

Les Bibliothèques Virtuelles Humanistes

Extrait de la convention établie avec les établissements partenaires :

- ces établissements autorisent la numérisation des ouvrages dont ils sont dépositaires (fonds d'Etat ou autres) sous réserve du respect des conditions de conservation et de manipulation des documents anciens ou fragiles. Ils en conservent la propriété et le copyright, et les images résultant de la numérisation seront dûment référencées.
- le travail effectué par les laboratoires étant considéré comme une « oeuvre » (numérisation, traitement des images, description des ouvrages, constitution de la base de données, gestion technique et administrative du serveur), il relève aussi du droit de la propriété intellectuelle et toute utilisation ou reproduction est soumise à autorisation.
- toute utilisation commerciale restera soumise à autorisation particulière demandée par l'éditeur aux établissements détenteurs des droits (que ce soit pour un ouvrage édité sur papier ou une autre base de données).
- les bases de données sont déposées auprès des services juridiques compétents.

Copyright - © Bibliothèques Virtuelles Humanistes

BELLVM CHRISTI-

ANORVM PRINCIPVM, PRAECIPVE GALLO
RVM, CONTRA SARACENOS, ANNO SALVTIS
M. LXXXVIII pro terra sancta gestum: autore
ROBERTO MONACHO.

CAROLVS Verardus de expugnatione regni Granata: quæ con-
tigit ab hinc quadragesimo secundo anno, per Catholicū regem
Ferdinandum Hispaniarum.

Cristophorus Colom de prima insularum, in mari Indico sitarum,
illustratione, quæ sub rege Ferdinando Hispaniarum facta est.

Delegatione regis Aethiopiae ad Clementem pontificem VII. ac
Regē Portugalliae: item de regno, hominibus, atq; moribus eius-
dem populi, qui Trogloditæ hodie esse putantur.

Ioan. Baptista Egnatius de origine Turcarum.

Pomponius Latus de exortu Maomethis.

Lector humanissime habes hic opus quarundam historiarū, quas
iam primū typis nostris ex antiquo & scripto exemplari in com-
modum tuum euulgauimus.

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS
PETRVS MENSE AVGVSTO.

VO s uides hic optime lector autores, non quidem tibi cōmendabit ad miraculum usq̃ elegātia sermonis, Ciceronianusue nitor, sed indubitata fides: quæ à prudentioribus & æquis rerum æstimatoribus potissimum atq̃ adeò sola in huius classis autoribus requiritur. Porro mirari satis nequeo quod ille Robertus omnino hactenus impressus nō fuit, quem oportuit multis millibus exemplaribus euulgari: cum res tantas scripserit: Neq̃ enim Christiani cum Turcis gesserūt ullum bellum unquam aut grauius, rarissimis fortunæ casibus magis uarium. Nam susceptū in principio, statim factum est ἁπλοῦς πόλεμος. Cuius ingentiū incredibiliumq̃ gestorum & factorum cognitionem utilissimam arbitror, & ut uideamus quale fuerit ante annos quingentos ecclesiæ Romanæ ingenium, & ut discamus quibus artibus & rationibus maiores nostri hostem illum tractarint, & uicerint: animorū nimium consensu, uitæ innocētia, orationibus, alijsq̃ armis militantis ecclesiæ proprijs: Quo genere armorum utentibus fauet non dico fortuna, sed dominus Iesus. Ut perspicio in his, quæ legentis magis animū in rebus gerendis instruent prudentioremq̃ reddent, quàm uerborum fūco linguam ornent. Vale. Idibus Augusti, anno XXXIII.

INDEX

EORVM OMNIUM

QV AE LIBRO

INSUNT.

A

Admiraldi regis Babylonix duodecim occisi sunt ante Antiochiam 35.
Admiraldi qui 35.
Antiochiæ Admiraldus est de genere Turcarum 39.
Admiraldus tradit Christianis castellū folio 60.
Admirauisus Babylonix rex omnē orientem commouit cōtra Christianos fol. 78.
Albaria ciuitas funditus euerfa 63.
Albaria capitur 65.
Alep oppidum 28.
Andronopolis ciuitas 12.
Animi inuicti exemplum 44.
Antiochia ubi sita 25.
Antiochia ciuitas constituta à rege Antiocho 26.
Antiochiæ obsidio 26.
Antiochia urbs inexpugnabilis 27.
Antiochia in it fœdus cū Christianis 38.

Antiochia quomodo prodita sit 42.
Antiochiæ belli finis quando 61.
Antiochiæ urbis descriptio 64.
Arabum decem millia in auxilium uenerunt Solimanno 22.
Arabes cum Solimanno fugam arripunt 22.
Arabum exercitus 28. & 29.
Archas quale castrum 70.
Areht castellum 27.
Areht congregauerunt se Turcæ 32.
Arietum in expugnandis muris usus 65.
Armenij uictum ad castra ferebāt Christianis 33.
Ascalona ciuitas ubi sita 78.
Athenæ ciuitas 24.

B

B Alduini & Tancradi cōtentio 24.
Bardarus fluuius 12.
Belli huius mysterium 1.
Boamundus cum omni suo exercitu uiam arripuit uersus sanctū sepulchrū folio 11.
Boamundus Apuliensis erat in obsidione Malphi 10.
Boamūdus Apuliēsis nauigauit in Bulgariam 12.
Boamundi consolatio ad milites 14.
Boamundo inexpectatus hostis occurrat 2

I N D E X

currit	18.	præparant	55.
Boamundus & comes Flandrensis terram Saracenorum intrauerunt	28.	Christianorū respōsio erga Corbanan folio 55.	
Boamundi consolatio ad milites	29.	Christianis uenit in auxilium exercitus sanctorum	58.
Boamundus perduxit inimicos ad interitum	32.	Christianorum prælium Antiochiæ cū Turcis	58.
Boamundo à Pyrrho traditur Antiochia folio 44.		Christianorum præda	60.
Boamundus grauiter sagittatus est in femore	44.	Christianorum principum diuisio	62.
Boamundus incendit domos ut militem exire in aciem cogeretur	54.	Christiani ignium frequentia fefellerunt hostem	70.
Boamundi & Raimundi discordia & 67.	64.	Christiani castrum construerunt ante ciuitatis portum Antiochiæ	33.
Boamundus diuidit se ab exercitu	71.	Christianorum militum in obsidione Hierusalem ordo	73.
Brachium sancti Georgij	6. & 8.	Christianis sitis atq; famis urgebat	74.
C		Cometha apparuit in expugnatione Antiochiæ	43.
Cæsarea ciuitas	24.	Constantinopolitanus imperator exultauit de uictoria Turcarum	8.
Cæsarea ciuitas	73.	Constantinopolitanus imperator iubet suis, ut ducem Gothefridum inuadant & Boamundum	11. & 13.
Camelæ rex ciuitatis offert Christianis munera	70.	Constantinopolitani imperatoris satellites præsumunt inuadere Gothefridum	12.
Caphalia ciuitas ubi sita	69.	Constantini imperatoris somniū	15.
Cappadociæ situs	24.	Constantinopolis descriptio	15.
Cassianus regis Antiochiæ filius occisus est ante Antiochiam	35.	Constantinopolis caput Orientis	15.
Castoria ciuitas	12.	Corbanan princeps militiæ regis Persarum	45.
Christiani siti laborant	6.	Corbanæ epistola ad Soldanum Babylonie	46.
Christiani principes foedus ineunt cū Alexio imperatore Constantinopolitano	14. & 15.	Corbanæ matris oratio filium dehortans à suscepto bello	47.
Christiani sequi festinauerunt Turcarum uestigia	21.	Corbanæ uerba de Francis	55.
Christiani omnia deo referunt accepta	21.	Corbana quomodo apostatam aquitanicum occiderit	56.
Christiani castellum construxerunt ante urbem Antiochiam	27.	Coxor ciuitas opulentissima	24. & 25.
Christiani moliebantur abire propter famis inopiam	29.	D	
Christiani fame perierunt	30.	D Amaseus oppidum	28.
Christiani transierunt fluuium Antiochiæ	38.	D Dapiferus occiditur	29.
Christiani castellum ædificant ex quodam uestuto castello	38.	Derugia uallis	25.
Christianorum principum responsa erga legatos regis Babylonie	37.	Deus uult esse terrori	31.
Christianorum militum crudelitas	43.	Duces Romæ peruenerunt cum omni exercitu	9.
Christianorum legatorū oratio ad Corbanan	54.	E	
Christi lancea inuenta	54.	E Xercitus diuisio	18.
Christiani quibus modis se ad pugnam		E Exerogorgo castrum	6.
		Fames	

I N D E X

F

F Ames crudelior omni hoste 49.
Francis traditæ sunt duæ ciuitates
fol. 24.
Franci intrauerunt terram Armaniorū
folio 24.
Frumenti asinarum onus sex librarum
pretio 30.

G

G Entilium diuisio pugnautes con-
tra Christianos 29
Gothefridus dux Teutonicorum 5.
Gothefridus militiæ decus 34.
Gothefridus rex eligitur in regem Hie-
rosolimitanum 77.
Græcorum regnū à Persis deuastatū 2.
Guillelhelmus Carpentarius in fugam
uersus est 30. & 31.
Guillelhelmus qui fuerit 31.

H

H Braclea ciuitas 23.
Hierusalem est in medio terræ 3.
Hierusalem alter paradysus 3.
Hugo magnus in auxilium uenit Boa-
mundo 58.
Hugo magnus in legatione ad impera-
torem Constantinopolitanum inter-
emptus est 61.
Hierusalem capitur hora qua Christus
crucifixus est 75.
Hierosolomitana ciues quā crudeliter
necati sint. 76.
Hierosolymam quomodo christiani ui-
ctores reuersi sunt 83.
Hierusalem quis ædificauerit 83.
Hugo Magnus frater Philippi regis
Francorum 9.
Hugo Magnus Constantinopolim du-
citur captus 11.
Hymnos canunt post uictoriam 21.

I

I Cía ciuitas 71.

L

L Amentatio Vuidonis 50.
Legatorum regis Babylonix ora-
tio 36. & 37.
Liconia ptoincia 23.

M

M Ahumaria 38.
Manustra ciuitas 24.
Maracleæ ciuitatis princeps inijt pacem
cum Christianis 71.
Maraim ciuitas 25.
Marræ obsidio 65.
Marræ ciuitatis captio 66.
Mildinim castellum regium est 31.
Militum impietas & importunitas sine
duce 6.

Militum captorum excusatio 13.
Militem quid liberet à morte 63.
Mædorum exercitus 28. & 29.
Moses princeps inter historiographos
folio 61.

Mulier sagittando occiditur 27.
Mulieris erga suū maritum amor 39.

N

N Ationes quot in conflictu cōtra
christianos fuerint 20.
Neapolis ciuitas mittit legationem ad
regem Gothefridum 77.
Nicæa ciuitas 6.
Nicæa ciuitas 16.
Nicæam ciuitatem obsidione uallaue-
runt 16.
Nicæa quomodo expugnata sit 17.
Nicæa traditur Imperatori Constantin-
opolitano 18.
Nicæa urbs qualis 18.
Nichomedia 6. & 10.
Normannus comes relicto Boamundo
adharet Raimundo 68.
Nux uno denario uendebatur 30.

O

O Vum duodecim denarijs uende-
batur 30.

P

P Alagonia castrum hæreticorū 12.
Persarum exercitus 28. & 29.
Petrus eremita collegit sibi magnā mul-
titudinem peditum equitumq; 6.
Petrus eremita uenit per Vngariam ad
Constantinopolim 5. & 7.
Petrus eremita est in castello Ciuito 7.
Petrus ab Alpibus 24.
Petrus eremita in fugam uersus est 30.
& 31.

23 Podiensis

I N D E X

Podiensis episcopus electus est in du-	5.	Solimanni oratio ad Arabes	22.
cem		Solimannus senior abstulit imperatori	
Podiensis episcopus inuadit Turcas	17.	Romaniam	22.
Podiensis episcopi adhortatio ad Chri-		Standarum quid	80.
stianos iam manus cum hoste cōmis-		Stephanus Carnotensis comes	9. & 10.
uros	57.	Stephani Carnotensis comitis fuga	50.
Podiensis episcopus moritur	63.	Surani uictum ad castra ferebant Chri-	
Prælium ante Antiochiam	34.	stianos	33.
Prouincia quot gubernatores habet	35.	Susa ciuitas	13.
Publicanorum castrum	25.	T	
Pugna ingens	32.	T Ancredus insecutus est fugientes	
Pyrrihides	43.	folio 31.	
Pyrrius Antiochiæ Admiraldus	40.	Tancredus intrat castellum	38.
R		Tellus madefacta cruore morientium	33.
R Ainarus in ducem eligitur	6.	Tetigus miles nugacissimus	31.
Rainardi furtiuū fœdus cum Tur-		Tharfos oppidum	23. & 24.
cis	7.	Tortosa ciuitas uacua inuenitur	71.
Raimundus sancti Egidij Comes omnia		Tripolis rex mittit dona christianis	70.
sua uendidit & uiam sancti sepulchri		Tripolis rex fœdus init cū Christianis	
arripuit	9.	folio 72.	
Raimundo nuntiatum fuit Turcæ me-		Turcarum præliū cum Christianis	7.
tu de Antiochia fugisse	25.	Turcæ fugam arripiunt	19.
Raimundo cōmendatur castellū	38.	Turcæ inuadunt tentoria Christianorum	
Raimundus Pileus	62.	folio 19.	
Raimundi & Boamundi discordia	64	Turcarum trecenta sexaginta millia oc-	
& 67.		cisi sunt.	22.
Ramola ciuitas	78.	Turcæ Christianorum urbibus imponūt	
Robertus comes Normannus	9. & 10.	folio 23.	
Robertus comes Flandrensis	9. & 10.	Turcæ & Publicani sunt occisi à Chri-	
Robertus Vuischardus frater Boamundi		stianis	25.
folio 11.		Turcæ superati à Francis	35.
Roma caput est Occidentis	15.	Turcæ multa pretiosa cum cadaueribus	
Romania	6.	terræ solent committere	36.
Romolam ciuitatem Saraceni uacuum		Turcarū infinita multitudo occisa	60.
propter metum relinquunt	73.	Turcarum sanguine aqua efficitur rubi-	
Rugia capitur	65.	cunda	71.
Rufa ciuitas	25.	V	
S		V Rbani pontificis oratio ad Gal-	
S Acerdotum in bello officium	9.	los	2.
Sacerdoti uisio apparuit in somnis		Vualterus signifer	7.
folio. 25.		Vualo occiditur	39.
Saracenis iniunctū est ut occisos in Hie-		Y	
rusalem sepelirent	77.	Y Conium ciuitas	23.
Signum bellici clamoris	4. & 10.		
Solimannus dux Turcarum	22.		

Finis

Indicia

ROBERTI MONA-

CHI DE CHRISTIANORVM PRINCI-

PVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber secundus.

INTEREA dum hæc aguntur, de remotis occidentalium partibus, à parte aquilonis excitauit dominus comites duos, quibus unum nomen, una consanguinitas, æqua potestas: id est, & armis & animis, & gloria consilatus compares: Normannus scilicet & Flandrensis comes. Cum quibus Hugo magnus, frater Philippī regis Francorum, qui ipso tempore Franciam suā subiugabat imperio. Hic honestate morum, & elegantia corporis, & animi uirtute, regalem de qua ortus erat cōmendabat prosapiam. Cum quo & Stephanus Karnorensis comes, qui à bonis initijs prauos deinceps obtinuit exitus. Præterea alij innumeri optimates & minoris famæ cōsules, cum his sunt associati: tam eiusdem Franciæ, quàm maioris & minoris Britaniæ. A parte australi mota sunt castra Podiensis episcopi, & comitis sancti Egidij, nomine Raimundi. Vir iste cum prædiues esset, & temporalibus bonis locupletaretur omnia sua uendidit, & uiam liberationis sancti Sepulchri arripuit. Clare in præsentia igitur uidemus, quod olim dominus promisit per os Esaïæ prophetæ, Ait enim: Noli timere, quia ego tecū sum. Ab aquilone adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni, da: & austro, noli prohibere. Affer filios meos de lōgīnquo, & filias meas ab extremis terræ. Nunc, ut uidemus, filij dei, & filiæ Hierosolymam tendunt ab extremis terræ, auster & aquilo inuitos suos nō audent prohibere. Reuera nunc dominus ascendit super occasum, quoniam re quiescit in animabus occidentalium. Nunc occidēs illustrare parat orientem, & nouis syderibus suis excitatis, quæ præmebatur depellere cæcitatē. Et cum inter tanta agmina enitesceret terribilis fulgor armorum, huc tamen reuerberaret, si intueri posset splendor animorum. Hi ad bellum unanimiter incedunt, non ut fugiant, sed ut aut moriantur, aut uincant. Mori quippe nullum uitæ credunt dispendium: uincere uero diuini subsidij est præconiū. Hi ergo memorati principes quos supra memorauimus: satis continuo tempore de suis sedibus exierunt, sed natale solum transeuntes, diuerso tempore & itinere ad transalpīnas regiones peruenerunt. Ideoq; per Italiā iter direxerunt, & diuina præeunte custodia, secundo appulsu Romam peruenerunt. Et ô gloriosa Christi militiā, quam non potuerūt continere tam spatiosæ urbis spacia & domicila: & ob hoc mul

B ti

ti extra urbem ex principibus sua fixere tentoria. Ibi aliquot diebus commorantes, loca sancta peregrina consuetudine perambulauerunt, & se sanctorum apostolorum, aliorumque meritis ac precibus commendauerunt. Ac sic apostolica benedictione percepta ab urbe discesserunt, & per Apuliam suas acies direxerunt. Cum sic incederent, rumor tanti exercitus ad aures cuiusdam terræ illius principis peruenit, nomine Boamundi, qui tunc erat in obsidione Malphi super littus Scaphardi pelagi constituti. Qui hoc audiens studet inquirere, quibus principibus tantus exercitus regatur, quibus armis muniatur, quo ordine incedant: utrum rapere uenerint, aut ut sibi necessaria comparent. Cui ab inquisitoribus relatum est de principibus, quod Hugo magnus Philippi regis Francorum Germanus signifer & dux sit tantæ militiæ. Robertus comes Normannus, Robertus comes Flandrensis, Stephanus comes Karnotensis, Raimundus comes sancti Egidij, & episcopus Podiensis, duces erant & domini. Exercitus autem sic deuote & seriatim procedebat, ut prorsus nulli nocuerit. Arma equitum tam idonea erant, ut in tanto procinctu militiæ dei cōuenerint. Nec nullus carneus oculus loricarum, aut galearum, aut scutorum, aut lancearum, sole radiante, ferre poterat intuitum. Pedites uero omni genere telorum sic præmuniti fuerunt, ut si obuiâ eis ueniret, omni Orienti terrorem incuterent. Et cum sic telis & armis accingantur, tamē ut inermes peregrini necessaria sibi mercantur. Quæ cum audisset uir circumspectus, & diuitijs opulentissimus, talia uerba protulit coram omnibus. Gratiâs agere deo omnes debemus, qui in sua potestate habet omnium corda: & quod uult inclinât ea. Quis enim tot principes: tantum populum in unum collegisset, nisi eorum mentibus ipse præsideret. Cumque requireret quod signum gestarent peregrinationis, didicit, quod aut in fronte aut in spatulis dextris signum ferebât sanctæ crucis. Cum uero per campos discurrendo bellico ului se exercerent, & iocando inuicem alter in alterum hastas uibrarent, omnes una uoce clamabant dicentes: Deus uult, deus uult. Et hoc signum erat bellici clamoris ipsorum. Et cum hæc iterum audiret uir prudens & mēte capax, magis ac magis in deo exultauit: quia omnia hæc non tantum esse hominum intellexit. Qui statim eadem deuotione succensus, duo prætiosa pallia iussit afferri, & ex eis corrigiatim incisis præcepit cruces fieri. Tunc dixit omnibus tam peditibus, quam militibus: Si quis est domini, iungatur mihi. O milites mei estote dei, & uiam sancti sepulchri mecum incipite, & quæ mea sunt, ut uestra assumite. Nonne & nos Francigenæ sumus. Nonne parētes nostri de Francia uenerunt, & terram hanc militaribus armis sibi mancipauerunt. Proh dedecus. Ibunt consanguinei & fratres nostri sine nobis ad martyrium, imò ad paradysum. In omnibus futuris temporibus debet ascribi tam nobis quam liberis nostris retro-

grada

grada animi inopia, si nobis absentibus agit hæc diuina militia. Et cum his & istis similibus animosus miles finem daret, omnes clamauerunt qui aderat dicentes: Nos recūibimus, & absq; detractatione uia sancti sepulchri pmittimus. Tūc uir sapiēs & astutus, cruces iussit afferri, quas præcepit fieri. Quibus allatis dixit: Si dictis uestris facta unire uultis, de crucibus istis unusquisq; accipiat unam: & acceptio crucis, sponso uia fiat. Tunc tot ad accipiendum confluxerunt, ut multis accipere affectantibus cruces defuerint. Audiētes igitur optimates Apuliæ & Calabriæ & Siciliæ: quod Boamundus crucem uia sancti sepulchri susceperat, omnes ad eum confluunt, & tam meliōres quā potentes, senes quā iuuenes, serui quā domini, uiam sancti sepulchri promittūt. Dux uero ipsius Apuliæ, ut hæc uidit & audiuit uehementē indoluit, quoniā solus cum paruulis ac mulieribus in ducatu suo permanere timuit. Erat autem dux ille frater Boamundi, uterq; filij scilicet Roberti Vuischradi. Dum uero Boamundus uia necessaria parauit: Francigenæ ad marinos portus peruenerunt, alij scilicet ad Brundisium, alij ad Barim, alij proximum mare intrauerunt. Hugo siquidem Magnus, & Vuilermus Marchisi filius, in portu Barim mare intrauerunt, & Dirrachium usq; nauigauerunt: Quos ut depræhēdit adesse dux loci illius, captus iniqua cogitatione, illos cōtinuo iussit appræhendi, & appræhensos Cōstantinopolim duci. Edixerat enim subdolus imperator, ut omnes Hierosolymitæ caperentur & ad se ducerētur. Volebat namq; ita omnes sibi fideles obedientes, ut suum esset quicquid per arma adquirerent. Sed depræhensi cum ad urbem uenerunt, magnum ibi solatium inuenerunt, quod ducem Gothefridum cum magno exercitu reppererunt: Flere præ gaudio potuit, qui Hugonem Magnū & ducem Gothefridum inuicem amplexari & osculari conspexit. Gaudet Hugo Magnus se fuisse compræhensum, & hac occasione adduci ad ducem Gothefridum. Gaudet dux, quia amplexatur charissimum amicum & cognatum suum, & totius nobilitatis decus. Gaudet alter in altero innouatum fœdus amicitia, & antiquæ familiaritatis, & quod in utroq; inerat insignē decus probitatis. In his duobus uiris primo denudate sunt fraudes imperatoris, sicut mox sequentia declarabūt. Dux Gothefridus prior omnium Francorum principum Cōstantinopolim uenit, quia per Vngariā recto gressu profectus est. Venit itaq; duobus diebus ante natale domini, & hospitari uoluit extra urbem, sed subdolus imperator eum inter suburbana recepit. Sperauit interim dux ibi securū remanere se posse donec uenirēt agmina gentis Francigenæ. Et cum per aliquot dies mittere cepit clientes suos ad comparanda necessaria, dolosus imperator præcepit Turcopolis suis & pincennatibus, ut in insidijs positi eos inuaderēt & occiderent. Sed Balduinus frater ducis, cognita eorū nequitia, occultauit se,

*Promptitudo
animorū contra
ecclesiæ
hostes.*

B 2 & eorum

& eorum præuenit insidias, quia dum suos sequerentur ut occiderent, forti animo & uirili impetu illos inuasit; & sic deo iuuante illos superauit, pluresq; ex eis occidit: & captos fratri suo duci præsentauit. Quod cū audisset impator, iratus est, quia cognouit denudatas esse Francis dolos & insidias suas. Dux uero ut cognouit erga se suosq; imperatorē iratum esse, de suburbanis illius exiuit, & extra urbem sua tentoria fixit. Sole igitur occidente, cum nox superficiem terræ cooperuisset, satellites imperatoris præsumperūt ducem inuadere, sed diuina adminiculante gratia, cum magno sui detrimento, uix magno labore manus illius potuerunt euadere. Alter in alterum irruit, sed alter altero præstantior fuit. Dux cum suis fren dens ut leo, illos cito disperfit, & septem occidit, cæteros insecutus usq; ad portam ciuitatis. Dux inde ad tentoria sua redijt, & inde quietus mansit. Imperator autē pacem ab eo per internuntios quæsiuit, & tandem impetrauit. & mercatū ei omnium rerum quæ in ciuitate erāt permisit. Interea gens Gallicana cœpit appropinquare regiæ ciuitati. Podiēsis episcopus, & comes sancti Egidij, comites quoq; Normānus Flandrēsis, & Stephanus Carnotensis. Cum hæc itaq; agunt, ut diximus, prospero successu Boamundus Apuliensis, paratis suis dispendijs, tanto itineri congruentibus, mare intrauit, & in Bulgariā regiōnē transnauigauit, cum quo erant nobilissimi principes Tancradus uidelicet nepos eius & Marchisi filius, Richardus princeps, & omnes terræ illius optimates. Qui tantā in Bulgaria copiam reppererunt, quod à fructu frumenti, uini, & olei omnes multiplicati sunt. Deinde descendentes Andronopolim ibi tandiu quieuerūt, quousq; omnes trās fretauerint. Illic Boamundus uir prudēs cōminatus est suo exercitui, ne aliquis aliquid alicui uiolenter auferret, sed unusquisq; quod sibi competeret cōpararet. Tandem transfretatis omnibus, in quamdam regiōnē intrauerunt, bonis omnibus uberrimā, de uilla in uillam, de castello in castellum, de ciuitate in ciuitatē progredientes, Castoriā perueniunt, & ibi solennitatē dominicæ natiuitatis celebrauerunt, & per dies plurimos illic manserunt. Cumq; forum rerum uenaliū ab indigenis quærerent, impetrare nequiuērunt, quoniā omnes à facie eorum fugiebant, æstimātes nostros aduenisse causa prædandī, & omnem terram depulandī. Ideo nostri cōpuli sunt ciborū inopia, rapere, prædari, oues, boues, arietes, hircos, porcos, & quæ usui ciborū erāt utilia. Egressi de Castoria uenerūt in Palagoniā, in qua erat quoddā castrum hæreticorum. Quod undiq; aggressi sunt, & crepātibus buccinis, & telis ac sagittis uolantibus illico ceperunt, & spoliatum omnibus bonis suis, cum ipsis habitatoribus igni combusserūt. Nec id eis iniuria contigit, quia illorum detestabilis sermo, ut cancer serpebat: iamq; circūiacentes regiones suo prauo dogmate fœdauerat, sicut & ipsos à recta fide sua fœda intētio abstulerat.

Deniq; in crastinum ad flumē Bardarū ueniētes, plures ipso die trāsierunt

runt, alij uero q, sole negante, transire nequiuērāt, manserūt. In crastinū illosq remanserāt, inuadit exercitus imperatoris, summo diluculo, auro-
 ra iam luceſcēte, & oēs occidere aut captos uinctosq abducere, in animo habebāt. Quibus dū nostri fortiter resisterēt, rumor puenit ad aures Bo-
 amundi & Tancradi. Tancradus uero non diu ferens suos ita periclitari;
 equo uolitans ad flumē puenit, & se cū equo & armis in illud iniecit: eūq
 duo millia equitū sunt insecuti. Qui p̄tinus adueniētes inuenerūt Turco-
 polas & pincennates cū eis dimicantes. In quos subito, ut effrenati irruen-
 tes, multos neci dederūt, & plures captos in uincula cōiecerūt, & loris irre-
 titos ad Boamundū adduxerūt. Quos ut uidit, deo gratias egit, & hilarī
 uultu subridens, eisq p̄ interpretē dixit: Gens male sana, quare quāritis
 occidere gentē nostrā: Nos sumus Christianæ fidei cōsortes & domestici
 & peregrini milites sancti sepulchri. Nos neminē uestrū quārimus lade-
 re, nec impatori uestro molimur aliqd auferre. Ad hęc illi respondētes di-
 xerunt. Dñe conducticij milites sumus impatoris, & stipēdia nostra pro-
 mereri ab eo desideramus. Quō ei libet uadimus, quod prācipit facimus,
 & magis illi quā deo obedimus. Nos tamē recognoscimus, quod magis
 oportet obedire deo quā hominibus. Impator noster magis phorrescit
 agmina uestra, quā cæli fulmina, q̄a magis sibi psuadet uos uelle eū regno
 suo priuare, q̄p uelle pegrinari: & ideo nō cessat malū erga uos machinari.
 Sed ppter deū cuius pegrini, & milites estis, dignemini nostri misereri.
 Ad hęc uerba uir egregius cōmotus spiritu misericordiæ, cōdonauit eis
 uitā, & illæsos abire p̄misit. Et dum sic lato successū pcederet, Francorū
 exercitus Cōstantinopolim cōuenerat, & eius prāstolabať aduentū, quē
 audierat illicin pximo affuturū. Impator autē cū uidisset, castra dei undi-
 q̄ sic affluere, & exercitū suū, quē miserat cōtra Boamundū, sic dissipatū
 esse, exæstuās animo cœpit admodū anxari, & fraudulentas cogitationes
 in corde suo uersare. Tandē simulauit animū, & quasi de eius aduētū gra-
 tulabundus esset, & misit obuīā Boamūdo, q̄ eū p̄ ciuitates & castella sua
 gratanter excipient, & ad se cum honorificētia cōducerent. Compertū ue-
 ro nostri habebant, quod non agebat hoc ex aliquo affectu & studio amī-
 citiæ, sed secreta cordis simulatione. Indigenæ autē terræ illius, accepto im-
 patoris impio, cateruatim uictui necessaria cōferebant, & precio satis cō-
 petenti uendebāt. Sicq̄ uenientes ad ciuitatē quæ Susa memorat, Bo-
 amundus ibi suū dimisit exercitū, & Cōstantinopolim cum paucis p̄xit
 ad impatoris colloquiū. Tancradus autē dux remansit custos exercitus.
 Nolunt autē ibi diutius manere, q̄a extranei erant cibi quos sibi oportebat
 emere. Et eduxit eos seorsum in uallē satis om̄ibus bonis uberrimā. &
 corporalibus incremētis satis opimā. Interea Boamundus dum aduentaret
 ciuitatē, Francorū exercitus pars maxima uenit ei obuīā, & unanimiter
 receperunt eum, sicut mater unicū filium. Boamundus autē m ut con-

*Excusatio mi-
 litū in acie cam-
 ptorum.*

spicatus est tot consules, tot optimates, obuiā sibi occurrere, in cælū mānus erigens, obortis prægaudio lachrymis, fleuit uberrime: & osculatis pluribus, uix tandē repressis singultibus, ut loqui potuit, suffusus ora fletibus in hæc uerba exorsus est fari. O bellatores dei & indeficiētes peregrini sancti sepulchri, quis ad hæc peregrina loca uos adduxit, nisi ille qui filios Israël ex Aegypto per mare rubrū sicco uestigio transduxit? Quis alius inferuit uobis animum ut relinqueretis possessiones uestras, & natale solum? Cognatos & affines, coniuges & liberos abdicastis, imō & omni corporeā uoluptati renuntiastis. Nunc iterum secundō regenerati estis, per confessionem scilicet & pœnitētiā: quam quōtidie duris laboribus exhibetis. O felices qui in tali opere deficiēt, qui ante uisuri sunt Paradysum, quam patriā suam. O ordo militum, nunc terq; quaterq; beatus, qui huc usq; fuisti homicidij sanguine deturpatus, nunc sanctorū sudoribus cōpar martirū, cælesti es diademate laureatus. Hucusq; extitisti incitamentū iræ dei: nūc uero recōciliatio gratiæ ipsius, & ppugnaculū fidei eius. Quapropter inuicti milites, quia nunc primū incepimus deo militare, non gloriemur in uiribus siue in armis nostris: sed in deo potētissimo oīm, quoniā ipse est bellum nostrū. & ipse dominabitur gentibus. Boamundus cum hæc & plura id genus prætenderet, conciliauit in se animos audientium, & magnam gratiam inuenit in conspectu omnium. Tunc omnes cum eo ad ciuitatē uenerunt, & ad hospitium suū, qd ei impator præparari iusserat extra urbem, deduxerūt. Subdolus itaq; imperator uidēs crescere castra dei, & de die in diem augmentari, inops animi, expers sensus, pauper consilij, ira uehemēti cœpit anxari. Mens enim fraude plena, semper anxat, & est sollicita, & quod machinat alteri, pertimescit semper sibi machinari. Sed nostri hoc prorsus nō quærebāt, quia contra Christianos præliari nolebāt. Tandem iussit ad se uocari Boamundū, & cū illo & cum Græcis suis huiuscemodi habuit consilium. Requisiuit à nostris principibus exercitus, fœdus & securitatem pacis, & ipse paraturū se pollicitus est eis p desertas regiones, quas ingressi erant, forum rerum uenaliū omnium, & in omnibus bellicis negotijs sui præsentia, & suæ gentis auxilium. Iurauit & generaliter omnibus quod omnia quibus indigebant in armis & uestimentis se ministraturum: nec amplius ulli peregrino sancti sepulchri nociturum, aut noceri consensurum. Hoc consilium cum detectum fuisset, placuit in cordibus ferē omniū: quoniā plerosq; angebat necessitas rerum temporalium statuerunt Græci cum sacramento hoc fœdus tali conditione, ut tādū duraret, quādū ipse perseverasset in sacramento suo & pmissione. Comes uero sancti Egidij cū requisitus fuisset de fœdere, id nullatenus facere uoluit, sed si ei crederet, tota ciuitas cū suis habitatoribus & ipso imperatore destrueret. Sed nō erat ratio ut tam regia ciuitas, tantæq; deo sacratæ destruerentur ecclesiæ, & tot sanctorum corpora aut igne cremarentur,

*Consolatio ad
milites.*

*Cor impiorū
nō quiescit.*

*Idem fœdus
cum hoste.*

rentur, aut suis sedibus uiduarentur. Tandem comes sancti Egidij aliorum
 suasionibus euictus, assensum præbuit, & in hæc uerba ei fidelitatem pro
 misit dicens. Alexio imperatori iuro quod nunquam per me aut per me
 os uitā aut honorē amittet, aut quicquid hodie iuste aut iniuste possidet.
 Hæc illi fiduciā iurauit, & impator acquieuit. Iurauit deinde idē impator
 dicens. Ego Alexius impator iuro Hugoni Magno & Gothefrido duci
 cæterisque q̄ hic astant Francorū principibus, q̄d nunquā in uita mea iniū
 ria afficiam ullū peregrinū sancti sepulchri, aut p̄mittam offendi, & quod
 cū illis pergam in bellicis negotijs, & p̄posse meo cōeatum sufficientē cū
 illis conducifaciā. Nemo miret̄ q̄d tot & tam nobiles Franci quasi coacti
 fœdus inierunt, cum si res ex ratione pensetur, quod uere coacti fuerint
 inuenietur. Intraturi em̄ erant terrā desertam & inuiā, terrā ab omnibus
 bonis prorsus alienam, & sciebant quod diurnum laborē ferre nō sufficit,
 cui uictus quotidianus deficit. Propter huiusmodi necessitatē, facta fuit
 huiusmodi cum imperatore pactio. Sed in mente imperatoris semper
 mansit fraudulēta factio. Et bene cōpeteret fœderis rata cōciliatio, si a
 pud imperatorē foret integræ fidei assertio. Sed quicquid iurauit, totum
 cū uerbo exinaniuit, q̄a periurij noxā incurrere maluit, quā gentē Fran
 corū a suis finibus nō elogare. Sed ne omnino uideamur ut elingues præ
 rerisse urbē regiā, loquamur aliquid de ea, quoniā dissonū nō uidet̄ ab hi
 storia. Legimus in quadā historia, quod Cōstantinus impator Roma
 nus cū quadā nocte in ciuitate quæ Bizantiū memorabat̄, obdormisset, ui
 sionē uidit, quæ in hūc modū ei apparuit. Anus quadā ueste dissipata &
 quasi semicinctis circūsepta ueniebat ad eum, & eius opis flagitabat subsi
 diū. Vestē exigebat qua indueret̄, cooperturā qua tegeret̄, alimoniam qua
 pasceret̄. Promisitq̄ ei rex cōtinuo se subuenturū, & indubitāter postula
 ta collaturum. Et sic uisio disparuit. Tunc uir potentissimus se in no exci
 tus, cū in corde suo quæ nam esset uisio hæc, uersaret̄: diuino nutu intelle
 xit, ciuitatē ipsam in qua erat quærere, & se in melius restitui peroptare.
 Sicq̄ Cōstantinus a fundamētis illā erexit: & de suo noīe Cōstantinopo
 lim appellauit: quam Romæ mœnibus altis ædificiorūq̄ structura no
 bili coæquauit, & pari gloria & honore terreno sublimē reddidit. Quæ sicut
 Roma est caput Occidētis, ita & illa ciuitas debet esse Oriētis. Est autē
 sita inter Adriaticū mare, & illud q̄d nūc uocat̄ Brachiū sancti Georgij, su
 pra quod mœnia ciuitatis locata sunt. Hæc præcunctis alijs urbibus fœ
 cunda est pingui agro, & omni marinarū diuitiarum mercimonio. Hanc
 itaq̄ absq̄ diuino nutu cōditam nemo dubitet. quoniā præuidit deus q̄d
 erat futurū, q̄d nos modo uidemus impletū. Nisi em̄ talis condita fuisset
 ciuitas, Oriētales christianitas ubi diffugiū habuisset. Ibi nūc receptaculū
 habet sanctissimæ reliquæ sanct. p̄phet. & apostol. & innumerabiliū mar
 tirū sactorū, q̄ illuc trās lata sunt a Christiani noīs hostibus. Asia & Africa

Constantinopolis.

olim fuerūt Christianorū, quæ nunc subijciunt immūdis ritibus gentiliū. Ideo igit talis effecta est urbs regia Cōstantinopolis, ut sanctarū, quas supra diximus, reliquiarū foret tutissima regia. Et ideo debet bene Romæ coæquari dignitate sanctuarij, & excellētia regiæ dignitatis. In utraq; em Christiana religio uidet sedem habere, si in terris modo habet ullā. De his ergo loqui sufficiat, & hic secundus liber finem recipiat.

ROBERTI MONA-

CHI DE CHRISTIANORVM PRINCI

PVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber tertius.

ONFOEDERATIS igit cū imperatore Gallorū principi-
pibus, iussit imp̃ator naues adduci, ut omnis exercitus
sine magna dilatione posset transfretari. Primus itaq;
trāsivit dux Gothefridus, & Tancradus, & usq; Nicho-
mædiā prexerunt, & p̃ tres dies ibi feriatī sunt. Videns
ergo dux quod nulla pateret uia trāsituris, p̃ quā tantū
exercitū conducere posset, prāmīsit quatuor millia hominū cū securibus
ac uomeribus, alijsq; ferramētis aptandæ uiaē cōuenientibus. Erat autē
terra illā inuia, p̃ iuga montiū, p̃ concaua ualliū, p̃ defossa terrarū undiq;
præpedita. Cōstrauerunt itaq; uia plurimo sudore usq; Nicæā ciuitatē,
peditibus, equis, omniq; trāseunti satis idoneā. Posuerūtq; ligneas cruces
p̃ reflexus uiarū, in testimoniū ut cunctis notū fieret, qđ uia illa erat pere-
grinantiū. Sicq; suo tractu p̃transiit om̃is multitudo: excepto qđ Boamū-
dus remāsit cū imp̃atore, dispositurus cū eo de cōmeatus p̃missione. Sed
ultra modū ptelari uidebat illa p̃missio, qā antequā pueniret, apud illos
qui paup̃iores erāt uersabat maxima famis cruciatio. Ad Nicæā urbē con-
uenit robur exercitus, pridie nonas Maij, & antequā cōmeatus duceret,
uendebat xix, aut xxx, denarij unus panis. Postquā uero Boamūdus cum
cōmeatu uenit, penuria euauit, & copia omniū bonorū affuit. Die si-
quidē ascensionis dñi, urbē obsidione uallauerunt, & balistas & arietes, &
cætera id genus instrumenta qbus inhabitātes expugnari quirent, appo-
suerūt. A parte orientis, qā inexpugnabilior & magis munita ciuitas esse
uidebat, applicuerunt sui robur exercitus principes isti, Podiēsis episco-
pus, comes Raimūdus, Hugo Magnus, comes Normannus, comes Flan-
drensis, comes Stephanus Carnotēsis. A septentrione dux Gothefridus.
Ab occasu solis Boamūdus. Ab austro uero pars nulla fuit, qā lacus ma-
gnus ibi p̃sidio fuit. In illū ciues cū nauibus suis introibāt, & ligna & herbā
aliāq; necessaria afferebāt. Quod ut principes agnouerunt, tum legatio
ad imp̃atorē cucurrit, ut naues conduci faceret, usq; Ciuitto ubi portus
est, & boues cū eis qui eas usq; ad lacū traherent. Qui illico dictis paruit
& iuxta,

& iuxta principū uelle factū fuit. Quid plura? Dispositis circa urbē agminibus, Christicolæ uiriliter insistant: & Turci quia de uita eorū agūt, fortiter resistūt. Turci toxicatas sagittas mittebāt, ut quos uel leui tactu sauciarent, graui morte perimerēt. Nostri uero pro uita mori nō formidantes, altas circa muros machinas erigunt, quibus infra se illos qui in muris erant despiciunt. Lignæ turres lapideis turribus opponunt, & iam cominus hostis, lanceis & ensibus impugnat, iamq; sudēs, facesq; lapidesq; iaculant in urbem, hostis terre, quia iam de morte timetur. Vnde fragor turbæ, clamorq; sonabat in urbe. Passim fugiebāt matres cū filiis & filiabus suis, solutis crinibus, latebrasq; quærebāt, qā spem fugæ nusquam habebāt. Iamq; ut se uictum redderet, parabat hostis, cū LX millia Turcorū eminus aduenire cōspexit. Ipsi em de ciuitate præmiserāt ad illos, dicentes, ut p Meridianā portā uenirēt ad ipsos, & adiuuarent eos. Nostri uero interim obsederāt illā portā magno comitatu, & custodiebāt eā Podiēsis episcopus & comes sancti Egidi. Turci uero de montanis descendētes, ut eminus nostrorū agmina conspexerūt, timore perculsi sunt: & nisi in sua multitudine cōfidissent, fugæ præsidium, frenis retroflexis, arripuissent: fecerūtq; tres turmas, ut una supradictā irrūperet portā: & duæ confligēdo, si necesse eis incūberet, liberius subsequerent tertiā. Sic Turci disposuerūt. Sed dei cōsilio nostri eruditiores hāc diffinitionē aliter mutuauerūt. Nā Podiēsis episcopus, & comitis Raimūdi exercitus, ut primū illos uisu attigerunt, urbe relicta, celerrimo cursu irruūt in illos: nō pluseorū formidantes multitudinē, quā canes fugientes leporē. O quot millia electorū militū illos sunt insecuti: paratiores de Turcorū corporibus extrahere animas, quā quisquā famelicus eūdī ad nuptias. Turci uero ut uiderūt tot armorū p̄nitiū splendore (suggerebat em flāmatibus radijs sol fulgorē) tot ueloces equorū occurus frementū, tot hastas cōtra se uibrātes, terga uerterūt, & nimis pigri & inermes, ad montana redire uoluerunt, sed quicūq; inde descēderunt, rursus ascēdere nō potuerūt. Et male mulctati, nece dura sunt cruciati. Auxiliante deo, sic agmina nostra triumpho tali lætant, & ad urbē regrediunt. Qui iterum machinas ascendētes, ut maiore metum hostibus incutterēt, balistis & fundis occisorum capita Turcorum in urbē proijciebāt. Nec tardante mora, sunt ipsa tēporis hora, naues allatæ Cōstantinopolitanæ. Sed illa die in lacum nō immiserunt, sed nocte, plenas Turcopolis, gente scilicet imperatoris benedicta & assue ta nauigationibus. In crastinū surgente aurora, ut uiderunt naues hī qui erāt in ciuitate, prānimio timore exterriti sunt, & ultra habētes minime sp̄ritū, quasi iam mortui, in terrā corruerunt. Ululabāt oēs filia cum matribus, iuuenes cum uirginibus, senes cum iunioribus. Vndiq; luctus undiq; miseria, qā euadendi spes nō erat ulla. Intus erat mœror, & mētis habetudo: foris gaudium & exultatio. Tandem inuenerunt euadendi consilium,

*Quomodo Ni
cea expugnata sit.*

lium, quia per Turcopolas imperatori significarunt ei se reddere ciuitatem, si illatos & incolumes cum suis rebus eos permetteret abire. Quod ubi imperatori nuntiarent, admodum inde gratulatur, sed & in demente concipit fraudem, ut deinceps parturiat iniquitatem: lubet ut suis reddatur ciuitas, Turcis integra fiducia tribuatur, & ad se Constantinopolim conducant. Quod ideo fecit (ut res ipsa deinceps innotuit) ut cum tempus accederet, ad detrimentum Francorum paratiores inueniret. Itaque ciuitas redditur, & Turci Constantinopolim deducuntur. Nec immemorta-
Qualis Nicæa *urbs.* men fuit imperator tanti beneficii, quia pauperibus qui erant in exercitu largas eleemosynas præcepit erogari. Septē itaque hebdomadibus & tribus diebus Nicææ ciuitatis protensa est expugnatio: Nec ulla ui humana superata fuisset, nisi dei adiutorio. Est enim muris densissimis, & altis turribus præmunita, ut caput & nulli secunda in tota Romania. In hac olim tempore Constantini imperatoris CCC XVIII episcopi aggregati fuerunt, & de fide nostra propter hæreticorum uersutiam, qui tunc temporis erant, tractauerunt, & ita omnia sicut tenet nunc catholica ecclesia omnes unanimiter sanxerunt. Et ob hoc dignum erat, ut in initio sanctæ fidei afferretur & deo reconciliaretur, & sanctæ matri nostræ ecclesiæ, ut membrum suum, redintegraretur. Et prouisa fuit & disposita hæc noua redintegratio, quam plurimorum qui ibi occisi sunt consecrata martyrio. In hunc modum, ut diximus, liberata est Nicæa ciuitas, & expulsa est ab ea omnis diabolica captiuitas. His ita patrat, sua mox tentoria nostri defigunt, & abire parant, sic urbe relicta missis legatis Constantinopolitanis.

Postquam uero de ciuitate recesserunt, duobus diebus cōiuncta agmina in unum processerunt, & ad unum pontem peruenerunt, iuxta quem duobus diebus quiescentes ferati sunt, & de uirenti gramine equos & bestias suas refocillauerunt. Quia uero ingressuri erant terram desertam
Diuisio exer- *cit.* & inaquosam, consilium iniierunt, ut diuiderentur, & in duo agmina partirentur. Non enim una terra, una regio sufficebat tot hominibus, tot equis, tot animalibus. Vna igitur & maior acies Hugoni Magno committitur. Altera uero Boamundo coniungitur. In prima acie fuerunt cum Hugone Magno Podiensis episcopus, comes Raïmūdus, dux Gotheфридus, & Flandrensis comes Robertus. In secunda autē cū Boamundo, Tancradus, comes Normannus, & multi alij principes, quorum nomina ignoramus. Itaque prospero successu per Romaniam iam quasi securi equitabant. Sed ecce ex improviso quarto die, hora tertia, hij qui erant cum Boamundo uiderunt CCC Turcorum millia sibi occurrere, & clamoris uocibus, nescio quid barbarū perstridere. Propter quorū immensam multitudinē, quidā ex nostris hæsitare cœperunt, utrū resisterent, aut fugæ diuortia quærent. Tunc Boamūdus, ut uir fortissimus & prudētissimus, & Normanus

Inexpectatus
hostis occur-
rit.

ut

ut miles animosus, ut uiderunt quorundam animos titubare, præcipiunt omnes milites descendere, & iude tentoriorum infigere. Erat autem ibi quidam riuus currentis aquæ præterfluens, iuxta quem in longum sua tentoria ponunt. Quamcito prouidus Boamundus celerè dirigit nuntium, qui celeri cursu nostros uocaret, equo uolitans, ut statim ad bellum properarent iam paratum. Antequam uero tentoria tensa fuissent, centum quinquaginta Turci equis uelocioribus aduecti, nostros aggrediuntur & tensis arcubus suas sagittas toxicatas in eos immiserunt. Nostri uero equis admissis illos exceperunt, & comprehensos occiderunt. Turcorum quippe consuetudo est, ut retro confugiant tractis sagittis, & dum fugiunt, aduersum uulnus se insequentibus infligant. Sed fugæ nullus locus erat, quia densitas hostium occupauerat ipsa cacumina montium. Propterea nostri dextra leuacq; eos instanter trucidabant. Et arcus & sagittæ inutiles ibi locum habebant. Tandem contractis lanceis Francorum in corporibus impiorum, res agitur gladijs. O quot ibi corpora corruerunt, truncatis capitibus, aut mutilatis aliquibus membris. Illic uideres, quod posterior pars hostium impellebat priorem in gladios trucidantium.

Dum sic pugnatur, dum sic pars prima necatur, pars ea Turcorum quæ riuum tranxit, protinus inuasit tentoria Christianorum: Dirunt illa, trucidant matres cum pueris, & quos imparatos bello reperiunt & sine armis. Clamor morientium Boamundi peruenit ad aures, & protinus quid esset intellexit. Bellum comiti Normanno committit: & ad tentoria celeri cursu properat. Quos ut uiderunt Turci, mox terga dederunt. Boamundus autem conspiciatus ibi iacere multos exanimes caput lamentari: & dominum ut uiuis ac mortuis esset refugium deprecari. Ad bellum festinus remeauit, sed tamen pro uallo & munimine in tentorijs milites dereliquit. Antequam ad bellum uero rediret, fuerant iam nostri adeo fatigati, siti, labore & calore æstus, ut nisi mulieres potum de riuo præterfluenti attulissent, multi ipso die bello succubuissent. Iam uero nostri Turcis irruentibus semel terga dederunt, & nisi cito comes Normannus aureum uexillum in dextra uibrans equum conuertisset, & geminatis uocibus militare signum, Deus uult, exclamasset, nostris illa dies nimis exitiabilis esset. Sed postquam uiderunt reuerti Boamundum & comitem Normannum, spiritum audatiæ resumpserunt, & magis mori quam ulterius fugere elegerunt.

Tanta quippe erat Turcorum instantia, & unus ita impellebat alium: quia nusquam erat cuique pro ullo comodo diffugium. Nostros ita uallauerat, quia locum uacuum nisi circa tentoria non inueniebant: multi de nostris tunc mortui sunt, quia Turcorum sagittis perierunt. Nullus nostrorum uacabat ab officio, nullus erat absque ministerio. Milites & ad bellum expediti pugnabant: sacerdotes & clerici plorabant, & orabant, mulieres lamentantes mortuorum corpora intente

Sacerdotum in bello munus.

ria

ria trahebāt. Et dum sic nostrī coartantur, dum nube uolantium sagittarum obumbrantur, aduolat interea dux Gotheфридus & Hugo. Qui cum ad montana peruenerunt cum quadraginta millibus electorū militū, aspicunt tentoria suorum undiq; circūsepta agminibus Turcorum, sociosq; suos utcunq; pugnantes, mulieres in tentorijs magno ululatu uociferantes, ardescunt animo, & sicut aquila fertur in prædam quam uox pullo- rum stimulat ieiuna suorum: sic ira accensa penetrarunt agmina densa. O quantus ibi fragor armorum, quantus strepitus contractarum lancearum, quantus clamor morientium, & quàm hilaris uox pugnantiū Francorum, militare signum suum altis uocibus conclamantium. Congeminantur illæ uoces dum eas recipiunt & recipiendo emittunt concava uallium, cacumina montium, scissuræ rupium. Miseri quos primum inueniunt, quia nunc homines, nunc sola cadauera sunt, quos nō cōtegīt lorica uel clipeus, & quos non adiuuat sagitta uel sinuatus arcus. Ululant, gemunt, terram moriētes calcibus terunt, aut procūbentes herbam mordicus scindunt. Hos repentinos sonitus, longe positi percipiūt: alij gratulantur, alij mœsti fiunt. Franci intelligunt militare signum suorum pugnantiū. Turci uero lamentabiles gemitus suorum morientium. Torpescit stupefacta manus iniquorum, conualescit iam fatigata manus Christianorum.

Interea dum Turci qui nostros impugnabant ad montana respiciūt; conspiciunt, Podiensem episcopum & comitem Raimundū, cum reliquo exercitu militum & peditum de montibus descēdere, suosq; inuadere, obliguerunt timore magno præ multitudine bellatorum, putantes quod aut de supernis sedibus bellatores pluissent, aut de ipsis montibus emeris- sent. Iam prælia innouantur, recenterq; plurima Turcorum millia pro- sternuntur. Quid faceret Turcus, populusq; per omnia spurcus? Nisi sua terga daret & unde uenerat remearet. Sed qui prius cauda fuerat, caput incipit esse. Sicq; caput caudam sequitur, fugient fugientes. Nostrī quoque qui iam prope in suis erant inclusi tentorijs, iterum resumpto spiri- tu animantur, & sua uulnera grauesq; iniurias de hostibus ulciscuntur. Qui prius instabant, fugiunt per deuia quæq;. Miles Christi prosternit eos nece tristi. Sanguine terra madet, montis rubet undiq; cliuius. Corn- pleturq; simul fluitante sanguine riuus. Corpora cælorum tot erant pro- strata per agrum, ut numerari nō potuerint. Ab hora igitur diei tertia us- que ad noctis crepusculum conflictus ille continuus fuit: & mirum esse poterat unde gens tanta aggregata fuerit. Sed ut asserēbāt, qui se melius scire arbitrant, Persæ, Publicani, Medi, Syri, Caldæi, Saraceni, Agulani Arabes & Turci ibi fuerant, & superficiem terræ cooperuerāt, sicut locu- stæ & brucus quorum non est numerus. Nox quippe litem dirēmit, ma- gnoq; fuit eis præsidio, quia nisi tenebræ eos occuluissent, pauci ex tanta multi.

multitudine superfuissent. Gloria magna deo pro tali tantoque triumpho qui peremit noxios, glorificatque suos. Nostri itaque compellentibus tenebris, ad sua tentoria reuersi sunt. Sacerdotibus & clericis hymnum deo dicentibus in hunc modum: Gloriosus es domine in sanctis tuis, mirabilis in sanctitate tua, terribilis atque laudabilis, & facies mirabilia. Dextera tua domine percussit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios tuos. Dixerat inimicus, persequar & comprehendam illos, diuidā spolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus meas. Sed tu domine nobiscum fuisti, tãquam bellator fortis, & dux & protector fuisti in misericordia tua, populo tuo quẽ redemisti. Nunc domine cognoscimus, quia portas nos in fortitudine tua, ad habitaculum sanctum tuum, ad sanctum scilicet sepulchrũ tuum. His dictis uoces superpresserunt, & securi iam ab hostibus nocte illa quieuerunt. In crastinũ uero ubi sol flammanti lumine mũdum uenustauit, omnes ad campum bellicucurrerunt, & de suis plurimos peremptos inuenerũt: & nisi cruces fuissent, segregari ab illis uix potuissent. Illi uero quibus erat sanior intellectus ut Christi martyres uenerabantur, & digniori honore quo poterant habuerant. Et sacerdotes & clerici sepulturæ debitos effundebant cantus. Matres pro filiis, amici pro amicis, lugubres emittebāt plãctus. His ita completis, ad cadauera hostium spolianda festinauerunt. Et quis referre potest, quantam ibi abundantiam uestium, quãtam auri argenti que copiam repperint. O quantã multitudinẽ equorum, mulorũ, mularũ, camelorũ & asinorum nostri tunc habuerunt. Qui prius erant pauperes, deo opitulante, diuites effecti sunt. Qui prius seminudi, sericis indumentis uestiti sunt. Leguntur tela & sagittæ, & uacuata implentur pharetræ. Cura uulneratis impenditur, & curæ medicorum committuntur. Sicque die tota, non est gens nostra ex eo loco remota. Huic facto egregiæ laudis si quis mentis oculum uelit apponere, deum mirabile in suis operibus poterit aduertere. Esurientes etenim suos repleuit bonis, diuites uero non suos dimisit inanes, deposuit potentes, & exaltauit humiles, potentes abiectos reddēs, humiles gloriosos. Hoc est quod per Esaïam prophetam sponndit suæ dilectæ Hierusalem: Ponam te in superbiam sanctorum, gaudium in generationem, & generationem: & suges lac gentium, & mammilla regum lactaberis, & scies quia ego dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Superbia seculorum nobilitas est uirorum illustrium, mammilla diuitiũ, thesauros suos in terram fodientium: Quæ nobilitas mammilla regum pascitur, cum ei mundana potestas subiicitur. Et inde habet gaudium & lætitiã non tantum in hac generatione præsentĩ, sed & futura generatione seculorum. Altera autem die, quæ erat tertiã mensis Iulij, tentoria summo mane defixerunt, & uestigia Turcorum fugientium sequi

*Hymnus post
uictoriam.*

*Omnia decem
pta referunt
deco.*

C festinauerunt.

festinauerūt. Sed illi sicut trepidæ columbæ à facie accipitrīs, ita ante eorum faciem fugiebant. Igitur per quatuor dies huc illucq; fugientes, contingit ut Solimannus dux illorum inueniret decem millia Arabum uenientia sibi in auxilium. Erat autem Solimannus filius Solimanni ueteris, qui totam Romaniam abstulit imperatori. Hic quippe postquam de Nicæa fugerat, gentem hanc in unum congregauerat, & quasi pro ulciscenda sua iniuria, super Christianos adduxerat. Hic cum eos uidisset & Arabes illum, præ nimio dolore equo lapsus in terram, cœpit magnis uocibus eiulare, scēq; miserum & infelicem proclamare. Cui Arabes infortunij sui casum ignorātes, dicunt: O cunctorum hominum impudentior, quid ita fugis? Multum degeneras: quia nunquā pater tuus de prælio fugit. Resume animi constantiam, & reuere ad prælium, quoniā uenimus tibi in auxilium. Quibus ille, suspirijs uocem interrumpentibus ait: Magna uos uexat infania: nondum uos cognouistis uirtutē Francorum, nec experti estis animos eorum: Virtus eorum non est humana, sed cœlestis, aut diabolica. Nec ipsi tamen in suo confidunt auxilio, sed diuino. Nōne in tantū deuiceramus eos, quod iam parabamus illos funes & canabinos, ut eorū colla immitteremus? Tū subito gens innumera, quæ mortē non ueretur & hostem non timet, erupit de montibus, & indubitanter se inseruit nostris agminibus: Quorum oculi ferre poterāt eorum terribilium armorum splendorem: Lanceæ eorum micabant ut coruscantia sidera, galeæ & loriceæ, ut uernantes auroræ, lumina uibrātia: fragor armorum terribilior erat sonitu tonitruorum. Cum se bello præparant, erectis in cælum lanceis, seriatim incedunt, & ac si sine uoce essent, conticescunt. Cum uero suis adproximant aduersarijs, tunc laxatis lorīs tanto impetu irruunt, ac si leones quos stimulat ieiuna fames, & sanguinem animalium sitiunt. Tunc uociferant & strident dentibus & æra clamoribus implent, & peregrini à misericordia neminem capiunt, sed omnes necant. Et quid dicere de tam crudeli gente ualeo? Nulla gens est quæ huic ualeat resistere, quæ fugiendi locum possit inuenire: quia aut diuino aut diabolico fulciuntur auxilio. Omnes aliæ gentes nostros arcus expauescunt, & tela timent: isti uero postquam loricati sunt, tantū timent sagittam, quantum & stipulam, sic formidant telum, sicut & fustem ligneum. Heu heu tercenta sexaginta millia fuimus, & omnes uel occisumus ab istis, uel dispersi fugimus. Nunc quartus dies est, ex quo à facie eorum fugere cœpimus, & adhuc non timore minori, quā & primo die trepidamus. Qua de re, si sano uultis parere cōsilio, quā primum ualetis à tota Romania abscedite, & ne illorum oculus uos uideat, summa cautela prouidete. Hæc Arabes ut audierunt, cum ipso Solimanno fugam concito arripuerunt. Christiani autem maiori solertia sequebantur fugientium

Oratio Solimanni uicti hostemq; fugientis.

entium uestigia, sed illi de fuga non cessabant, & quantum uis eorum animi confusi fuerint. Ad quas cunctas tamen Christianorum urbes uel castella *Arte se fellen- runt urbes.* fugiendo ueniebant, hilarem uultum, quasi potiti uictoria, praeferabant, dicentes. Gaudentes & cum læticia aperite nobis ianuas uestras, quoniam occidimus uobis omnes Francigenas, qui uos & terras uestras depradari uenerant, ne unus quidem superest de illis, quin aut mortuus sit, aut teneatur in uinculis nostris. Solimannus enim dux noster alia uia procedit, & capti uos secum deduxit. Qui uero uerbis eorum creduli erant, aperiebant, seducti quoque graues poenas luebant. Nam depradantes eorum possessiones, domos incendebant, ipsos quoque aut trucidabant, aut loris astrictos secum ducebant. Nolebant quippe ut Franci qui eos insequerentur, aliquid inuenirent, ut uel sic inopia coacti persequi desisterent. Qui in hoc prudenti usi sunt consilio, quia illis ualde profuit, nocuit quoque omni exercitui nostro. Nostri enim inuenerunt terram illam desertam, & in aquosam omnibus bonis uacuam. Vellebant spicas segetum ad maturitatem proximantium, & inter manus confricando expilabant, talique cibo famem ut cunctas mitigabant. Ibi mortua fuit maior pars equorum, & multi qui prius equites extiterant, pedites effecti sunt. Equitabant uaccas & boues, & magnae fortitudinis terrae illius arietes & canes. Transierunt itaque solum illud quam cito potuerunt, & intrauerunt Licaoniam provinciam omnibus bonis uberrimam & uenerunt Yconium. *Yconium ciuitas.* Est autem Yconium opulentissima ciuitas temporalibus bonis, de qua meminit Paulus Apostolus in epistolis suis. Qui uero errauerunt in solitudine, in inaquoso, ciuitatem hospitio commodam inuenerunt, & domino suggerente, bonis terrenis repleti sunt. Cum quoque digredi à ciuitate placuit, suadentibus incolis, aquam in uasis & utribus secum tulerunt, quia aquam in crastinum nusquam repperunt. Die uero secunda in uesperum ad quoddam flumen perueniunt, ibique duobus diebus hospitati sunt. Altera autem die cursores qui praebant agmina, primo uenerunt ad ciuitatem, quae Heraclea memoratur, in qua Turcorum maxima multitudo aggregabatur. Qui ut à longe deprehenderunt uexilla Francorum uolitantia, protinus effugerunt ut dammula erepta de laqueo, aut cerua sagittata. Nostri uero laudantes dominum, sine obstaculo ciuitatem intrauerunt, & per dies quatuor ibi permanserunt. Die uero quinta de ciuitate omnes exierunt. Tunc Balduinus comes frater Gotheфриди ducis, & Tancradus, ab alijs secum suis militibus diuiserunt, & ad urbem Tharsum diuerterunt. Erant autem multi Turci in ea, qui contra eos exierunt ad praelium, sed diu obstare non potuerunt. Cum enim ueloces impetus nostrorum, & sinuatos incurfus, & diros ictus ferre non potuerunt, pluribus suorum prostratis in munitione urbis se receperunt, & nostri castra sua ante urbem

locauerunt, & excubitores posuerunt. Illi uero qui erant in ciuitate Christiani, nocte media ad castra ueniunt, cum magno gaudio clamantes atque dicentes. Surgite inuicti milites Francorum, quoniam Turci omnes de ciuitate fugiunt, & ulterius uobiscum decertare non presumunt. Nostri tamen eos persequi noluerunt, quia nox erat, tempus scilicet ad persequendum minime idoneum. Die uero illicescente nostri ciuitatem introierunt, & ciues eos libentissime receperunt. Facta est autem contentio inter comitem Balduinum & Tancradum, quis eorum ciuitati dominaretur, an utrorumque dominio subderetur. Tancradus renitebatur, quia solus eam uolebat habere, sed tandem cessit Balduino, quia maior ei erat exercitus fortitudo. Fuerunt autem eis in breui temporis intervallo traditæ duæ ciuitates: una quæ uocatur Athenæ, alia quæ Manustra, & plurima castella. Iam uero ibant secundis successibus, quoniam Turci iam non equitabant, sed abditæ erant in munitionibus. Maior autem pars Francorum ingressa est terram Armeniorum: Quia inhiante affectabant inebriare terram sanguine Turcorum. Terra autem omnis fiebat in conspectu ipsorum, eisque Armenii obuiam ueniebant, & in suas ciuitates & castella recipiebant. Ad quoddam uero castrum peruenerunt, quod ita naturali positione munitum erat, ut nulla arma prorsus, nulla machinamenta bellica metuerit. Sed tamē diu noluerunt ibi demorari, cum scilicet tota alia terra eis esset subdita, & ex affectu uolebat inclinari. Erat autem in exercitu quidam miles fortis & strenuus & ab illa regione oriundus, qui terram illam postulauit à cunctis principibus, ut eam in fide sancti sepulchri & eorum & dei custodiret, ut uitam & honorem eius protegeret: Cui principes unanimiter assensum tribuerunt, quia sciebant eum esse uirum fidelem, & bellicis rebus idoneum & fortem. Dehinc prospero successu uenerunt ad Cæsaream Cappadociæ. Cappadocia autem regio est in capite Syriæ sita, ad septentrionalē plagā porrecta. Cuius incolæ ciuitatis ultro se traderunt, eosque benigne receperunt. Egressique de Cappadocia, prospere uenerunt ad quandam urbem pulcherimam & satis uberrimam, quam Turci non multo ante obsederant, & per tres hebdomadas impugnaverant, sed expugnare nequiuierant. Ad quam accedentes, mox cum summa læticia ciues obuiam eis uenientes, beniuole susceperunt. Hanc iterum petiit alter miles, nomine Petrus ab Alpibus, & impetrauit eam celerrime ab uniuersis principibus. Ipsa nocte quidam delator nugarum uenit ad Boamundum, dixitque ei, usque ad uiginti millia Turcorum in proximo adesse, qui nondum scirent Francorum exercitum illuc aduenisse. Ille credulus uerbis mēdacibus, elegit milites electos quos secum duxit, & loca in quibus latere debebant peragrauit. Sed sicut delator inanis fuit, sic & inquisitionis effectus frustratus. Dehinc consurgentes uenerunt ad quandam urbem, quæ uocatur Coxor, quæ plena erat omnibus bonis,

*Libido domi-
nandi in duci-
bus.*

*Athenæ et Ma-
nustra.*

Cappadocia.

Coxor.

nis, quæ utilia sunt corporibus humanis. Ad quam accedentes ab his qui erant in ea Christianis, officiosissime suscepti sunt. Et ibi per tres dies ferati sunt. Illic unusquisque suæ cōsuluit indigentiae: Lassi inuenerunt requiem, esurientes refectiōem, sitientes potum, nudi operimentum. Prouidit itaque eis deus tale habitaculum quo facilius parī ualerent ualidum superuenturæ famis cruciatum. Interea nuntiatum est comiti Raimundo, quod Turci metu territi, de Antiochia fugerant, ciuitatēque minime præmunitam reliquerant. Qui inde accepit consilium, ut illuc quingentos milites dirigeret, qui arcem ciuitatis occuparent, antequam alijs cognitum esset. Et ut uenerunt in uallem Antiochiæ uicinam, tunc primum audierunt uerum non esse quod Turci discessissent à ciuitate, sed omnī nisu quo poterant moliebantur defendere. Perrexerunt igitur usque ad castrum *Castrum Publi* Publicanorum, eoque subiugato, aliò secundo itinere diuerterunt, & in *canorum.* uallem Derugia peruenerunt, multosque ibi Turcos & Saracenos inuenerunt, quos in ore gladij superatos prælio occiderunt. Quod uidentes Armæni terræ illius habitatores gauisi sunt, quia uidelicet à Christianis tam uiriliter & Turci & Publicani sunt occisi; continuoque cum terra sua reddiderunt se illis. Et Rusam ciuitatē obtinuerunt, & plurima castella suo *Rusa.* dominio mancīpauerunt. Vniuersus uero exercitus qui remanserat iter arripuit, miseroque infortunijs successu per quædam montana, quæ *via difficul-* nulli erant nisi feris aut reptilibus peruia: Vbi semita erat quæ non ampli *tas.* us unius pedis spacio dilatabatur, sic hinc & inde rupibus & densis spinarum seu ueprum frutero artabatur. Ima uallium in abyssum uidebantur immergi, cacumina montium ad sydera tolli. Hanc inæqualem semitam milites & armigeri collo suo arma dependentia gestabant: omnes æqualiter pedites, quia nulli eorum equitabant: plerique libentissime loricas, galeas, clipeosque suos uendidissent, si emptorem inuenissent: multi quidem plurima lassitudine deficientes ea proiciebant, ut saltem sic expediti ire ualerent. Iumenta cum oneribus ire nullatenus poterant, sed plerisque in locis onera iumentorum homines ferebant. Stare loco aut sedere nemo poterat, quia alter alterum impellebat. Nemo poterat iuuare suum comitem, nisi præcedentem ultimus, quoniam qui præibat uix conuerti ualebat ad subsequentiē. Tandem finita tam infelici uia, per inuia uenerunt ad ciuitatem, quæ Marasim memoratur, & ab incolis illis cum honore & *Marasim.* gaudio excipiuntur. Illic abundantiam rerum temporalium inueniunt, ibi suæ miseriæ & defectus consolationem recipiunt. Ibi prior præstolatur ultimum, sed ante pertransiit integra dies, antequam cauda capiti cohereret. Congregati uero & die una quiescentes, secunda die uenerunt in uallem, in qua est Antiochia sita: regia uidelicet ciuitas

ab Antiocho rege constituta & ab ipso nuncupata. Hæc metropolis est & caput totius regionis Syriæ: olim insignita per beatum Petrum Apostolorum principem cultus fidei catholicæ: In ea episcopalem cathedram posuit, & Apostolos Barnaban & Paulum ordinauit. Nunc uero ut dominus ostenderet oculis mortalium, quod non est uirtus nec ulla potestas nisi ab ipso, prius hanc acquirere uoluit, in humilitate sermonis ore prædicantium: modo eam recuperare uoluit, in sublimitate potentiae armis debellantium. Sic nostri in uirtute dei ad ciuitatem properantes ad pontem ferreum perueniunt: inueniuntque ibi numerositatem Turcorum pontem transire cupientium, ut his quierant in urbe præstaret auxilium. Sed non est hominum dirigere gressus suos, sed eius est, cuius uniuersa subiecta sunt impio. Nostri protinus irruerunt unanimiter in eos, nullique pepercerunt, sed in ore gladii magnam multitudinem ex eis peremerunt. Alij mente consternati fugerunt, & sic uitæ præsentis suæ consuluerunt. Sic potiti Christiani uictoria, multa inibi reppererunt spolia: iumenta, asinos, camelos oneratos uino, frumeto & oleo, & rebus alijs quæ obsessis sunt per necessaria. Tunc castrametati sunt super ripam fluminis, quod non longe distat à mœnibus ciuitatis. In die crastina onusti bonis omnibus ad ciuitatem ire disponunt: ad quam deo autore peruenire studentes, in partibus tribus castra circumponunt. Ex una enim parte montana prohibent accessum, & omne bellandi procul arcet ingenium. Quarta feria decimo nono calendas Nouembris obsidio circa Antiochiam posita fuit, ad laudem & gloriam futuram domini nostri Iesu Christi, qui semper est mirabilis in operibus bonis.

Antiochie obsidio.

ROBERTI MONACHI

CHI DE CHRISTIANORVM PRINCI

PVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber quartus.

VIA uero urbs Antiochena non solum naturali situ, uerum etiam mœnibus excelsis, turribusque in altum porrectis, densissimisque in cacuminibus murorum propugnaculis præmunita erat: consilium inierunt principes ut contra eam pugnaret, non uirtute, sed ingenio, arte, non Marte, machinamento, non conflictu bellico. Prius igitur pontem supra flumen statuerunt, ut expeditius flumen transiret, quoties transeundi nece esse haberet. Tunc quippe in cōfinio urbis magnam bonarum fructuum ubertatem inueniebant, copiosas uindemias, foueas frumen-

to

roplenas & ordeo, alijsq; cibarijs, arboresq; multi generis pomis onustas. Hoc quoq; insinuabant eis Armenij qui in ciuitate erāt, quicq; in die consentientibus Turcis ad eos ueniebant: sed eorum uxores & filij in urbe remanebant. Et hoc totum, licet Christiani essent, callide tamen faciebant; quoniam dicta nostrorum siue facta, Turcis intus renuntiabāt. Construunt à Christianis bellica machinamenta ad oppugnandum congrua, turres lignæ, balistæ, falces, arietes, sues, talpæ, tela, sudes, & fundæ, & si qua alia potuerunt ulla excogitari arte. Sed quid ualuerunt aduersum urbem inexpugnabilem: præsertim cum tot in ea essent defensores, qui etiam cum nostris campestri prælio pugnare potuissent. Phosphorus auroræ rutilos præcesserat ortus, ipsaq; ror. fluo cum iam candore uibraret, solq; uenustaret flammanti lumine mundum, exurgunt propere procures, procerumq; cateruæ: armaq; corripunt, & ad urbis moenia currunt. Pugna quidē dextra forti sit & intus & extra: illi defendunt, dum nostris spicula fundunt: Telaq; cum baculis, nec non lapidesq; sudesq;. Fit labor immanis, sed profectus sit inanis. Sicq; recesserunt, quia sternere nō potuerunt, turres & muros, uī nulla corruituros. Cumq; uiderēt nostri quod nil perficere possent, illā dimittunt pugnam, retinent tamen obsidionem. Turci quippe in sua confidentes inuictissima ciuitate, nocte ianuis apertis exhibant, & in castra sagittas mittebant. Contigit autem ut ita sagittando unam mulierem ante tentoria Boamundi principis occiderint, & ideo uigilantiores excubias per castra posuerunt, qui etiam portam per quam exire solebant custodierunt. Placuit itaq; principibus militiæ & optimatibus, ut castellum sibi construerēt, quo securiores essent, si inimici dei ullomodo præualerent, qui undiq; sicut apes ad aluearia confluebant. Quod & factum est. Interea dum rarefcere cœpit quotidiani uictus expensa consilium inierunt, ut cibos quærent, & ad quærendum, armigeros & plerosq; milites ob custodiam transmitterēt. Sed qui prædari uoluerunt, partim prædati, partimq; fuere necati.

Nam castellum quoddam erat in montanis non longe à ciuitate nomine Areph, quod erat plenum rebellantibus Turcis, qui nostris insidias prætenderunt, multos uulnerauerunt & plures occiderunt, & plerosque captos abduxerunt, cæterosq; turpiter fugatos ad castra redire compulerunt. Quod miseri casus infortunium ubi militia dei cognouit, admodum indoluit: sed sibi deinceps salubre consilium inuenit. Mille armigeros ut ante præmittunt, quos Boamūdus & Flandrēsis comes cum electis militibus subsequuntur, præ nominata ualle, in qua ad ipsos confluerent, si Turci eos insequerent. Quod ita absq; dilatiōe cōtigīt: quoniam Turci postq; illos eminus agnouerūt, laxatis lorīs, & equos calcaribus urgētes, insecuti sūt, eosq; infugauerunt. Nostri uero ad suos, sicut ad tutissimum

tutissimum auxilium, confugerunt, & præsidium diuini subsidij inuenerunt. Turci quidē cum nimis de proximo nostros milites paratos esse depræhenderunt, primo siquidem hæsitantes loco libentissime cessissent, si cedere ualuisent. Vt tamen cognouerunt quod pauciores Christiani essent quàm ipsi, bellum inierunt, tamen cum timore, in sua confidentes numerosa multitudine. Sed quid ualet prælium, contra quod diuinum militat auxilium? Deus enim fortis & potens est: dominus potēs in prælio. Duo enim ex nostris ibi tantum perempti sunt. Sed de Turcis occisis nō est numerus, qui & de manu dei repulsi sunt, qui in se cōfidentibus resistit. Multos ex eis captos ad castra duxerunt, & coram illis qui supra moenia inclytæ ciuitatis erant decollauerunt. Et ut maiorem illis dolorem incuterent & terrorem, balistis incisa capita in ciuitatē proiecerunt. De hinc expeditius ire potuerunt nostri ad uillas & uicos Armæniorum, uictum quærentes, & ipsi Armæni & indigenæ terræ illius ad nostros comitatum afferentes. Aduenit interea sacratissima dies dominicæ natiuitatis, quàm deus cunctis fidelibus suis celeberrimam in hoc contulit, quia qui creaturis omnibus nasci tribuit, pro solis hominibus nasci disposuit. Festiuā igitur illam Christiani fecerunt, quā festiuissime ab his qui in tentorijs erāt fieri potuit. Maius quippe gaudium erat in castris, quàm inter moenia inclytæ urbis. Inclytam dico non propter scdam gentilium habitationem, sed propter humanæ cōditionis positionem, & præsertim propter euangelium ab Apostolis in ea prædicatū. Qua celebratione peracta, cōsiliū acceperunt quid agerent, quoniā in castris uictus deficiebat, & glacialis hyems cōmeatum afferentes ad ipsos uenire non sinebat. Illi namq; qui erant in urbe quanto magis sciebāt nostros esurire, tanto magis incipiebāt in illos desæuire, hinc aëris inclemētia, hinc miseræ ægestatis inopia, hic opprimebat aduersariorū uolentia. Et sicut solet cōtingere in multitudine cōgregatorum, non deficiebat uox murmuratium. Nec mirum erat, si humana fragilitas sub tormentis tot passa deficiebat. Grando, nix, glacies, spiritus procellarum, illos uolentissime opprimebant, nam nulla tectura cooperiebat. Nec mirum, si pessime afflictī sunt, qui extra tentoria erāt, cum ipsa tentoria nurrabant. Qui propterea, ut supradiximus, cōsiliū inierunt, quid agerent, & tale inuicem acceperunt. Boamundus & comes Flandrensis ad his subueniendum se ipsos obtulerunt, & omnibus placuit. Hī itaq; triginta millia equitum peditumq; elegerunt, & in terram Saracenorum intrauerunt. O rerum omnium mediator deus, quàm tempestiue subuenis in periculis & necessitate laboratibus. Vt impletur illud quod Salomon scripsit in prouerbis, conseruatur iusto substantia peccatoris. A Hierusalem & Damasco, & Alep, cæterisque regionibus congregati erant, Persæ, Arabes, & Moedi, gens uidelicet multa nimis, quæ ad Antiochiam

tiochiam disposuerat uenire, eamque à Christianis defendere: Sed aliter in coelo fuit dispositum, quæ dispositio illorum ordinationem inclinauit deorsum. Cum enim audissent, quod pars Christianorum intrauit terram suam, gauisi sunt ualde quoniam esse eos in uinculis iam quasi irretitos arbitrati sunt. Tunc diuiserunt se in duas partes, ut sic uallati ab eis nostri, fugæ præsidium nusquam inuenirent. Quæ diuisio stulta fuit, quia stultitia in cordibus incredulorum semper suam sedem habet. Nam utraq; acies ut se inuicem aspexerunt, incunctanter altera in alteram irruit, quia illa in sua multitudine, ista in dei omnipotentia confidit: & ideo euentus belli dissimilis fuit. Milites armati quotquot in occursum sui uenerunt, ut falcatorem messem, prostrauerunt. Sed cum in girum reuerti frenis uoluerunt, quos iterum percuterent nisi fugientes non inuenerunt. Qui uero in manibus nostrorum pedum deuenerunt, in immane præcipitium corruerunt. Sciunt enim quibus bella nota sunt, quia grauiori strage pedites quam equites interficiunt. Altera uero acies quæ se ab altera separauerat, ut nostros circumueniret, ut audiuit uoces bellantium sonitumque confringentium armorum, laxatis habenis accurrebat suis in auxilium. Sed ut miseros illorum casus agnouit, fugientesque circumspexit, timor in illos uehementissimus irruit, turpiterque fugæ se crediderunt. Sed quid aliud nostri facerent, nisi ut persequerentur? Nam, sicut in uulgaris proverbio dicitur: si est qui fugiat, non deerit qui persequatur. Iam omnes nostri eos persequabantur, quoniam qui pedites uenerant, ascensores equorum efficiebantur. Quid plura? Qui euadere potuit lætus & hilaris fuit, qui uero interceptus, miserrima nece occubuit. Quot asini & camelis, quotque iumenta frumento, uino, cæterisque cibariis onusta, ibi capta sunt: quæ esurienti exercitui dei grata iuxta ac necessaria fuerant. Quantum gaudium, & tripudij exultatio fuit in illa die in castris: cum talia dona uiderunt summi procuratoris. Mirandum & gaudendum erat. quod dominus de mercibus inimicorum suorum de longinquo adductis, fideles suos reficiebat. Esuriētes bonis implebat, quibus aduersarios suos spoliabat. Sic quoque filius Israël olim faciebat, cum per terram gentilium regum transire cupiebāt, & illi publicum uia regis ingressum eis denegabant. Omnes pari modo, qui contra illos accipiebāt gladium, gladio peribant, & eorum terra & facultates dabantur eis in possessionem. Nunc uero idem dominus eadem recompensatione confert suorum aduersariis, ut isti credant ueraciter actum fuisse, quod scriptum est de illis. Per omnia benedictus deus quia sine ipso nihil possumus. Interim dum isti gloriosi principes abfuerunt, qui in ciuitate erant repente de ea exierunt, nostrosque inter castra inuaserunt, & plurimos ex eis occiderunt. Ipso die Podiensis episcopus perdidit Dapiferum suum: qui aciei deferre solebat uexillum, Et nisi flumem inter castra & urbem fuisset, maioribus

D iniurijs

iniurijs & frequentioribus laceffissent. Quibus bellorum euentibus, & maxime famisinopia, plerique nostrorum afflicti, abire moleantur: Quia nimis graue erat inuitis ferre ieiunium: & ideo machinabatur ab obsidione diffugium. Quos Boamundus uir facundus & gratus eloquio, ita affatus est, dicens. O uiri qui huc usque fuistis bellatores egregij, quos deus permulta iam bellorum pericula uictores reddidit, quosque uirtus experientiae ut illustres decorauit, quid contra dominum murmuratis, quia praemit uos angustia paupertatis: Cum uobis porrigit manum tunc exultatis, cum relaxat tunc desperatis. In hoc uidemini non diligere donantem, sed donare non largitorem, sed largientis oblationem. Cum largitur dominus, amicus est: cum cessat, inimicus uobis uidetur esse & extraneus. Cui unquam genti praestitit deus in tam breui tempore tot bella committere, tot acerrimos hostes superare, tot spolijs gentium ditari, tot triumphantium palmis insigniri: Ecce nunc innumerabiles hostes subegimus: ecce nunc eorum spolia ad uos attulimus. Quid est quot sic diffidimus, cum sic quotidie uincamus: Non longe est a uobis, qui sic pugnat pro uobis: saepe quidem fideles suos tentat, ut utrum diligant ipsum innotescat. Nunc tentat uos per inopiae molestias, & per assiduas ab hostibus uestris pressuras. Quod si tantas intulissent nobis iniurias, quantas & nos eis irrogauimus: si tot de nobis occidissent, quot de illis nos prostrauimus: si aliquis de nobis superesset, iure ille conqueri potuisset. Sed pro certo qui conquiretur nullus esset, quonia nemo superstes remansisset. Propterea nolite diffidere, sed estote uiri cordati, quonia si in ipso uiuitis, aut pro ipso moriemini, estis beati. His & talibus dictis animos eorum eneruatos, robustos reddidit, & in effeminatas mentes uirilitatem induxit. Paucis denique diebus euolutis hyems aspera inhorruit, & in castris ciborum abundantia euauit. Illi qui uendere cibos solebant, niuibus & glacie prohibente, nullatenus uenire ualebant. Cursores exercitus qui usque ad terram Saracenorum transcurrabant, nihil prorsus inueniebant: quia omnes de toto terrae illius confinio, aut longe fugerant, aut in speluncis, aut in cauernis petrarum deliterant. Cumque Armenij & Surani uidissent, in tanto discrimine famis nostros esse positos, per nota loca gradiebant, sollicite inquirentes. si quid inueniret, quod ad nostros afferre ualerent. Sed apud tantos rarum erat, nec tantae multitudini suppetebat. Et ideo uendebat a finarum onus frumenti sex librarum pretio: ouum duodecim denarijs & una nux uno: sed quid uniuersa percurrat? Multi fame ibi perierunt, qui unde aliquid emerent non haberunt. Coepit itaque oriri inter eos magna inconstantia animorum, mentis defectus, & totius bonae spei diffidentia. Et quid mirum si pauperum, si imbecillium animi nutabant, cum illi qui uidebant quasi columnae esse, deficiebant omnino: Petrus enim eremita, & Guillelmus Carpentarius nocturno

nocturno elapsu in fugam uersi sunt, & à sacra fidelium dei societate disiuncti sunt. De Guuillhelmo uero qui fuerit, dicamus: quoniam de Petro superius mentionem fecimus. Guuillhelmus de regali prosapia ortus fuit, & uicecomes cuiusdam regij castelli, quod Milidiniū dicitur, olim extitit. Qui ideo Carpentariū cepit cognominari, quia in bello nullus uolebat ei occurrere. Nulla enim lorica erat, galea uel clypeus, qui duros lancearū illius siue mucronis sustineret ictus. Vnde mirandum, & cum admiratione dolendum, quod in talem ac tantum uirum tanta mentis hebetudo incesse- rit, quod tam turpiter à castris uirorum illustrium recesserit. Sed hoc non metu praeliorum, ut speramus, fecit, sed tantam famis iniuriā pati nequaquam didicerat. Quorū fugam ut Tancradus miles fortis & integer animo cognouit, uehementer condolens, insecutus est illos, & cōprehendit, & cum dedecore reuerti coēgit. & ad domū Boamundi adduxit. Non dici potest quā passus sit uerecundiam, qui nullo fugante inierat fugam. Dolebant plurimi qui eum agnouerant. Conuitiabant omnes qui qualis extiterat ignorabant. Tandē multis lacessitus iniurijs, pro reuerentia Hugonis magni, cuius consanguineus erat, & quia iam cum ipsis in retroactis certaminibus honeste pugnauerat, pacē obtinuit: sed nunc se amplius ita discessurum coram omnibus iurauit. Sed tamen diu sacramentum non custodiuit: quia quā cito potuit clam discessit. Hanc itaque famis asperitatē, ut suos probaret, euenire permisit deus, & ut terror eius fieret in uniuersis nationibus. Nā & suos praebebat ieiunio: & uicinas nationes eorum determinabat gladio. Cadebant mille à latere unius, & decem millia à dextris alterius. Et ideo nunquam est à domino tali desperandum, quia quaecumque agit, diligentibus se cooperantur in bonum. Ne ulli insolescerent tot uictorijs bellorum, opprimebat eos graui inedia ieiuniorum. In toto namque exercitu mille equi inueniri non poterant, ad pugnandum idonei, ut per hoc innotesceret quod in fortitudine equi non haberent fiduciam, sed in deum per quem & quomodo uolebat, & quādo uolebat, superabant. Erat quidam miles in exercitu, nomine Tetigus, diues apud suos, & nominatissimus, in Romaniae partibus bene notus: palliato nugacitatis tegmine uelatus. Hic uenit ad principes, & ait illis: Vt quid hic ita torpescimus? Quare quae nobis sunt profutura non quarimus? Si bonum uobis uidetur, ego in regionem Romaniae pergā, & inde permittente imperatore copiosum comēatū adducam: Naues onustas omnibus rebus, frumento, uino, oleo, hordeo, carne, farina, caseis, per mare adduci faciā, & equos, mulos, mulasque per terrā. Et ne ullam de me spem diffidentiae habeatis papiliones meos & omnia bona mea derelinquam: hoc solum excepto quod mecum feram. Et si adhuc mihi non creditis, iurabo

*Deus uult ter-
rori esse,*

D 2 iurabo

rabo quod breui ad uos redibo. Principes mendacibus uerbis illius credentes, sacramentum receperunt. Ipse autem nec sacramentum tenuit, nec uerborum sponfionem retinuit. Hoc ideo de his duobus militibus refero, ut quisque percipiat quanta egestas in castris fuerit, quæ etiam fugere diuites, & periurare compellebat. Cumque iam sic arctaretur, & omnis humana spes omnino deficeret, plurima pars exercitus retro eundilicentiam à principibus petierunt: & ipsi unanimiter flentes eis concesserunt. Vt quid enim retinerent, quos consolari non poterant? Dum sic ualde desolatio pulularet in castris, & nullius ullum haberet consilium, miseratio diuina solitum eis præstitit auxilium: Affuit nuncius qui innumera Turcorum millia prope esse reulit: & in castro eis proximo, nomine Areht, quod supra nominauimus, illa nocte aggregari asseruit. Qui ideo latenter & in magno silentio ueniebant, ut imparatos in castris inuenirent. Hoc dictum cunctis innotuit, & quos somno pigritiæ torpentes inuenit, excitatos reddidit. Salit & tripudiat, qui antea ambulare nequibat: Reuixit spiritus illorum, quos sopierat indigètia ciborum. Erectis in cælum manibus deum laudant: & quasi iam uicerint, manibus applaudunt. Malebant enim honeste in bello mori, quam esearum inopia cruciari. Tunc proceres exercitus acceperunt consilium, ut pars una omnium in castris remaneret ad custodiendum: pars altera obuiam uenientibus iret ad prælium. Qui de castris nocte egredientes, in insidijs positi sunt, prætereuntium præstolantes occursum, iacueruntque inter flumē & lacum. Summo itaque diluculo, aurora lumen terris deferente, miserunt exploratores, qui illorum agmina uiderent, & quanta & ubi sint renuntiarent. Exploratores renuntiant tot illorum millia collecta se nunquam uidisse. Et ex parte fluminis duas acies separatas à multitudine equis uelocioribus accurrere. Tunc nostri in quodam cliuo positi, crucis signo cum armis se præmuniunt, & manus in cælum protendunt, deoque se committunt, eiusque flagitant auxilium. Mox nostri superuenientes illos excipiunt, & quotquot obuiant solo prosternunt. Alij per campum dispersi circumuolant, imbresque uenenatarum emittunt sagittarum: Strident dentibus, & more canum latrant, quia terrere sic suos aduersarios conantur. Sed hæc nostri irridebant: & protecti clypeis, loriceis, galeis, eorum immissuras uilipendebant. Sed cum innumerabilis illorum multitudo appropiavit, cum tanto impetu nostros inuasert, ut nonnihil in fugam uersi sint. Quod ut uidit Boamudus, qui postremo obseruabat custodiam, cum sua acie prorupit in medium, sociosque recolligens, inimicos perduxit ad interitum. Illi namque ut uiderunt nostrorum uexilla super uertices suos dependentia, nostrosque more leonum rugientium,

in medios

Ingēs pugna.

in medios hostes circumferri, omnesque circa se laniari, pauent & conturbantur, uerisque retro habentis equorum, ad pontem ferreum quam celerime recurrunt. Sternitur uia corporibus morientium, impletur aer uocibus eiulantium. Tellus madefacta cruore morientium, perforatur pedibus conculcantium equorum. Ut uenitur ad pontem ferreum, uia arctatur, & non omnes pons recepit, hinc quam plures in flumē præcipitant, & quos unda tenebat, celeri rotatu inuolutos absorbebat. Plures occisi sunt, quam uiui remanserint. Qui euaserunt, ad castrum suum quod superius nominauimus cōfugerunt, sed in eo non diu permanserunt. Prædatum enim uacuum dimiserunt, & fugientes abierunt. Nostri uero illud accipiunt, & custodes qui illud custodirent, & pontem, posuerunt. Armæni quoque & Surani fugientes insecuti sunt, & arcta loca anticipando multos occiderunt, pluresque captiuos detinuerunt, Sicque filij diaboli secundum suum meritū, de ruina in ruina receperunt interitum. Nostri uero cum gaudio ingenti ad castra remearunt, adducentes secum equos & mulos & mulas, & spolia plurima, & multa alia quæ indigentibus socijs ualde erant necessaria. Multorum etiam capita mortuorum simul attulerunt, quæ ante portam ciuitatis posuerunt. Receperunt illos cum summa lætitia socij qui in castris erant, quique tota die cum ciuibus qui egressi sunt de urbe pugnauerant, palmamque uictoriæ reportarant. Tunc geminata lætitia duplicis uictoriæ festiuium tempus effecit: & eos qui ægestatis more consumpti penè erant refecit, iam uero Armæni & Surani, uictū ad castra ferebant, & de felici nostrorum euentu congaudebant. Sic illi de ciuitate egrediebantur, & inter saxa montium latitabant, insidiabanturque illis qui uictum afferebant, & quotquot comprehendere poterant occidebant. Quod ualde tristes reddidit procures: & super hoc consiliū inierunt: remediumque huic calamitati repperunt. Castrum construerunt ante portam ciuitatis, super pontem iuxta Mahumariam, quod illos ualde perdomuit, quoniam deinceps nullus eorum exire per pontem ausus fuit. Et tunc quia castrenses ad hoc peragendum opus non sufficebant, Boamundus & comes sancti Egidij ad portum sancti Symeonis perrexerunt, & inde operarios precio conductos ducere studuerunt. Quos cum adducerent, Turcos qui nocte illa de ciuitate exierāt, in insidijs positos inuenerunt, qui subitaneo incurſu tam fortiter nostros inuaserunt, ut illos qui equites erant absque ulla certaminis reuerberatione in montana fugauerint. Pedites qui fugere non potuerunt, diram necem perpeſsi sunt, sed quanto fuit acrior, tanto & gloriosior. Et qui ibi mortui sunt, ferè mille fuerunt, sed occidentes diu gauisi non sunt.

D. 3 Relatio

Relatio enim huius occisionis ad castra peruenit, tantosque principes proceresque commouit. Qui equis proficientes ad ulciscendam mortem suorum ordinatis agminibus peruolant, inueniuntque eos adhuc in campo, occisorum capita detruncantes. Illi uero nequaquam perterriti, in sua confidentes multitudine ad pugnam congregiuntur, sed nostris toto corde tota uirtute confidentibus postquam pedites nostri equitibus consociati sunt, in breui superantur. Nam ut uiderunt illos quos ad montana fugere compulerant accurrere, nostrorumque agmina fortiter crescere, & crescendo fortius insistere, terga uertunt, & uersus pontem fugae uiam arripiunt. Sed ualde impediuit difficultas itineris angustii, quia nec fugere usquam poterant, nec conuerti. Reuerti retro fas non erat, quia hostis urgebat: dextra leuaque diuerti impossibilitas angustii itineris prohibebat, currere uetabat densa multitudo fugientis. Sicque diuino nutu contigerat, ut nec fugere, nec pugnare licuerit. Ibi Turcae nec toxicata sagitta proficiebat, nec equi uelocitas subueniebat. Ibi maiorem stragem pedites egerunt, quam qui equis infidebant: quoniam seriatim, ut falcator prata uel messem, detruncabant. Illic satuari potuissent enses & tela aliarum gentium Turcarum sanguine, sed quia Francigenarum erant, nec obtundi poterant, nec repleri cruore. Nostri tantum pugnabant, illi patiebantur, nostri percutiebant, illi moriebantur. Nec tantum infatigata manus dilaniare poterat, quantum quot dilaniaret reperiebat. Inter uiuos mortui stabant, quia suffulti densitate uiuorum cadere non poterant. Eorum calamitati & cladi nulla conferri potest. Tantus illos timor inuaserat, ut subsequens praecedentem obruerit.

Dux itaque Gotheфридus militiae decus egregium, ut uidit, quod nemo illos ferire potuit, nisi post dorsum, equo celeri uolitans anticipauit pontis introitum. Et nulla lingua ualet explicare, quantas strages dux solus illic dederit. Illi fugere coeperant, armaque sua in terram proiecerant, gladium ducis ut mortem expauescebant, & tamen uitare non poterant. Ille exertis brachijs, ense nudato, eorum ceruices amputabat, illi minime renitentes, nuda corpora inuiti offerebant. Ibi ira, locus, gladius, ualidaque manus pugnabat, & hoc totum in membris miserorum redundabat. Cumque unus ex eis audacior caeteris, & mole corporis praestantior & uiribus, ut alter Goliath, robustior, uideret ducem sic immisericorditer in suos saeuientem, sanguineis calcaribus urget equum aduersus illum, & mucrone in altum sublato, totum superuerticem ducis transuerberat scutum. Et nisi ictui umbonem dux expandisset, & se in alteram partem inclinasset, mortis debitum perfoluisset. Sed deus militem suum custodiuit, eumque scuto suae defensionis muniuit. Dux ira succensus uehementi, parat rependere uicem, eiusque tali modo appetit ceruicem.

Ensem

Ensem eleuat, eūq; à sinistra parte scapularū tanta uirtute intorsit, ut pectus medium disiunxerit, spinam & uitalia dirupit, & sic lubricus ensis super crus dextrum integer exiuit, sicq; caput integrum cum dextra parte corporis immerfit gurgiti, partemq; quæ equo insidebat remisit citari. Ad quod horrendū spectaculum omnes qui in ciuitate erant cōfluunt, & uidentes sic admirati sunt, cōturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos, ibi dolores ut parturientis, ibi uoces eiulātium, quia ille unus fuit ex præcipuis eorū. Tunc euaginauerunt gladios suos, intenderunt arcus suos, parauerunt sagittas suas in pharetra, ut sagittarent ducem: cupientes si eis permissum esset, tantam militiæ Christianæ extinguere lucem. Sed deus eorum prauæ uoluntati non consensit, quia dux retrocessit. Sustinere enim telorum ac sagittarum grandinem diu non potuit. O prædibilis, ô inuicta ducis dextera, & animosi pectoris robur eximium. Laudandus & ensis, quod in sua integritate persecrans, uibranti dextera sui famulatus impendit obsequium. Et cuius cor eruētare, cuius lingua enarrare, cuius manus scribere, quæ pagina ualet suscipere aliorum facta principum, qui illi compares fuerunt in omnibus uictorijs præliorum. Victoria ducis præ cæteris enituit, quoniam pars dimidiati corporis quæ remansit, testimonium laudis fuit. Fluctus uero qui eorum occisorum corpora absorbuīt, aliorum ictus mirabiles occuluit. Sed sicut uentus turbis annosæ arboris constringit brachia, sic incisa cadebant morientium membra. In hoc prælio persecutus est unus mille, & duo fugauerunt decem millia. Qui in flumen rapido se cursu immergebant, emergentes pontis ligneas columnas amplexabant, sed nostri de super illos lanceis perforabant & perimebant. Cruor effusus sanguineum flumini dabat colorem, cunctisq; cernentibus magnum incutiebat horrorem. Quippe densitas corporum fluminis impediēbat cursum, & retrogradu incesu ire cogebat retrorsum, Et quid mirum? Super pontem etenim quinque millia prostrata fuerunt, quæ omnia deorsum in aquam præcipitata sunt. Et quis numerare potuit, quot mucro de sæuiens præcipiti saltu in amnem mergi compulit? In illo conflictu occisus est Cassiani magni regis Antiochiæ filius, & duodecim Admiraldi regis Babylonæ, quos cum suis exercitibus miserat ad ferenda auxilia regi Antiochiæ. Et quos Admiraldos uocant, reges sunt, qui prouincijs regionū præsunt. Prouincia quidem quæ unum habet Metropolitanum, duodecim consules & unum regem. Et tot itaq; prouincijs cōuenerunt, quot ibi Admiraldi fuerunt mortui. Et qui ibi capti sunt, pro septem millibus computati sunt. Vestium, armorum, cæteriꝫ cultus adparatum nemo ulla oratione explicare satis pro dignitate potest. Sic itaque superati sunt Turci magnanimiter à Francis, siluitq; deinceps garrula uox eorum, atq; stridor dentium

*Turci multa
præciosa cum
cadaueribus
terre solent
cōmittere.*

dentium, & quotidianorū procacitas conuictiorum. Iam uero demissis uultibus ibant, & pleriq; omnino diffidentes, furtim de ciuitate exeuntes, fugiebant. Nox superueniens litem diremit, & nostri uictiores ad castra redierunt: illi uero obleratis ianuis, intra urbem se receperunt. In crastinum ut primum lux matutina processit, Turci de ciuitate exierunt, & collegerunt corpora mortuorum, quot inuenire potuerunt, & sepulturæ tradiderunt. Quod Christiani exercitus iuuenes ut audierūt, multi in unū conglobati ad cimiterium cucurrerunt, & quæ illi cum magno honore sepehant, cum magno dedecore foras proiecerunt. Plurima pallijs inuoluerant, & multos aureos, arma, arcus, & sagittas & alia multa cum eis reposerant. Sic enim est eorum consuetudo sepelire: nostrorum uero est libentissime ea tollere. Extractis itaq; corporibus uniuersis, capita absciderunt, scire cupientes numerū illorum qui ad ripam fluminis necati sunt. Truncata siquidem capita ad castra attulerunt, & cadauera feris & uolucris inhumata reliquerunt. Quod ab altis mœnibus & turribus excelsis prospicientes, uehementer in doluerūt & genas scindentes & crines uelentes, sua frustra idola inuocātes, quibus deus exercitū uirtute resistit.

ROBERTI MONA-

CHI DE CHRISTIANORVM PRINCI

PVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber quintus.

VMQVE sic diu dubij martis fortuna uariaret, præambulus quidā aduenit, qui nuntios principis Babyloniz in crastinum prædicabat aduenire, & à principibus castrorum fiduciam quærīt ueniendi secure: Qui libenter annuunt, scēq; eorum susceptioni sollenniter præparāt. Tentoria uarijs ornamentorum generibus uenustantur: terræ infixis sudibus scuta apponuntur, quibus ludus equestris exerceant, magnifice omnia ordinātur, ueloces cursus equorum flexis in girum frenis non defuerunt, & militares impetus hastarū vibrationes ibi celebratæ sunt. In quibus actibus monstrabatur, quod nullo pauore trepidabāt, qui talia operabātur. Talia quippe iuuentus exelabat: sed ætate sensusq; seniores in unum confederant, causasq; consilij & prudentiæ conferebant. Interim Babylonienſes nunciij cum appropinquaret, tantosq; tanto gaudio trepidantes conspiciantur, mirati sunt: quoniā relatio usq; Babyloniam cucurrerat, quod & fame & pauore excruciant. Adducti igitur ante principes sunt, & in hæc uerba retulerunt, quæ eis cōmissa sunt. Dominus noster

*Legatorum
oratio.*

noster Admiralus Babyloniae, mandat uobis Francorum principibus salutem & amicitiam, si eius uoluntati uultis obedire. In aula regis Persarum dominique nostri, magnus uestri causa congregatus est conuentus, septemque diebus consulerunt, quid nam eis super hoc sit agendum. Mirantur enim cur sic armati quaeratis domini uestri sepulchrum, gentem eorum a finibus diu possessis exterminantes, imo, quod nefarium est peregrinis, in ore gladii trucidantes. Quod si posthac in pera & baculo uultis ire, cum honore maximo rerumque opulentia uos illuc facient pertransire: Depeditibus equites faciet: qui pauperes sunt, in toto itinere nec in reditu amplius esurient. Et si per mensem ad sepulchrum uobis diurnare placuerit, bonorum copia uobis non deerit: facultas eundi per uniuersam Hierusalem uobis concedetur, ut quo honore placuerit, & templum & sepulchrum quilibet ueneretur. Quod si haec uobis indulta contemnitis, & in animorum uestrorum magnitudine confiditis, & armis uidendum uobis est etiam atque etiam quanto periculo uos exponatis, apud nos certe ducimus esse temerarium quod ulla, quantum uis magna, humana potestas congrassetur contra Babylonios, regemque Persarum. Iam uero quae sit sententia uestra super his nobis aperite. Adhuc communis sententia principum respondit, dicens: Nulli sapienti mirandum est, si ad domini nostri sepulchrum cum armis uenimus, gentemque uestram ab istis finibus eijcimus. Quoniam quicumque de nostris huc usque in baculo & pera uenire soliti erant, turpi ludibrio affecti sunt, & ignominiam contumeliarum tolerantes, ad extremum perimebantur. Terra autem gentis illorum non est, licet diu possederint, quia nostrorum a priscis temporibus fuit, eisque propter malitiam iniustitiamque uestra gens aduersa abstulit. Quae tamen ideo uestra non debet esse, quia diu eam tenuistis. Coelesti enim censura nunc decretum est, ut misericorditer reddatur filijs, quod iuste patribus ablatum est. Ne glorietur gens uestra quia superauerit effeminatam gentem Graecorum: quoniam diuina suffragante potentia, in ceruicibus uestris meritum recompensabitur gladio Francorum. Et notum esse poterit, his qui ignorant, quod non est hominum euertere regna, sed eius per quem reges regnant. Ipsi dicunt se uelle nobis indulgere, si in pera & baculo post hac uelimus transire: nihil opus nobis est eorum misericordia, quoniam uelint nolint, thesauris eorum nostra ditabitur: & replebitur inopia. Hierusalem cum nobis a deo concessa sit, quis praevalet auferre eam? Nulla uirtus est humana quae nobis ullo modo terrorem incutiat, quia cum morimur nascimur, cum uitam amittimus temporalem, recuperamus sempiternam. Idcirco renuntiante his qui miserunt uos: quod arma quae in patria nostra sumpimus, & cum capta erit Hierusalem non dimitemus. Confidimus enim in eo qui docet manus nostras ad praelium, & brachia nostra ponit

E ut arcum

ut arcum æreum. Quoniã & uia nostris gladjs aperietur, & omnia scandala eradicabuntur, & Hierusalem capietur. Tunc nostra erit nõ per hominis indulgentiam, sed per celestis censuræ æquitatẽ. De uultu enim domini hoc iudiciũ prodijt, quia Hierusalem nostra erit. Legati uero quid ultra prætenderent nõ inuenerunt, sed audito hoc uerbo scandalizati sunt. Antiochiã m̃q; nostris consentientibus introierũt. His ita peractis, tertia die post peractũ prælium, castellum cœperunt ædificare: de quo superius mentionem fecimus, constructum in introitu pontis, ad Mahumariam scilicet, in loco cimiterij ante ianuam ciuitatis. Destruxerunt autem omnes tumulos lapideos mortuorum, & ex illis castrum muniuerunt. Quod cum peractũ fuit, commendatum est Raimundo egregio comiti sancti Egidij. Hoc factũ ualde costringerũt eos qui in ciuitate erãt, quoniã am ulterius ab illa parte nõ ualuerunt exire. Nostri uero iam secure ibãt, quocunq; ire disponebãt. Tunc proceres elegerũt uiros optimos equosq; uelocios: & non longe ab urbe transferunt fluuiũ, & prædam maximam inuenerunt, equos, equas, mulos & mulas, asinos & camelos, & animalium quinq; millia. Omnia hæc egregia cohors adduxit ad castra, & celebrata est apud Christocolas lætitia magna. Quod infortunium ciues uehementer attriuit: quoniã abundantia rerum quæ nostros roborauit, perdita, illos debilitauit. Illic uero ubi præda capta fuit, erat antiquum castrum, sed incuria & uetustate dirutum: & adhuc uigebat ibi quoddam monasterium. Quod proceribus placuit reædificare, & forti munitione circumdare. Quod cum in breui paratum fuit, inquisitio facta est, quis illud custodiret. Et dum tractaretur de custodia, plurima in uentum procederent uerba: Tancradus illustris princeps & egregius iuuenis, sicut erat alacer in sermonibus & factis, in medium profiliuit, dicens: Ego custodiam castellum, si custodiæ meæ dignum recõpensabitur meritum. Pretium ergo omnes in commune taxauerũt, & quadringẽtas argenti marcas ei cõtulerunt. Tancradus castellum intrauit, eumq; peditum turmis fortiq; milite plusquã munitionem aliam firmauit. Quod fideliter, deo opitulãte, suscepit: quoniã ipsa die magnus Armæniũ populũ, & Suraniorum, ad ciuitatem ueniebat, & urbanis cõmeatum non contemnendum afferebat. Quos omnes in insidijs positus Tancradus apprehendit: nec tamẽ eos quia Christiani erant occidere uoluit, sed cũ ipsis sarcinis ad castrum suum conduxit. Quos tandem tali conditione illesos abire permisit: quia dederunt fidem, se allaturos Christianis pro mediocri pretio necessaria, quo ad usq; caperetur Antiochiã. Quod illi strenue impleuerunt, sicut & spoponderũt. Tancradus uero uias ac semitas obstruxerat, his qui erãt in ciuitate, quod nullus audebat exire. Propterea pacis inducias quas erunt, dicẽtes, quod illo temporis interuallo apud se tractarent, qua lege,

qua

qua conditione, se & ciuitatem Christianis darent. Crediderunt principes, & dispositis pactionibus, & tempore constituto, tenendæ pacis sacramenta dederunt & acceperunt. Portæ ciuitatis aperiuntur, & eundi inuicem alteri ad alterum facultas conceditur. Tunc libere Franci per circuitum murorum ibant, & ad propugnacula cum ipsis ciuibus stabant, & ciues cum gaudio ad castra ueniebant. Processu deniq; temporis, cum iam suprema dies induciarum aduenisset, Vualo quidam miles Christianus, & in armis egregius, & inter præcipuos nominatissimus: hic perfidæ genti nimium credulus, quadam die per uirgulta eorum spaciabatur, & locorum amœnitate oculos pascebat. Hunc, ut inermem uirum, armati canes aggressi sunt, & membratim diuisum, miserabili cruciatu discerpserunt. Heu morte Vualonis, pax infringitur, data fidei sacramenta uiolantur, portæ iterum urbis obstruunt: & perfidi gentiles inter mœnium turriumq; suarum cauernas recluduntur. Luctus in castris per maximus habetur, quoniam ab omnibus uiris ac mulieribus mors Vualonis crebris singultibus lamentatur. Coniunx uero illius uniuersos ad lacrymas concitabat, quæ se ultra morem aliarum miserabiliter laniabat. Et quæ alios ad luctum comouebat, propter crebra suspiria, singultusq; nec loqui nec clamare poterat. Erat autem illa alto procerum sanguine procreata, & secundum carnis huius infirmitatem, forma præ cæteris egregia. Erat autem plerumq; immobilis uelut columna marmorea, ita ut sæpius mortua putaretur, nisi uitalis calor palpitans in supremo pectore sentiret. Sed & adhuc pulsabat uena latens sub cute minime pilosa. Cum uero respirabat, oblita sceminei pudoris se in terram uolutabat, & genas unguibus secans, aureos crines disrumpebat. Occurrunt aliæ matronæ, quæ de se illi facere talia prohibent, & pia custodia obseruant. Quæ cum loqui potuit, in hæc uerba prorupit, dicens: Rex in personis trinus miserere Vualonis: Et uitæ munus ei confer, ut es deus unus. Quid meruit Vualo, quod non mortuus est potius in acie? Virgine matre late, Vualonis terge reatus. Quem de bellorum tot casibus eripuisti: Et permisisti nūctadē occidi. Heu quantum uidere desiderabat tuum sepulchrum, pro quo contempsit omnia sua & seipsum. Quo infelici infortunio defuit ei ensis qui sic conueniebat lateri eius: O me saltem felicem si licuisset mihi in supremo spiritu oculos claudere, uulnera lacrymis abluere, & manibus uesteq; detergere, & dulcia sepulchro membra committere. His quæstibus Euuardus frater eius interuenit, & in quantum admisit uis doloris compescuit. Illud sanè prætereundum non est, quod ante mortem uiri istius contigit, dum tempus induciarum integrum & fidele mansit. Erat quidam Admiraldus de genere Turcarum in illa ciuitate regia, cum quo Boamundus plurima & priuata pacis tēpore habuit colloquia: Hic inter cætera quod-

E 2 dam

dam die requisit ab eo: ubi nam castra posuerit ille candidatorum exercitus innumerabilis, quorum in omnibus bellis fulciebantur auxilio. Dicebat enim quod aduentum illorum nunquam potuerint sustinere, sed statim ut uiderint illos, incipere se pauere. Cui Boamundus ait: Puras ne alium exercitum esse quam hunc quem uides nostrum. Cui ille: Per Mathomum meum præceptorem iuro: quoniam si hic adesset, tota hæc planities illos non caperet. Omnes habent equos albos, miræ celeritatis, & uestimenta, & scuta, & uexila, eiusdem coloris. Sed forsitan ideo absconduntur, ne uirtus uestra nobis manifestetur. Sed per fidem, quam habes in Iesum, ubi castra eorum locata sint, ostende quæso. Boamundus itaque spiritu dei illustratus, illico sensit hanc quam uiderat uisionem dei esse, nec quod quærebat, extantatione, sed ex bona uoluntate procedere. & respondens, inquit: Licet sis extraneus à lege nostra, quia uideo te bona erga nos uoluntate, bonorumque spiritu animatum, aperiam tibi aliquod fidei nostræ sacramentum. Si tantum profundus intellectus haberes, gratias creatori omnium referre deberes, qui tibi ostendit exercitum candidatorum. Et scias quia inter ra non cōuersantur, sed in supernis mansionibus regni cælorum. Hi sunt qui pro fide Christi martyrium sustinuerunt, & in omni terra cōtra incredulos dimicauerunt. Horum præcipui sunt signiferi, Georgius, Demetrius, Mauricius, qui in hac temporali uita militaria arma gestauerunt, & pro Christiana fide fortiter pugnaverunt. Hi quotiens nobis expedit, iubente domino Iesu Christo, nobis suffragantur, & per hos inimici nostri præcipitantur. Et ut me uerum cognoscas profiteri, inquirere & hodie & cras, & in die altera an in tota regione hac eorum castra poterunt inueniri. Quod si inueniuntur, redarguti in conspectu tuo à mendatio erubescemus. Et cum in tota regione nequiuieris illos inuenire, si nobis necesse erit, in crastinum uidebis adesse. Vnde igitur tam cito ueniunt: nisi à supernis sedibus in quibus morantur. Cui respondit Pyrrhus, sic enim erat nomen eius. Et si de cælo ueniunt, ubi tot albos equos, tot scuta, tot uexilla inueniuntur. Cui Boamundus. Tu magna & super sensum meum requiris. Propterea si uis accedat præbyter meus. Ad hæc præbyter. Cum omnipotens creator angelos suos, siue iustorum spiritus, mittere disponit in terram, tunc assumunt sibi aëria corpora, ut per ea nobis innotescant, qui uideri non possunt in spiritali essentia sua. Ideo armati nunc apparet, ut quod in bello laboraturis auxilio ueniunt, indicent. Si enim ut peregrini uel ut sacerdotes stolis de albatu apparerent, non bellum, sed pacem nuntiarent. Expleto siquidem negotio pro quo ueniunt, ad cælestia remeant unde uenerunt, & corpora quæ, ut uisibiles apparerent, acceperunt, in eandem reponunt materiam quam sumpserunt. Ne mireris, si omnipotens creator omnium transmutat materiam à se factam, in quamlibet speciem, qui uniuersa de nihilo ad-

duxerit

duxerit in essentiam. Et Pyrrhus ad hæc ait: Per ipsum quem asseris creatorē mira dicis, & rationabilia, nobisq; hæctenus inaudita. His Boamundus adiecit & ait: O Pyrrhe nōne tibi uidet magnū esse miraculū, quod per nos operat dominus Iesus Christus, in quē credimus, quia quāto nos pauciores sumus, tanto & fortiores, uos uero quāto numerosiores tanto imbecilliores: Cui hāc uirtutē attribuis, humanitati an diuinitati? Homo non est à seipso, sed à creatore suo: à quo habet esse, habet & posse. Et hoc igit cōficere potes, quod licet unus creauerit nos & uos creator, uberiorē tamē suæ uirtutis præstat abundantia nobis quā uobis. Certi quippe in illius uirtute sumus, quia nō solū Antiochiā, uerum etiā Romaniā totam, & Syriā, ipsam & Hierusalē obtinebimus. Quia hoc promisit dei filius omnipotēs Iesus. Pyrrhus quippe hæc & cōsimilia dicta Boamūdi prudenter intellexit, ipsumq; uehementer Boamūdi suo amorī illexit. Cumq; contigisset, inimico humani generis suadete, quod superius dictū est de Vualone, Pyrrhus cum suo Boamundo loqui amplius nō ualuit, sed tamen occulte per internuntiū hæc ei significauit. Noui te nobilem uirū, atq; fidelem Christianū, cōmendo me tuæ fidei & meam domū. Faciam tibi quæ me facere hortatus es. Tres turre quas in Antiochiā custodio tibi tradā, & unam de portis, tibi tuæq; genti Christianæ. Et ne friuolū illud esse credas, & ne de mea fide diffidas, mitto filium meū tibi quē unice unicū diligo, eumq; sicut & me ipsum tuæ fidei cōmitto. Quibus uisus & auditus, Boamundus magno affectus est gaudio, magnaq; in eo apud deum excreuit deuotio. Lacrymæ ab oculis uberes erumpūt, & deo gratias agens manus in ccelū tetendit: Nec mora, principes in unum cōuocauit, eisq; talia intulit, dicēs: Egregij principes & uiri bellatores, compertū est uobis quantum iniuriarū passi sumus in hac obsidione, quantaq; patimur, & quā diu uoluerit deus patiamur. Si deus alicui hāc ciuitatē p aliquod ingenū dare uellet, dicite, an uestra autoritas, ei eam concederet. Ad hæc multi exclamauerūt in unū dicentes: Nos simul eam habebimus, quoniā simul angustias necessitatum tolerauimus. Tunc Boamūdi modicum subridēs, ait: Ve ciuitati quæ tot dominis subiecta erit. Nolite fratres ea dicere, sed eius imperio subiiciat, qui eā poterit adquirere: Qui ut uidit quia nil proficiebat ad castra sua redijt, & tamē nuntios, Pyrrhi qui ad se uenerāt detinuit. Principes uero amoto Boamūdo, consiliū inierūt dicētes: Nōs bonū consiliū nō habemus, q uerbis Boamūdi uiri sapiētissimi cōtra imus. Si à primodie q huc uenimus, hoc fieri potuisset, magnū nobis commodū inderuisset. Nullus nostrū ppter ambitionē urbis Antiochiæ de terra sua exiit: eā habeat cui deus dare uoluerit. Nostra oīm una sit intētio, sancti scilicet sepulchri liberatio. Placuit oībus. Boamūdi uocāt, eiq; Antiochiæ si eā adqrere pōt beniuole ab oībus cōcedit. Boamūdi itaq; haud segnis

*Quomodo
prodita sit An
tiochia.*

uiros sibi fideles, noctis crepusculo, remittit ad amicum, ut ei renunti-
et & modum & terminū. Pyrrhus remandat ut in crastinum commoue-
atur exercitus Francorū, quasi ire uelit ad prædandum in terram Sara-
cenorum. Et cum nox obscurare cœperit, reuertantur ad castra ex parte ci-
uitatis, in qua ipse erectis (inquit) excubabo auribus in turribus meis. Pro-
pe murum parati ueniant & nihil prorsus timeant. Credidit hoc consiliū
Boamūdu quibusdam suis familiaribus Hugoni magno, & duci Gothe-
frido, Podiensi episcopo, & comiti Raimundo. Dixit itaq; eis: Nocte uen-
tura diuina opitulante gratia, tradet nobis Antiochia, exposuitq; eis nun-
tium. Qui auditis omnibus, gratulati sunt, & benedixerunt dominum. In
crastinum congregauerunt duces bellatorum, ingentem militum cune-
os peditumq; quā plures turmas, & egressi montana transferunt, quasi
in terram Saracenorum prædaturi. Nocte adueniente cum summo si-
lentio redierunt, seq; bonæ spei præparauerūt. Boamundus uero ad locū
sibi ab amico destinatum perrexit cum suis tantum militibus & cum pau-
cis longe remansit à mœnibus, cæterosq; cum una scala direxerūt ad ipsa
mœnia, quæ erecta ptingere potuit ad propugnacula. Quæ cum erecta
fuit, ex tanta multitudine nullus prior ascendere præsumpsit. Cumq; o-
mnes sic hæsitaret, tunc unus miles, nomine Fulgerius Carnotensis nati-
one, audatior cæteris, ait: Ego in nomine Iesu Christi primus ascendam,
ad quodcunq; me deus uocauerit suscipiendum, siue ad martyrium, seu
ad obtinendum uictoriæ brauium. Quo ascendente cæteri subsequun-
tur & in breui ad ipsa murorum fastigia peruenitur. Pyrrhus autem sta-
bat illuc, præstolans eorum aduentum, & ægreferens nimiam tardita-
tem. Qui cum Boamūdum minime uidet, inquisiuit ubi esset. Qui & in
proximo adesse dicit, sed Pyrrhus de absentia uehementer contristatus est,
dicens. Quid facit ille piger? quid tardat, quid diu moratur? Mittite qui
dicat, quo citius ueniat. Mittite qui dicat, quod lux appropinquat, & cre-
bri cantus gallorum præsignant adesse diem. Nuntius eligitur qui nunti-
et hæc Boamundo: quod ut audiuit, festinus accurrit, sed cum ad scalam
peruenit, fractam inuenit. Interea Fulgerius qui cum sexaginta iuueni-
bus armatis ascēderat, acceptis turribus Pyrrhi, tres alias bellica uirtute
occupauerat, & in eis duos fratres Pyrrhi interemerat. Quod licet Pyr-
rhus nō ignoraret, tamē à promisso fidei pacto nō recessit, sed ut audiuit
quod scala fracta esset, uenienti Boamūdo & omni Francorū multitudi-
ni portas aperuit. Et cum graues gemitus ab imo pectore traheret, lon-
gaq; suspiria, nulla tamen eum à promissa fide illata reuocauit iniuria.
Quem Boamundus in ipso portæ introitu summisso capite salutauit,
atque de collato beneficio gratias egit. Sed cum causam lamentationis
eius didicisset, admodum indoluit: & de militibus suis qui eum custodi-

rent

rent, resq̃ eius, fidelem custodiam dereliquit. Nec reticendum, quoniam sub illa nocte, cometa quæ regni mutationem præsignat, inter alia cœli sydera rutilabat, & suæ lucis radios producebat. & inter septentrionem & orientem, igneus rubor in cœlo coruscabat. His evidentibus signis in cœlo radiantibus, & aurora terris lucem referente, exercitus dei portas Antiochiæ intrauit, in uirtute illius qui inferni portas æreas contriuit, & ferreos uectes confregit, cuius potestas permanet in secula seculorū Amē.

Robertī Monachi quintī libri finis.

ROBERTI MONA-

CHI DE CHRISTIANORVM PRINCI
PVM BELLO CONTRA TVRCAS,
Liber sextus.

VNIVERSI fideles huius Pyrrhi fidem attendite, & attendentes, siquid ex fide per fidem promittitis, absq̃ ulla contradictione perficite. Nulla hic memoria fraternæ mortis, nulla uis doloris, nulla instigatio mœroris auertere potuit à promissa fidei stabilitate, magisq̃ ualuit apud ipsum fidei pactio, quàm duorum germanorum diri cruciatus interemptio. Et si illud antiquum problema Samsonis in medium uolumus adducere, huic æquipollēs possumus proponere. Samson ait: De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Nunc uero de infideli pcessit fides, & de extraneo familiaris & integra dilectio. Ac ne fastidiolam uidcamur facere digressionem ad inceptam redeamus historiæ propositionem. Quarto nonas Iunii Christiani urbem Antiochiæ introierūt, & in ore gladij de suis eam inuasoribus uindicauerūt. Fulgerius & alij complices qui cum eo muros ascenderāt, turres undiq̃ inuadebāt, & incautos uigiles somnoq̃ solutos, spiculis gladijsq̃ confodiebāt, & de summo illorum fastigio ad terram proiciebant. Qui in domibus soniebant sonitu clamoris excitati, scire gestiētes quid hoc esset, cum foris exirēt nō reuertebant, quoniam gladios inueniebāt paratos quibus excipiebant. Qui Christiani erāt Kirie eleison, & alias de o laudes psonabant, ut p hoc scilicet nostris innotescerēt, quod nō Turci sed Christiani essent. Passim sternunt plateæ ciuitatis corporibus morientiū, quoniam tunc nullus eorū resistebat, sed quærebāt omnes latibula & fugæ præfidiū. Nulli honor impendit, pueri cū puellis, iuuenes cū senibus, senes cū iuuenibus, matres quoq̃ cū filiabus interficiunt. Qui fugere poterāt per portas exhibat, mortem

*Crudelitas
Christianorū
militum.*

mortem tamen minime euadentes quia in manus de castris uenientium incidebant. Contigit autem ut inter fugientes Cassianus rex & dominus ciuitatis, uilibus pannis obfitus euaderet, & in terram Tancradi fugiendo perueniret. Sed malo sui infortunio Armenij eum cognouerant, & ei illico ceruicem amputauerunt, & caput illius ad principes attulerunt. Pars magna fugit in castrum quod ciuitati imminet: quod ita loci positione & natura munitum est, ut nullius machinae artificium timeat. Illic enim est mons urbi contiguus, cuius cacumen porrigitur ad sidera, quod uix peruenire possunt intuentium lumina. Et de ipso potest circūspici tota regio. In eum confugit numerosa multitudo Turcarum, habueruntque illud solum receptaculum. Erat autem huic castro una turris nimium uicina, quam Boamundus cum suis satellibus iam obtinebat, illudque castrum per eam impugnare parabat. Sed illi resumptis uiribus, turri eminentiores, sagittas & spicula, instar gradinis, desuper immittunt, ita ut nostris minime liceret contra eos pugnare, sed se clypeis cooperire, & armis defendere cogebantur. Locus enim arctus angebat, & hostis desuper opprimebat: quia non erat alia uia decertantium, qua praestabat latitudo murorum. Propterea contigit quod Turcos irruentes contra turrim, unus impellebat alium, nec retroire erat facultas, nec in leua nec in dextra ulli erat diuortium. In quo conflictu Boamundus grauiter sagittatus est in femore, nec iam nisi claudicans ualebat incedere. Sanguis ubertim de uulnere coepit stillare & cor nobilissimi principis à uirtute pristina coepit deficere. Qui nolens & inuitus, in aliam turrim retrocessit, bellumque dereliquit. In eius infirmitate aliorum uirtus corruit, quoniam unusquisque miserabilem casum sui ducis admodum doluit. Pugnam dimittunt, Turcis turrim relinquunt.

Inuicti animi exemplum. Vnus tamen in superiori turris fastigio remansit, cuius egregia funera uniuersus nostrorum exercitus unanimiter planxit. Ille enim ut uidit se solum esse derelictum, tamen in se animum gerens inuictum, ut ursus inter molosos coepit se ut ut potuit defendere, lapidesque & cementum de parietibus auellebat, & super ipsos qui eum impugnabant proiciebat. Tandem mille sagittis onustus, ut uidit quod mortem non euadere posset, mortem sibi accelerauit, quoniam cum clypeo & armis ubi turbam densiorem esse conspexit, in medium profiliuit, suisque intersectoribus tormentum fuit. Non est lingua carnis quae satis ualeat enarrare, Francorum ingentia facta & nisi castellum municipium tam forte fuisset, ipso die calamitatibus suorum magnum leuam dominus praestitisset. Sed uoluit deus ut urbs Antiochena difficulter adipisceretur, ut adepta carior haberetur. Citius enim acquisita uilescunt, diu desiderata carnis, amplectimur. Nox interueniens litem diremit, & diurno labori contulit moderamen, quia pugnae ademittit necessitatem, sed fessis dormiendi non tribuit facultatem. Vbi enim prope

prope hostis adest, nulla requiescēdi facultas esse potest. In crastinum alij spoliata cadauera mortuorū extra muros foris trahebāt, alij de turribus cum castellanis, iaculis & sagittis decertabant. Cumq; sic res agitur, ecce illi qui stabant in turribus & muris, eminus contemplantur immensam nubem agitati pulueris. De qua diuersa sentientes, alij dicebant: Constantinopolitanum imperatorem esse, cum auxiliaribus copijs, alij, quod uerum erat, agmina Persarum. Sed qui primi ueniebant, ut uiderunt urbem Antiochiæ, in unum confedēre, præstolantes mox ueniēs robur suæ militiæ. Erat autem Corbanan princeps militiæ regis Persarum, qui ex longo tempore collegerat sibi illud agmē diuersarum gētium. Erāt quippe ibi Persæ & Medi, & Arabes, & Turci, Ahimitæ, & Saraceni, & Publicani, & diuersarum nationum alij multi. De Agulanis erant ibi tria milia, qui nullam armorum copiam nisi solos enses gestabant: qui omnes undiq; terro cooperti, nulla arma aduersantia timebāt. Cumq; hī in unum conuenissent, cursores suos ante urbem direxerūt, qui nostros ad bellū prouocarent, & de ciuitate exire suaderent. Sed nostri qui ex hesternis conflictu fatigati erant, salubrius esse iudicauerunt inter mœnia remanere, quā extra bella mouere. Illi uero per campos & plana currentes, nostros ad bellum la ciebant, diraq; eis conuitia obijciebant. Lanceas & gladios in altū erigebant, & ludentes & luxuriantes. Sed cum neminem de nostris potuerunt extrahere, disposuerunt remeare ad castra. Quos cum reuerterentur, insecutus est unus ex nostris, Rogerus de Barda uilla, cum alijs tribus armatis. Sed ipsi nolebant cum paribus inire certamen, quia iam de prælijs Francorum multa audierant enarrare. Posueruntq; insidias post se subripe cauata, & quosdam ex suis dimiserunt qui eos quasi lacefferent in pugnam. Cumq; nostri transirent insidiarū locum, fures de cauernis suis exierunt, eosq; à tergo inuaserunt. Qui præibant, reuertuntur in occursum, celeremq; contra eos dirigunt cursum. Qui cum se comprehensos esse cognoscerent, flexis frenis, fugæ tutelam sperauerunt cōsequi, sed nullatenus potuit inueniri. Rogerus locios præmittit ante suos uultus, & ipse parua post tergum reiecta, creberrimos illorum sustinet ictus. Iamq; penē euaserat, iamq; salutis proxima loca tenebat, cum equus illius solo proruit, & cadenti inhærens ipse cecidit, qui nullo modo leuari potuit, quoniā equi mole oppressus fuit. Heu quantus dolor stridorq; dentium tunc erat, super muros Antiochiæ, cum generosa Francorum pubes, uideret inclytum militē suum rabidos canes tam atrociter occidere. Auerteabant oculos, nec uidere poterant, cum eum membratim dilaniabant, ad extremum caput ejus amputauerunt: contoq; infigentes, quasi triumphī uexillum, ad castra deportauerunt. Erāt autem castra illorum iuxta pontem ferreum. Sensa dolus autē filius regis Antiochiæ nuper defuncti, ierat ad Corbanan, sup-

F plexq;

plexq; ad pedes illius rogans ut sui miseretur, & contra Francos adiuu-
ret, qui patrem eius occiderant, & de inclyta urbe exhæredita uerant. Non
habebat refugium, quoniam iam tota ciuitas Francorum subiacebat im-
perio. Inquit igitur ille. Pater dum adhuc uiueret legationem tibi trans-
misit ut ei subuenires, ut te aut magnis muneribus ditaret, aut Antiochi-
am & uniuersum regnum de te susciperet. Idem tibi promitto, si potes
recuperare Antiochiam. à te illam suscipiam omnemq; tibi fidem præsta-
bo. Quod si non potes fugiendū tibi est, & omnibus hominibus nostræ
nationis. Non enim eis sufficiet Romania, siue Syria, neq; Corotaim, quo-
niam Hierosolymam dicunt esse suam, regnumq; Damasci. Erant autē
ibi reges harum prouinciarum, qui audiebant illud uerbū. His dictis Cor-
banan respondit. Si uis ut te manu mea adiuuem, tuoque regno restituā,
castellum quod adhuc habes, redde in manum meam, quia restituetur ti-
bi per illud Antiochia. Cui iterum Senfadolus: Si prauales Francos eli-
minare ab urbe, efficereq; ut sumam uindictam de eis, tibi tradam castel-
lum, feriamq; tecum fœdus. Consensit uterq; & tradidit castellum. Et
dedit Corbanan cuidam fideli suo ad custodiendum. Tali autem conditi-
one recepit in custodiam. Vt si Franci uincerentur, custodiret, si uincerēt,
& ipse sicut & alij, relicto castro, cōfugeret. Cui ille: Et nos uicti sumus, de
castello quid faceremus? Dignum est ut uictores habeāt castellum, quo-
niam uictoria, castello maius erit præmium. His ita gestis, Corbanan su-
per his conticuit, & ad alia restituenda tempus disposuit. Et cum sederet
in solio, attulerunt ante eum Francigenum ensē ualde despiciabilem &
obtusum, & fœda rubigine tectum. Attulerunt & lanceam eadem defor-
mitate consimilem, quæ etiam sua abiectiōe, ensē faciebat præpollen-
tem. Quæ cū Corbanan uidisset, ait. Quis dicet nobis ubi sunt arma hæc
reperta? Aut qua de causa nostro conspectui sunt præsentata? Cum illi
qui attulerant dixerunt. Glorioso princeps & decus regni Persarum, hæc
arma cuidam Francigeno abstulimus, & tibi attulimus, ut uideas & agno-
scas quibus armis illa pannosa gens conetur nos & fines nostros depræda-
ri, imò & omnem Asiam depopulari. Tunc Corbanan subridens ait: Li-
quet, quia satis est gens illa insensata & ratione parum utitur, quæ talibus
armis æstimat posse subiugare sibi regnū Persarū. Gens quippe est præ-
sumptuosa, & alterius iuris nimium ambitiosa. Gens uidelicet quæ in sua
confidit animositate, sed per Mathomum male intrauit fines Syriæ, mu-
rosq; regiæ ciuitatis Antiochiæ. Hæc dixit, notariumq; suum arces-
siri iussit. Cui arcessito, inquit. Sume plures scedulas, & scribe religiosopæ
nostro Caliphæ, regiq; Persarum, Soldano super omnes glorioso,
maioribusq; regni Persarum proceribus, ut longauam obtineāt uitam,
pacem continuam, salutem corporum diuturnam. Fortuna felix & iocun-
da bene

*Epistola ducis
ad Soldanū.*

da bene nobis prosperatur, secundisq; successibus arridet: quoniam Francorū exercitū intra muros Antiochiæ inclusum tenet, & castellū quod ciuitati præminet, iam in manu nostra habeo. Vnde certum sit uobis, quia rumores quos de eis audieratis, non sunt illius generis cuius audistis, quia neclupus tantus est, quantus & clamor qui eum subsequitur. Quia uero præcepistis ut omnino eos de terra delerem, gladioq; uita priuarem, nolite aduersum me indignari, si quosdam de melioribus uinctos uobis transmittito: quoniam tunc erit in uestra deliberatione, utrum uelitis eos mori siue uiuere. Nobis enim conueniens esse uidetur, ut qui uiui in manus nostras incidunt, captiui fiant, & dura apud nos exerceant seruitia. Honorificum quippe erit regno Persarum, si in eo exulatur frater regis Francorū. Vos autem in pace & summa tranquillitate uiuite, omniq; corporeæ uoluptati operā impendite, filiosq; sine cessatione procreate, qui alijs, si necesse fuerit, Francis obstant, & cum nostræ defecerint uires, tunc ualeāt. Faciei uestre præsentiam non ante uidebo, donec totam Syriam, & Romaniam, atq; Bulgariam uestre ditioni subiugauero. Hæc Corbanan locutus in superbia & in abusione, quæ ei conuersa sunt in ignominia & confusionem.

Post hæc mater eius uenit ad eum mœrens & tristis, lugubremq; afferens uultum. Et cum in secreto cubili ambo conuenissent, dixit mater ad filium: Fili solatium meæ senectutis, & unicum pignus totius meæ dilectionis, ad te festina uenio fatigata longinquitate itineris. Ego eram in Alep ciuitate magna, cum de te grauis sermo aures meas perculit suoq; impulsu maximum cordi meo dolorem impulit. Dictum est mihi, quod tua agmina disponebas, & contra Christianos pugnare uolebas. Propterea festina ueni, à temetipso scire uolens, utrum se res ita habeat an non. Ait ad matrem filius: Mater nihil unquam uerius audisti. Et mater ad filium, inquit. Quis fili tale consilium iniquus tibi dedit. Nondum es expertus uirtutem Christianorum, & præcipue gentis Francorum. Si legisses scripta omnium prophetarum, omnium sapientum, profecto nō ignorares, quod ipse est omnipotens & deus deorum omnium. Si pugnas aduersus Christianos, pugnabis contra ipsum & angelos eius. Sed demeritissimum cōtra ipsum omnipotentē pugnare est, quoniam id ipsum est uelle se destruere. De ipso quidē inuictissimo deo dicit propheta: Ego occidam, & ego uiuere faciam, percutiam, & ego sanabo: & nō est qui de manu mea possit erucere. Si acuro ut fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea: reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam. Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorauit carnes. Periculosissimum est contra hunc conflictum inire, qui gladium suum nouit sic acuire, acutum inebriare, inebriato, carnes maccare. Fili Pharaonem regem Aegypti quis submersit in mari rubro, cum

*Oratio matris
dehortantis fili-
um à bello su-
cepto.*

omni exercitu suo. Quis eiecit Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan, & dedit suis in hereditatem: Ipse idem deus ostendit quanto amore diligat populum suum, quantaque tutela circumuallat eum, cum dicit: Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, & custodiat semper: Obserua & audi uocem meam, & inimicus ero inimicis tuis, & odientes te affligam, & præcedet te angelus meus. Genti nostræ iratus est deus ille, quia nec audimus uocem eius, nec facimus uoluntatem: & idcirco de remotis partibus occidentis excitauit in nos gentem suam, deditque ei uniuersam terram hanc in possessionem. Non est qui possit eis eam auertere, non est qui eam ualeat amplius exterminare. Post hæc inquit filius matris suæ: Credo mater quod aut insanis, aut furij infernalibus exagitaris. Quis tibi dixit, quod gens ista non potest exterminari: Plures mecum sunt optimates & Admiraldi, quàm sint omnes Christiani congregati. Dic mihi mater: Hugo eorum summus dux, & Apulienfis Boamudus, & gladiator Gotheфридus, sunt ipsi dei eorum: Nonne sicut & nos aluntur temporali cibo. Nonne eorum caro sicut & nostra potest incidi ferro: Ad hæc mater respondit: Non sunt dei quos tu nominas, sed homines & milites dei excelsi, qui dat eis animos, exaggerat uires, redditque magnanimos: sicut ipse per prophetam loquitur dicens: Persequetur unus de uobis mille, & duo fugabant decem millia, quod iam in his expertum est, qui nostros fugauerunt de tota Romania. Propterea fili contemtor te per omnium nostrorum numinum nomina, ut te auertas à facie istorum, & non ineas contra eos bellum, Stultum est enim ut superius dixi, contra omnipotentem sæuire, & in gentem eius debachari. Et respondit filius matris suæ. Charissima noli lacrymari, noli crebris gemitibus anxari, quoniam nulla arte, nullo ingenio reuocabis, etiam si in prælio scirem me ipsum interiturum. Tunc mater tristior effecta, iterum filio suo dixit: Scio quia pugnabis, sed modo non morieris, sed antequàm transeat annus de hac uita discedes: Modo es in omni regione Orientali famam laudabili præditus, in aula regis Persarum nulli secundus, cum autem modo uictus fueris, iuxta quæ nunc tibi est gloria, in gloriosus eris. Quanto enim quisque ceteros antecellit, tanto magis sordescit, si turpius ruit. Nunc uero omni frote Orientalium regum ac diuitum stipatus, tantorum innumerebilibus satellitum caterua circumdatus, si superatus eris, cum quo ulterius pari aut impari numero decertabis: Tu qui olim cum paucis multos solebas in fugam uertere, nunc disces etiam fugere cum ingenti copiarum ui. Tunc filius iræ impatiens uerba matris diutius ferre non poterat, sed ea interrumpens ait: Quid mater concitas aërem inanibus uerbis,

nos

nosq; ad fastidium pertrahis sermonibus imperitis: Nulla uirtus bel-
lorum nobis ualet resistere, nec ualet alter exercitus nostro preualere.
Sed dic mater mea, unde scis quod uinci debeamus in hac pugna, & quod
mori debeo nō hic, sed antequam transeat annus, morte subitanea, & quod
gens Christiana fines nostros sit possessura? Cui mater ait: Ante centum
annos, inuenerunt patres nostri in sacris deorum responsis, & in sortibus
& diuinationibus suis & animalium extis, quod Christiana gens super nos es-
set uentura, nosq; uictura. Concordant itaque super hoc aruspices, magi,
arioli, & numinum nostrorum responsa, & prophetarum dicta, in quibus
dicitur: A solis ortu & occasu, ab Aquilone & mari, erunt termini uestri,
& nullus stabit contra uos. Credimus, quia hoc totum uenturum est, sed
nescimus an hoc sit ipsum tempus, nisi quod quibusdam nostrorum uide-
tur, quodq; hoc assidua rerum mundi ruinæ præsignant, & astrorum in-
tuitus prænuntiauit. De hoc siquidem prælio quod commissurus es, di-
cam tibi ueritatem, & de morte tua quam inde habeo noticiam. Ex quo
milites ad patrandum bellum hoc colligere ceepisti, sollicita indagazione
perscrutata sum, quæcunq; mihi possunt uentura prædicere, & consonant
quod nullus omnino Christianorum poterit superari. Cum astrologis sy-
derum cursus, septem scilicet planetas, & duodecim signa, sapienter con-
templata sum, & quicquid Phisica speculatione intelligi potest cum aru-
spicibus, extis & armis pecudum. Omnia in unum concordant, gentiq;
Francorum uictoriæ titulos prænuntiant, & necem tibi, sicut dixi, superi-
us intentāt. Tunc ille, mater, inquit, cessa ab his decætero, quia cum Fran-
cis pugnabo quam primum potero. Illa uidens quod nil proficeret, nō diu
morata unde uenerat rediit, secumq; reportauit quicquid spoliolum adi-
pisci potuit. Iam uero de his quæ interim in urbæ gesta sunt, aliqd refera-
mus. Turcis libera facultas erat intrandi castellum, & exeundi, nostrosq;
die nocteq; iaculando & sagittando ad bella ciebant, & cum certantium
uires deficiebant, noui recentesq; subibant. Sicq; nouis iugiter superueni-
entibus uirtus illorum crescebat: nostrorum uero quotidiana lassitudine
deficiebat. Nulla enim quies erat, nec arma deponebant, sed in procinctu
militiæ semper erant. Telis & sagittis plateæ ciuitatis impediabantur, &
tectæ domorum onerabantur. Omni die ante castellum fit noua congres-
sio. De nostris tamen deo protegente pauci moriebantur: de illis uero ca-
teruatim perimebant. Et dum sic tēpus prolabit, fames omni hoste crude-
lior nostros inuadit, uiresq; eorū de die in diē attenuauit. Vultus marce-
scunt, brachia deficiūt, & tremula manus uix terræ uellicat herbas, & fron-
des arborū, & radices herbarū. Hæc omnia coquebant, & comedebant.

Crus asini sexaginta solidis comparabatur, & qui emebat dissipator substantiæ non æstimabatur. Panis parvus uendebatur uno aureo. Carnes asinorum, equorum, camelorū, bouum, bubalorum consumebantur, etiam eorū coria coquebantur. Matres filios suos fame pereuntes, ad ubera suspendebant, sed pueri in maternis uberibus nihil inueniebant. Quadam die Corbanan incitauit nostros ad prælium, scilicet extra urbem, ab illa parte in qua erat castellum, sed milites & equi fame cruciati, diu non potuerunt sufferre ueloces imperus eorum. Conglobati igitur in unum, nostri ad ciuitatem regredi salubrius esse intellexerunt, sed oppressi à Turcis, portam nimis angustam reppererunt, in tantum quod quidam ibi usque ad mortem attriti sunt. Sicque fiebat pugna intus & exterius, nec dabatur ulla quies nostris fame pereuntibus. Propter hæc & his similia aliqui de nostris militibus immoderate perterriti, fuga in ipsa nocte elapsi sunt, funibus ad pugacula ligatis, quibus manus suas omnino decorauerunt, & sic ad mare pedibus tetenderunt. Quo peruenientes dixerunt nautis, ut fugerent, quoniam omnes Christiani aut mortui aut uincti essent. Illi autem dolentes in mare se miserunt, & Turcarum se potentatui subtraxerunt.

Stephanus Carnotensis comes, qui inter alios principes uidebatur magnus consilio, prouidus, morum honestate præclarus, antequam caperetur Antiochia graui infirmitate detentus est: & ad quoddam castrum, quod suum erat, secessit, cui nomen Alexandreta fuit. Hic ut à fugientibus audiuit hanc de nostris relationem, occultæ montana urbi adiacentia ascendit, ut uideret quid nam esset, utrumne relatio uera esset. Sed innumera Turcarum agmina à longe conspexit, nostrosque intra urbem inclusos esse deprehendit. Perterritus timore, aufugit, & ad castrum suum remeans funditus eam expoliavit: & sic uersus Constantinopolim equitare cepit. Illi uero qui in urbe obsidebantur, summo desiderio aduentum eius præstolabantur, putantes eum imperatorem secum adducere, & uelle cum eo rebus necessarijs succurrere. At ipse per deuia tendens, ut ad Philomenam uenit, imperatorem ibi inuenit: ei que secreta allocutione dixit: Domine imperator nostri reuera Antiochiam obtinent: sed castellum quod ei superest adhuc Turci possident: innumera Turcarum agmina eos obsident. & qui in castello sunt urbem oppugnant. Sed quid super his restat, nisi quia aut mortui iam sunt, aut in proximi mortui. Tu autem reuerende imperator, si nostro credis consilio ulterius non progredieris, sed ad urbem tuam reuerteris. Nam non potest humana eis potestas ulla subuenire, sed si illuc ieris cum tuo exercitu poteris interire. His auditis sermonibus imperator ualde tristis efficitur, & quod ei dixerat in secreto, principibus suis ac magistratibus propalauit in aperto. Omnes contristantur ob nostrorumque funera lacrimantur. Erat ibi quidam miles, nomine Vuido, qui per militiam

tiam celebre sibi nomen adquisierat, multumq; Boamundo familiaris extiterat. Qui cum hoc audisset, ita indoluit, quod ac si mortuus in terram corruerit. Et cum resumpto spiritu ab illa mentis alienatione reuerrere tur, flere immoderate cepit, genasq; unguibus fulcando, crines manibus decerpendo, omnes cogebat ad luctum, dicebatq;: O deus omnipotēs, ubi est uirtus tua? Si omnipotēs es, cur adhuc facta consensisti? Nonne erant & milites tui & peregrini? Quis unquam rex, aut imperator, aut potens dominus familiam suam ita permisit occidi, si ullo modo potuit adiuuare? Quis erit unquam miles tuus aut peregrinus? O Boamunde, honor aliorum diuitum, corona sapientum, gloria militum, solamen desolatorum, robur militiæ, & totius mundi decus insigne, cur tibi tale infortunium contigit, ut Turcarum ludibrio subiaceres? Heu heu, cur mihi cōcessum est uiuere post te. Quæ mihi posthac lux grata, quæ species amœna, quæ gloria delectabilis, quæ uita iocunda, te minime superstitē? O deus, qua causa ita occisi sunt, quasi dominum nō haberent serui tui. O Boamūde, ubi est illa fides tua, quā semper habuisti, in saluatore tuo domino nostro Iesu Christo? O imperator & egregij milites, qui mecum tanta tantorumq; funera lugetis, quis perfecte credere potest, quod tanta militia sic perierit? Profecto si in medio campo ab omni Orientali populo circumsepti fuissent, non ante omnes occiderentur quā ulciscerentur. Nunc autem & ciuitatem habebant, in qua se defendere poterant, & ita interempti sunt? O imperator, certissime scias, quia si Turci nostros occiderunt, pauci de ipsis remanserūt. Propterea ne paueas illuc ire, quia Antiochiam recipere poteris. Imperator quidem consilio illius noluit assensum præbere, sed uerbis nugacis, fugitiuiq; comitis nimium credulus, retro destinauit abire. Bulgariæq; loca præcepit deuastare, ut si Turci in partes illas peruenirent, nihil penitus iuuenirent. Cum ipso pariter & ipse Vuido, & illi qui cum ipso imperatore ierant, reuersi sunt, quia ultra ire non præsumpserūt. Sic igitur nostri omni humano solatio destituti sunt, & per uiginti quinque dies, cum hostibus & fame, cū gladio & penuria, indefinenter decertauerunt.

Roberti Monachi sexti libri finis.

SVPERNA

ROBERTI MONACHI
ROBERTI MONA-
 CHI DE CHRISTIANORVM PRINCI
 PVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber septimus.

UPERNA pietas humano destitutis auxilio nisi prae-
 uidisset, ex Francigenis, iam ciuibus Antiochenis, nullus
 superesset. Sed cum iam uita diffiderent, omniaque eis
 mortem intentarent, placuit deo saluatori regi regum
 Iesu Christo, ut cuidam sacerdoti suo appareret, dum
 quadam nocte in ecclesia castae genitricis dormiret. Erant
 autem cum eo, ipsa uirgo & mater Maria, beatus Petrus Apostolus.
 Cui ait: Agnoscis me? Cui sacerdos, Non. Tu quis es domine? Tunc in
 capite saluatoris crux coepit apparere. Cui iterum dominus: Iam ne agno-
 scis me? Iterum sacerdos respondit: Non aliter agnosco te, nisi quia crucem
 in capite tuo uideo, sicut in imaginibus, quae repraesentant corpus domini
 nostri Iesu Christi, uidere soleo. Et dominus ad eum: Ecce ego ipse sum. Sa-
 cerdos uero, ut audiuit, quod dominus est, statim prosternebat se ad pe-
 des eius suppliciter, obsecrans, ut suis Christianis subueniret, fame & ho-
 stium oppressione laborantibus. Cui ait: Non tibi uidetur quod bene eos
 adiuuerim hucusque, quia illis & Nicæam tradidi ciuitatem, & omnia quae
 eis superuenere bella uincere feci. In obsidione Antiochia eorum mi-
 seriae condolui: nunc uero ad extremum ciuitatis ingressum tribui. Omnes
 tribulationes & impedimenta, quae passi sunt, ideo euenire permisi, quo-
 niam multa nefanda sunt operati, cum Christianis mulieribus, & à fide
 alienis, quae ualde displicent in oculis meis. Vade nunc dic populo meo ut
 reuertatur ad me, & ego reuertar ad eum: & infra quinque dies mittam eis
 sufficiens auxilium, interim quotidie cantet hoc responsorium. Congrega-
 ti sunt inimici nostri & gloriantur in uirtute sua &c. Hac ita uisione com-
 pleta, uenerabilis presbyter somno excitus surrexit, expansisque manibus
 orauit, pro ut spiritus sanctus daret eloqui illi. Inde eadem die hora ter-
 tia ad principes exercitus perrexit, inuenitque eos sursum ante castellum prae-
 liantes contra inimicos, & mouentes inuicem bellum. Quibus conuoca-
 tis, laeto & hilari uultu dixit. Obelligeratores regis aeterni, annuntio uo-
 bis ex parte saluatoris nostri gaudium & exultationem. Suam enim per
 me uobis transmisit benedictionem: & si ei obedieritis consequimini &
 gratiam. Tunc omnibus attente audientibus & undique confluentibus, o-
 mnem ordine exposuit uisionem. Qua exposita, subiicit & ait. Si huic non
 creditis uisioni falsamque eam suspicamini, faciam uobis quod libuerit ex-
 perimentum

perimentum quod uera est, & si mendax inueniar, omni iniuria afficite corpus meum. Tunc Podiensis episcopus iussit afferri crucem, secundūq; euangelium ut coram cunctis iuraret hoc uerum esse. Quod ita factum est. Et ut diuina bonitas, bona, bonis accumularet, suosq; lugubres seruos magis magisq; lætificaret. Affuit tibi quidā peregrinus, nomine Petrus, qui hanc uisionem retulit coram omnibus: Audite populi domini & serui dei excelsi uocem meam, & sermonibus meis inclinate aurem uestram. Dum in obsidione huius ciuitatis eramus, quadam nocte astitit mihi in uisione sanctus Andreas Apostolus dicens: Bone uir audi & intellige me. Et aio ad eum: Tu quis es domine? Et ille: Ego sum Andreas Apostolus. Filicum urbem hanc intraueritis, & eam in potestate habueritis, ad ecclesiam dei celeriter uade, & in loco quem monstraui tibi inuenies lanceam, qua perforatum est latus saluatoris nostri. Hoc tunc solummodo Apostolus dixit mihi. Ego uero tunc ausus non fui hoc alicui indicare, existimans me uanam uisionem uidisse. Nunc uero ista nocte iterum apparuit mihi dicens: Veni & ostendam tibi locum ubi lancea abscondita est, sicut promisi tibi. Festina igitur ut extrahas eam, quoniam portatibus eam sequetur uictoria. Et ostendit mihi sanctus Apostolus locum, quem uenite & uidete, & inde eam mecum extrahite. Cumq; omnes ad ecclesiam dei currere uellent, adiecit adhuc, & ait. Ne timeatis, sed confitemini & penitentiam agite a malis operibus uestris, quoniam infra quinque dies super inimicos uestros iterum triumphabitis. Tunc omnes unanimiter glorificauerunt deum, qui dignabatur consolari dolores ipsorum. Statim uero cucurrerunt ad ecclesiam dei cupientes locum uidere, ubi debebat lancea inueniri. foderunt autem ibi tredecim homines, a mane usq; ad uesperam, sicq; eam domino disponente repererunt, fuitq; magna læticia in omni populo, magnisq; uocibus resultabant. Te deum laudamus. Gloria in excelsis deo. Tunc omnes in unum iurauerunt, ut nullus eorum propter ullam tribulationem seu mortē fugeret, nec ab incepto itinere sancti sepulchri discederet. Omnis itaq; plebeia multitudo gauisa est, cum sacramentum hoc iurarent maiores. Et alter alterum ad uirile robur hortabatur, & de diuino adiutorio quod fiducialiter unusquisq; præstolabatur, applaudebant. Nocte igitur insecuta ignis de cælo ueniens ab Occidente apparuit, & inter Turcarum exercitum corruit. Quod signū corda omnium uehementer obstupescit, & maxime Turcarum in quorū tentoria cecidit. Inter se enim uaticinari cœperunt, quod postea contigit, quia ignis de cælo descendens ira dei erat, quia uero ab Occidente uenerat, Francorum agmina designabat, per quos iræ suæ animaduersionem exercebat. Iam uero qui seniores erant cœperunt a ferocitate sua quantulumcunq; mansuescere, & ab ea quam prius habuerant animositate torpescere. Sed

G quia

Incendit domos ut militē in aciem exire cogeret.

*Oratio legato-
rum Christiano-
rum ad Carbo-
nan.*

quia stultorum infinitus erat numerus, nostrosq; ad præliū concitabāt, nec die nec nocte requiescebant. Placuit senioribus murum inter se & illos cōstruere, ut uel sic ad modicum possent respirare. Vna die enim tam acriter in nostros corruerunt, ut tres in una turre quæ erat ante castellū incluserint: ex quibus duo uulnerati de turre exire compulsi sunt, & occisi sunt. unus uero usq; ad uesperam fortiter resistens permanfit, duosq; ex illis occidit, & sic deinceps gladio uitam finiuit. Quibus dum uiuerēt, cum Boamundus uellet succurrere, uix aliquem potuit extrahere, quia illos nō tantum hostis urgebat, quantum ualida fames opprimebat. Vnde iratus ignem poni præcepit in domibus quæ erant ab illa parte ubi & palatium Cassiani erat, ut qui exire sponte nolebant, saltem exire compellerentur inuiti. Tunc cum igne tanta uenti tempestas exorta est, quod tantum flamma inualuit, ut usque ad duo millia domorum & ecclesiarum combusserit. Boamundus ut uidit flammam ignis ita insurgere, pœnitentia ductus uehementer doluit, quoniam ecclesiis etiam timuit. Durauit itaque incendium ab hora diei tertia usque in noctem mediā, & sic flante uento à parte dextera, in se ipsam reuersa est flamma. Lancea, ut supra diximus, nutu dei inuenta, seniores & magistratus militiæ consilium acceperunt, ut ad Corbanan legationem suam mitterent, itemq; mandata suumq; consilium per interpretem sui sermonis deferrent. Cumq; de multis fieret inquisitio, nec aliquis præsumeret hæc ferre mādata, tandē duo inuenti sunt, Erleuinus & Petrus eremita. Hi cum interprete iter suū ad Turcarum castra dirigunt, dein ad Corbanan tentoria perueniunt. Conueniunt undiq; Turcæ, audire gestiētes, quid dicerēt Christianorum nuntij. Erat autem Corbanan residēs in solio indutus cultus regio, habituq; pomposo. Antecuius faciem uenientes minime se inclinauerunt, sed erecta ceruice astiterunt. Quod cum Turcæ uiderent, ægre tulerunt, & nisi nuntijs publicam fidem debuissent, ignominiam uindicassent. Tūc nuntij nil cunctantes, licet omnes ira commoti, ira circumfremere, superbo principi dixerunt, Corbanan à Francorum principibus in mandatis hæc ad te habemus. Vnde tibi contigit tam temulenta audacia, quod armata manu contra eos uenisti, cum tu & rex tuus gensq; tua in eorum conspectu culpabiles sitis, qui terras Christianorum immoderata cupiditate inualistis, eosq; omnes iniuria affecistis & occidistis. Internales dii tui te turpius nō potuerunt dehonestare, quàm quod te miserunt contra eos pugnare. Si ratio iuris tecum esset, & censura æquitatis nobiscum agere uelles, nos tecum iuris honore seruato ratiocinaremur & quod Christianorum esse debent in contradicibili sermone ostenderemus. Quod si apud te æqui ponderis sunt ius & ratio, ut uoluptuosa uolūtas, fiat inter tuos & nostros determinata pugna, & uictoribus absque aliorum sanguinis dispendio tota hæc

hæc concedatur patria. Quod si nec ita, nec sic, complacet, aut fugam protinus inite, aut colla uestra nostrorum ensibus præparate. His dictis sermonis mediator conticuit. Corbanan uero ira magna inflammatus, uix loqui potuit: & tandem in hæc uerba prorupit dicens. Vere gens Francorum, gens superba, sed nostro gladio refrenabitur eorū superbia. Ideo autem requirunt denominatum prælium, & quibus cedit uictoria, cedat & imperium. Quoniam sine aliorum sanguinis dispendio, aut patria uolunt ditari, aut à manibus nostris liberari. Sed tunc salubre consilium non inuenerunt, cum pro effœminata gente arma sumplerunt. Tamen adhuc ite illisq; renuntiate: quoniam si uolunt deum suum abnegare, suæq; Christianitati renuntiare, in gratiam omnes recipiemus, & terram hanc eis donabimus, & multo meliorem: & de omnibus equites faciemus. Quod si facere neglexerint, omnes iam iam morientur, aut uincti in terram nostram ducentur. Post hæc Erleuuinus, quia illorum nouerat linguā, subiecit & ait: O princeps nullius militiæ, sed totius malitiæ, si scires quàm dementissimum est apud Christianos dicere, nega dominum, nunquam de tuo ore polluto egredere tale uerbum. Scimus pro certo, ipso deo quem negare si uades reuelante, quia in proximo est nostra salus, & uester interitus, nostrum gaudium, & uestrum detrimentum. Quis uero uobis trāsmisit ignem, qui uos ita perterrit, & de loco in quo tentoria fixeratis ita perturbauit? Signum hoc in portentum ueniet uobis, nobis in salutem, quoniam ipsius dei nostri certam inde habemus legationem. Corbanan diu ferre non potuit conuitia Erleuuini, & præcepit à conspectu suo illum amoueri. Dixeruntq; ei qui illic astabant ut cito recederet, aliās, nunquam ei legationem profuturam. Ille cum socijs ita discessit, & ad urbem remeauit. Nec prætereundum quid istis recedentibus Corbanan suis dixerit. Audistis nunc, quid pannosi illi uultuq; despiciabiles & nullius personæ homunculi, & quàm cōstanter locuti sint: nec iram nostram & tela micantia expauerunt. Hinc est, quia desperati sunt, & uolunt mori & malunt mori quàm captiuari. Propterea o fortissimi milites cum ad prælium uenerint, undiq; eos circumuallate, ne alicui sit locus diuertendi, nec spatium diu uiuendi: quoniam si eis aliquandiu licet uiuere, antequā omnes interficiantur, magnas strages de nostris facient. In hoc apparet quia Corbanan stultus erat, qui sic loquendo suorum mentibus terrorem incutiebat. Nec mirādum si insipiens loquitur amentiam, quia spiritus sapientiæ non intrat in maleuolam animam. Petrus eremita & Erleuuinus ad principes exercitus reuersi sunt: & quæ Corbanan responderat narrauerunt. Tunc Podiensis episcopus nutu & assensu omnium, triduanū omnibus indixit ieiunium. Vnusquisq; puro corde cōfessus fuit, & qui aliquid ad edendū habuit, non habenti distribuit. Illos tres dies deduxerunt.

*Quibus modis
ad pugnam se
præpararint.*

xerunt cum omni humilitate, & puritate cordis domini misericordiam implorantes. Tertia die illucescente, missæ per ecclesias celebratæ sunt: omnesq; sancta dominici corporis cōmunionē communicati sunt. Comuni deinde consilio intra urbem sex acies constituuntur, & quæ prius, quæ posterius irent ordinantur. Prima acies fuit Hugonis magni, & Flandrensis comitis: secunda uero ducis Gothefridi: in tertia uero fuit comes Robertus de Normannia cum suis: quarta fuit Podiensis episcopi, qui secum portauit lanceam nostri saluatoris: & cum illo fuit magna pars exercitus comitis sancti Egidij, qui ad custodiam ciuitatis remansit. Quinta Tancradi fuit: & Boamundi sexta, cum qua expeditiores ad bellum pedites fuerunt, & milites qui equos suos necessitate uicti uendiderant. Episcopi, presbyteri, clerici, & monachi, sacris uestibus induti cum militibus extra portam ciuitatis exierunt, porrantes in manibus suis cruces, quibus dei populum signabant, & magnis uocibus ad cœlum manibus extensis clamabant: Saluum fac populum tuum domine, & benedic hereditati tuæ, & rege eos & ex tolle eos nunc & in æternum. Esto eis domine turris fortitudinis à facie inimicorum suorum. Hos & alios psalmos cecinebant, illos præcipue qui tribulationi conueniebant. Similiter illi qui in turribus erant & super murum idem faciebant, & cantabant. Egressi sunt itaque milites Christi contra satellites antichristi, per portam quæ est ante Mahumariam. Corbanan uero in quodam monticulo stans, exeuntes aspiciebat, & dum exirent dicebat: State qui etiam milites mei, & omnibus exire permittite, ut eos melius ualeamus comprehendere. Habebat autem iuxta se positum Aquitanicum quendam, qui fidei nostræ abrenuntiauerat, & edacitatis gula coactus de ciuitate exierat, & aduersariorum, se castra contulerat. Hic de nostris multa nefanda dixerat, quod fame moriebantur, & omnes fugæ præsidia moliebantur, quod equos suos cōmederant, & uictus inopia tabescebant, nihilq; restare nisi quod aut fugerent, aut ditioni Corbanan subderet se. Dumq; diuissæ acies suis ordinibus de ciuitate exirent, Corbanan cuius esset unaquæq; requirebat, quæ Aquitanicus ei ordine referebat. Sol uero super armatas loricas & lanceas radios inferens, oculos intuentium reuerberabat, & aduersarijs terrorem immittebat, ut diuina scriptura testatur: quia terribilis est castrorum acies ordinata. Ut autem congregatos omnes conpexit, intra semetipsum infremuit, circumstantibus, dicens. Magna est gens illa, honesteq; armata, non mihi uidetur quod uelint fugere, sed instare, quod non uelint obsequi, sed persequi. Conuersus itaq; ad apostatam suum, inquit, furcifer omniumq; scelestissime, quæ friuola dixisti nobis super hominibus istis, quod equos suos comederint, & fame cruciati fugam pararint. Per Mathomū in caput tuum retorquebitur istud

illud mendacium, capitisque lues supplicium. Tunc accersitus gladiator tyranni paruit imperio, & euaginato gladio caput illius præcidit: dignaque suæ garrulitatis & apostasiæ mortē subiit. Tunc quippe mandauit Admiraldo suo qui custodiebat suum thesaurum, ut si ignem accensum in capite sui exercitus uideret, fugam protinus arriperet, & omnia quæ sua erant secum portaret, aliosque fugere cōpelleret. Sciret enim quia Francorum gentis esset bellum. Nostri uero milites ut primum in quandam planiciem uenerunt, Podiensi episcopo innuente steterunt, & cum summo silentio sermonem illius audierunt: Erat autem uestitus lorica, & in dextera illius in altum erecta saluatoris lancea. Qui os suum in hæc uerba aperiens dixit. Omnes qui in Christo baptizati sumus, filij dei & fratres inuicem sumus. Quos ergo coniunxit una spiritalis copula, iungat & dilectio una. Pugnemus igitur unanimes, ut fratres, pro animabus & corporibus nostris, sicut positi in rebus extremis. Mementote quantas tribulationes passi estis pro peccatis uestris, sicut nunc uobis innotescere dignatus est in uisionibus suis dominus deus noster. Nunc uero purgati estis, deoque per omnia reconciliati. Et quid timendum? Nullum uobis contingere potest omnino infortunium. Qui hic morietur, uiuente felicius erit, quia pro temporali uita gaudia adipiscetur æterna. Qui uero remanserit superstes, præclara triumphabit uictoria, diuitisque inimicorum ditabitur, & nulla angustabitur inopia. Vos scitis quid perpeSSI sitis, & quid in præsentiarum ante uos uideatis, Orientales diuitias adduxit uobis dominus uester in faciem uestram, in manus uestras. Confortamini & estote uiri robusti, quoniam iam mittet dominus legiones sanctorum suorum, qui ulciscantur uos de inimicis uestris. Hodie uidebitis illos oculis uestris, & cum uenerunt eorum terribili fragore ne timeatis. Non enim debet inasuetus uobis esse conspectus eorum. Considerate quomodo aduersarij uestri extento collo, sicut cerui & damulæ pauescunt, aduentum uestrum aspiciunt, paratiore ad fugam quam ad prælium. Et uos bene nostis eorum prælia, quoniam sagittis plus in fuga quam in pugna confidunt. Ite igitur contra eos in nomine domini nostri Iesu Christi, ad bellum, & dominus deus noster omnipotēs sit uobiscum. Cumque omnes respondissent amen, extensis in longum legionibus prior erecto uexillo antecedit Hugo magnus, qui iure uocatus est Magnus, quoniam hoc priuilegium commendauit actu & moribus. Hunc subsecuti sunt alij, sicut superius sunt nominati, fuitque eorum prolixa extēsiō, à flumine usque ad montana scilicet, cui spatium inter sunt duo miliaria. Tunc uero Corbanan cepit retroire & montanis appropinquare. Nostri aut paulatim illū insequēbant, quoniā moderato gressu

*Adhortatio ad
Christianos iam
manus cum ho-
ste commissores.*

*Manus con-
fessurunt.*

omnes procedebant. Tunc Turcæ in duo sunt diuisi, quia pars una à regione maris processit, pars altera maior incampo remansit. Statuerunt igitur nostros sic inter se includere, & à dorso sagittare: Sed ordinata est septima acies, quis contra partem diuisam confugeret: ordinata est autem ex militibus ducis Gothefridi & Normanni comitis: cui præfuit quidam dux, nomine Rainaldus: Hunc contra illos miserunt, & præliati sunt, multiq; hinc & inde ceciderunt. Et ut aliæ sex acies ad iactum sagittæ peruenerunt: Turcæ uicinius ire recusantes, tensis arcubus trahunt, sed frustra, quia uentus ex obliquo flans, eorum iactus redegit inuanum. Quod Turcæ ut uiderūt, uersis frenis retro fugiunt, sicq; prima acies quæsiuit in bello bellum nec inuenit: quæsiuit quem percuteret, aut à quo percuteretur, nec reperit. Interea missus est nuntius à Boamundo Hugoni magno, ut ei ferret auxilium, quia nimium urgebatur oppressione Turcarum. Mox Hugo conuersus, ait suis: O uiri bellatores, nos pugna fugit, quæramus pugnam, eamuscq; ad Boamundum egregium ducem: Illic est pugna quàm quæritis, illic ferreus instat hostis, quem desideratis. Tunc citius dicto uolat illuc quisq; satellites, iungunturq; simul egregij comites. Quod ut uidit dux ducum Gothefridus, quod magnus amicus suus ita celeri cursu cum omnibus suis discurrebat, insecutus est cum, quoniam & ipse à bello uacabat. Illic quippe incumbibat robur militiæ Persarum, & maior fortitudo: & bene decebat, ut illic occurreret Gothefridus & Hugo. Erat enim unus ab altero, quasi alter idem, unam habentes in se amicitiam. Hugo magnus cum ad pugnam conflictum prior uenisset, intuitus est unum de aduersariis, qui erat audacior cæteris, aliosq; ad pugnam clamando hortabatur. Qui spumantem equum dirigit contra eum, & lancea ei guttur perforauit, & sic os illius oppilauit. Quid miser faceret. Solo statim corruit, & dñs infernalibus animam commendauit. Post hæc contigit nostris grande incommodum: quia Odo Belgentiacus, qui uexillum ferebat, sagitta toxicata uulneratus fuit: Et dolore uulneris ingrauescente, cum uexillo terræ corruit: sed Beniensis Guilerinus ense nudato, uiam per medios hostes aperuit, & signum tellure leuauit. Quid dux ducum Gothefridus, quid Boamundus, quid clara iuuentus, ibi egerint, nec lingua dicere, nec manus scribere, nec pagina ualet capere. Nullus nostrum ibi iners fuit, nullus timidus, qui nec locum habebant: & hostis supereminens unum quemq; urgebat. Quanto magis enim occidebātur, tanto magis crescere uidebantur. Sicut enim putredini muscæ confluere solent, sic & ipsi undique conueniebant. Dum sic certatur, & tam longi certaminis prolixitas fatigabat nostros: nec numerus hostium uidebatur decrescere: albatorum militum numerabilis exercitus uisus est de montibus

tibus descendere, quorum signifer & duces esse dicuntur, Georgius, Mauricius, Mercurius, Demetrius. Quos ut primum uidit Podiensis episcopus, exclamauit uoce magna dicens: O milites ecce uenit auxilium, quod uobis p̄misit deus. Et certe nostri ualde expauescent, nisi fuisset spes quàm in domino habebāt. Tunc tremor maximus irruit in hostes, & uersis uultibus scutis terga cooperiūt, & fugam quò unicuiq; locus dabat arripiunt. Pars illa quæ à parte pugnabat maris, ut uidit fugam suorum, ignem sparfit super gramen campi, quod celeriter arsit, quia illud siccauerat ardor æstatis. Hæc ideo fecerunt, ut hoc signo illi qui in tentorijs erāt statim fugerent, & secum ditiora spolia tollerent. Illi uero cognito signo, qui in montanis erant, protinus fugerunt, cum omnibus spolijs quæ portare ualuerunt. Sed quid eis profuit, cum diu eis ferre non licuerit? Armæni & Surani siquidem ubi uiderūt, quia uicti erant, & nostri eos insequerentur, obuiam illis ueniebant & occidebant. Hugo uero magnus & dux Gotheфридus & Flandrensis comes, simul cum suis agminibus equitabant iuxta aquam, ubi robustior & depressior eorum erat exercitus: tantoq; impetu urgere cœperunt, ut ad sua tentoria quò tendebant remeare non potuerint. Et ut citius p̄sequi ualerent, illorū equos qui moriebant, ascendebāt, suosq; equos qui erant macilentiores & afflictī fame, frenis à capite detractis relinquebāt in campo. O mirāda uirtus dei omnipotentis, & immensa potestas: Miles tuus longo afflictus ieiunio, p̄sequitur tumentes adipe & pinguedine: ita ut etiam nec ad sua bona quæ reliquerant auderent respicere. Spiritus tuus bonus erat in mentibus eorū, qui & uires suggerebat corporum, & audaciam præstabat animorum. Non illum retardabat ulla cupiditas spoliū, nulla ullius rei auaricia, quoniam illius mens magis titillabatur uictoria. Sicut in macello bestiarum corpora solitum est dilaniare, sic & nostris licitum erat Turcarum corpora laniare. Euolat sanguis de corporibus uulneratorum, euolat puluis agitatus equorum pedibus discurrentium. Ether obnubilatur, & quasi crepusculum fieret obtenebrat. Contigit autem quia fugientes in quendam collem deuenerūt, & ibi se contra nostros recolligere sperauerunt. Tunc Gerhardus senex de Melione, qui lōgo tempore ægrotus iacuerat in obsidione, equo celeri transuectus, improvide se iniecit in illos, eorūq; iaculis est confossus, & sic digna morte peremptus. Quod ut uiderunt qui eum uicinius insequabantur. Euuardus scilicet de Puteolo, Paganus Beluacensis, Drogo, & Thomas, & Clarenbaldus, cæteraque iuuentus Hugonis magni, nil hæsitantes in illos irruunt, & quidem forte certamen inierunt, sed tamen deo iuuante, crescente caterua suorum, uiriliter dissipauerunt. Ibi multum cruoris effusum est, multorum truncata capita, qui si, ut cœperant, fugissent, euadere potuissent. Persecuti sunt

Infinita multitudo occisa.

sunt autem illos usque ad pontem ferreum, & ad castellum Tancfadi, & ultra non potuerunt persequi, quia nox obscura finem rei imposuit. Mortui sunt autem illo die centum millia equitum, sed propter fastidium nullus numeratus est de rota multitudine peditum. Miles fatigatus, quia longe ab urbe erat, ad tentoria quæ suorum erant inimicorum rediit, multumque quodque ad edendum sibi sufficeret inuenit. Ante enim quam timor dei uenisset in corda illorum, in sartaginibus & cacabis & lebetibus & in ollis parauerant carnes ad obsonium, sed miseris quæ parauerant, non licuit coquere nec tollere. Ibi potuit uideri uenerandus sacerdos Podiensis episcopus, lorica uestitus & casside, & lancea sancta in manibus, qui præ nimio gaudio rorabat uberrimis ora fletibus. Hic illos hortabatur, ut deo gratias agerent per quem uictores extiterant: dicebatque eis. Ex quo milites esse ceperunt, nulli uobis compares fuerunt, quia nulli in tam breui tempore tot tantaque bella confecerunt, quanta uos peregistis, ex quo mare Constantinopolitanum transistis. Multum quippe est à fide Christiana alienus, qui uidet quæ uos hodie uidistis, & in dei dilectione non est continuus. Hæc & his similia uenerandus pontifex dicebat, & uerbis talibus populum sibi commissum instruebat, & iocos, & risus eorum temperabat. Contemplatio enim uultus illius præsentiae ita omnes reuerberabat, quod nemo eo præsentem uerba uana proferre præsumebat. Peracta nocte illa, in crastinum quindecim millia camelorum sunt inuenta: equos uero & mulos, & asinos, oues, & boues, & omnis generis pecora nemo numerare potuit. Inuenta sunt uasa aurea, & argentea, plurima pallia, & spolia magna; magni precij diuersaque uarietatis. Cum his omnibus ad ciuitatem triumphantes uenerunt. & ab his qui remanserant clericis & presbyteris & monachis, cum solenni processione suscepti sunt. Admiraldus uero qui in castello erat, ut uidit principem suum & eos qui cum illo erant à campo fuga diuersti, uiditque innumera albatum equitum millia, cum candidis uexillis per plana discurrentia, admodum expauit, unumque de uexillis nostris ob tutelam dari sibi poposcit. Comes sancti Egidij qui illic ad custodiam ciuitatis remanserat, suum illi uexillum concessit, & grateranter accepit, acceptumque muro castelli affixit. Sed ut cognouit à quibusdam Longobardis, qui astabant ibi, quod Boamundi non esset, cui tota ciuitas concessa erat, signum suum reddidit comiti & signum quæ fuit Boamundi & Boamundus misit ei. Quod cum reciperet, Boamundum rogatus, ut ad se ueniret. Ille uicino pede legationi ambulauit, & quid dicere uellet auscultauit. Gentilis fidei pactum requirit: ut qui cum eo erant & discedere uellent, nullius iniuriæ læsionem paterentur, & usque in terram Saracenorum conducerent: qui uero secum Christianus fieri uellet, faciendi licentiam haberet. Boamundus immenso gaudio repletus est, & dixit: Amice quod exposcis libenter concedimus

concedimus tibi, sed præstolare modicum quia istud principibus nostris renuntiabo, & celeriter reuertar ad te. Et mox festinanter cucurrit, & aggregatis in unum principibus, uerba gentilis enarrauit. Placuit omnibus omnipotenti deo gratias agentibus. Boamundus ad iam domesticum regreditur gentile. & requisitæ ab eo cōuentionis confirmat sponsonem. Ille uero reddidit se episcopo Podiensi, & sanctæ Christianitati, cum trecentis suis militibus ualde speciosis & iuuenibus, fuitque inter Christianos tunc maius gaudium de eorum Christianitate, quam de castelli traditione. Boamundus castellum recepit, & eos qui Christiani fieri noluerunt, in terrâ Saracenorum conduxit. Triduanoperacto ieiunio, baptizati sunt gentiles cum lætitia magna, & creuit ibi laus dei & gloria Christiana. Ipsi referre postea soliti erant, quod cum de castelli arce bellum aspicerent, innumera subito candidorum militum millia se uidisse, quorum intuitus ipsos uementer terruit. Nec mirum fuit, quia omne castellum funditus intremuit. Cumque uiderent eos agminibus Christianorum consociari, suosque in excidium fugamque uerti, protinus intellexerunt cœlestia numina esse, Christianorumque deum superari non posse. Inde compuncta fuerunt corda illorum, seque Christianos fieri sponponderunt. Actum bellum hoc quarto Calendas Iulij, uigilia scilicet Apostolorum Petri & Pauli. Sicque diuina respiciente misericordia procella Antiochenæ tribulationis, quæ ferè per decem menses intumuerat, sedata fuit, & regia ciuitas quæ longo tactu temporum iugo diabolicæ captiuitatis subiecta fuerat, amissam pristinae libertatis gratiam recuperauit. Hostes qui eam in captiuitate detinuerant, fiunt & ipsi captiui, & in latebris sylvarum, cauernisque petrarum, & fossis montium sunt dispersi. Armæni, quoque & Sarani habitatores terræ illius, per dies plurimos scrutati sunt illos, & inueniebant alios semineces, alios uulneratos, alios parte capitis carētes, alios uentri suo, ne omnino uitalia exirent, manus suas apponentes, & detractis eorum spolijs interficiebant. Itaque inimici dei depopulati sunt, & Christiani serui dei excelsi in gloriosa urbe cum gaudio & læticia aggregati sunt. Cumque quadam die conuenirent, cōsilio statuerunt, ut ad Constantinopolitanum imperatorem legatos mitterent, suamque ciuitatem ut reciperet ueniret. Et proh dolor, iudicauerunt omnes, ut quia regi mittebant, regalis nuntius debebat ire. Et electus est Hugo magnus, uere regalis & genere & moribus. Quem nullatenus elegissent, si non reuersurum scissent. Hic cum regi legationem suam compleisset, morte interemptus occubuit, & quod regredi disposuerat ad extremum non potuit. Constantinopolitanus autem imperator Vulpinus ad recipiendam urbem ausus non fuit uenire, quoniam recognoscebat fidem & sacramenta, iura & data pignora Francis deuolasse & nequaquam custodisse. Sicque omnes cōuentiones deletæ

H fuerunt,

fuerunt, quæ inter eos factæ sunt. Interea in urbe residentes, tractare cœperunt de uia dominici sepulchri: quid agerent, an mox inciperent, aut quando tempus terminarēt. Ad hoc siquidem communis assensus adducitur, ut usq; ad Calēdas Octobris reliquum itineris differatur. Aestatis siquidem ardor nimis incanduerat, & terra Saracenorum quàm ingressuri erant, in aquosa & nimis erat arida. Propterea tempus expectauerūt, quod humidum sit; & quo tellus absconditos latices effundat. Definiendū simili modo erat, quid tantus populus interim ageret: & ubi & quomodo uiueret. Accepto inde consilio, præco quæritur inde, qui dicat quid de his rebus sit diffinitū. Præco quæsitus & inuētus, ascendit & dixit: ut qui omnino egens erat in urbe remaneret, cūq; illis qui ditiores erāt cōuentiōnē faceret ac seruiret. Principes autē diuisi sunt, per castella sua & ciuitates.

Erat autem quidam miles de exercitu comitis sancti Egidij, nomine Raimūdu, cognomine Pileus, animo uirilī, & corpore spectabilis. Hic perfectō odio Turcis inimicus erat, nec diutius tolerare potuit, ut longo tempore seriatē. Hic plurimam adiunxit sibi militum peditūmq; multitudinē, & in terrā Saracenorū transduxit eam. Transeūtq; duarum ciuitatum terminos: & peruenērūt ad quoddam castrum, quod Falamina uocatur, cui gens Suriana dominabatur. Suriani nostros receperunt, secq; eorum libentissime dominio tradiderunt. Octo igitur diebus transactis, perrexerunt ad aliud castrum in quo latitabat multitudo magna Saracenorum; ad quod peruenientes, militari impetu inuasērunt, & remissa manu toto die pugnantes, uel perascente expugnauerunt. Quo ita capto omnes occiderunt, præter eos qui Christianitatē recipere uoluerunt. Hac itaq; de populatione facta, reuersi sunt ad castrū, quod Talaniannia diximus nuncupatū. In quo duobus perendinatis diebus, die tertiā omnes exierunt, & ad urbem quæ Marra dicitur perrexerunt. Erat autem ibi aggregata non minima multitudo Turcarum & Saracenorū. Ab Alep alijsq; ciuitatibus & castellis, quæ in circuitu eius sunt, illorum præstolantes occursum. Ad quam cum ea appropiare cœperūt, illi barbari contra eos exierunt: sed conflictū diu cum nostris tenere noluerūt: quia in fugam uersi, intra urbem se receperūt. Nostri uero diu ibi residere nō potuerūt, quia æstus uehementia eos uehementer urgebat, nihilq; inueniri poterat ad bibendum. Iamq; diēi inclinante umbra, reuersi sunt ad castrū suum Talaniannia. Plurimi siquidē Christiani partis illius incolæ cum nostris ierant: sed cum nostris redire noluerūt: quos Turci in insidijs occultati ceperunt & occiderunt. Raimundus uero ad illam ultra nō rediit ciuitatē, quia nō habebat exercitū quo obsideret eam, sed in castro suo usq; ad præfinitum tēpus Calendarū Octobriū remāsīt, semperq; interim terrā Saracenorū depopulatus est. Illi autē qui in Antiochia remanserunt, cum
magna

magna tranquillitate & gaudio fuerunt, quousque dominum suum Podienem episcopum amiserunt. Hic cum summa pax esset exercitui dei, mense Iulio coepit infirmari, sed non diu aegrotauit, quia dominus non est passus illum longa aegritudine cruciari. Calendas Augusti sancta eius anima uinculis carnis soluta, translata est in Paradisum dei, in sedem gloriosam. In festiuitate scilicet sancti Petri, quae dicitur Ad Vincula: Et ut censura diuini iudicii id actum claresceret esse, in die quo principis Apostolorum uincula à Hierosolymis Romam sunt allata, soluta est à corporeis nexibus pontificis anima. Nec unquam pro ulla tribulatione tantus fuit in illa dei milita moror, tantaque tristitia, quanta in morte illius. Hunc omnes debito iure lacrymabantur, quia consilium erat diuinum, consolator morientium, sustentator debiliu, thesaurus indigentium, reconciliator discordantium. Hic militibus dicere solitus erat. Si uultis esse triumphatores & amici dei, mundiciam corporum custodite, & pauperum miseremini. Nulla enim res ita à morte uos liberabit, sicut eleemosina: quia & melius protegit quam parma, & acutior est in hostem quam lancea. Qui non est idoneus pro se orare, det eleemosinam & orabit pro se. Pro his operibus & huiusmodi sermonibus charus erat deo & omni populo. Siquis autem uellet omnium uirtutum eius catalogum enumerare, historiae modum excederet. Hoc itaque decenter in ecclesia beati Petri sepulto. Comes sancti Egidij in terram Saracenorum transit, urbemque quam Albariam uocant adiit. Quam undique forti milite circumcingens inuadit, diuque missilibus & sagittis cum his qui erant in mœnibus decertauit. Sed ut uidit ita se proficere parum, erectis ad murum scalis, loricati milites ascenderunt, & in fugam ire compulerunt. Miles ut ascendit murum, fit celsior hoste, & hostis ille fuit uiribus inferior, è muris descendit. Huc illucque senes fugiunt, pueri iuuenesque. Sed prorsus nulli profuit ulla fuga. Praecipit enim comes, ut omnes caperentur, & qui in Christum credere nollent, decollarentur. Illic uisi sunt plurimi capite plecti, plurimisque pueris cum puellis subtracta est uita longi temporis. Iudicium enim domini fuit hoc: quia Christianorum fuerat ciuitas illa, eisque simili mortis ludibrio ablata erat. Nullus ex tanta multitudine referuatus est, nisi qui sponte Christo confitens baptizatus est. Sicque mundata est ciuitas illa, & ad cultum nostrae fidei reuocata. Tunc comes cum suis optimatibus habuit consilium, ut in ea ordinaretur episcopus, cuius consilio & auxilio ciuitas regeretur, & fides Iesu Christi in cordibus nouiter baptizatorum solidaretur. Electus est igitur uir sapiens & magni nominis, literarumque eruditione pollens, & utraque scientia praeditus, & ad ordinationem Antiochia est missus. Aestiuum tempus solis ardore represso cum iam transiret, noxque diem horarum numerositate transcenderet, milites Christi ad Antiochiam remearunt, & in Calendas

*Quid liberet
militem à morte.*

H 2 lendas

lendas Nouembris, die festo solennitatis omnium sanctorum ibi conue-
runt. Et benedicta gloria regis æterni, quia tunc numerosior fuit turba
redeuntium, quam fuerit cum se ab inuicem diuiserunt. Ex cunctis enim mun-
di partibus secuti erant multi egregij milites & pedites priorum uestigia,
quotidieque crescebat Christiana militia. Cumque in unum ita reside-
rent, & de uia sancti sepulchri quo dirigerent iter disponeretur, Boamundus
pactionem urbis requirit, quam sibi spoponderant. Comes sancti Egidij dice-
bat id non posse fieri propter sacramenta quæ per Boamundum fecerant im-
peratori Constantinopolitano. Inde per dies plurimos factus est in eccle-
sia sancti Petri conuentus, magnusque uerborum ex utraque parte confli-
ctus. Cumque in communi conuentu fieri nequiret ulla diffinitio quæ paci
conueniret, episcopi & abbates, & consilij seniores, duces & principes, lo-
cum in quo est cathedra sancti Petri intrauerunt, & illic inter se diffinie-
runt, qualiter & Boamundo seruarent promissa, & imperatori facta sacra-
menta. Cum uero à loco consilij exierunt, consilium tamen omnibus pate-
facere noluerunt. Itaque domestico affatu reuelatum est consilium comiti
sancti Egidij, & ipse laudauit dispositum. Ita tamen ut Boamundus perge-
ret cum eis iter ceptum. Boamundus requisitus, idem laudauit, & uterque
in manibus episcoporum, fidei astipulatione, promisit, quod ab ipsis uia sancti
sepulchri nunquam desereret, neque propter dissidium ullum quod inter se ha-
buerunt conturbarent. Tunc Boamundus muniuit castellum quod superemi-
net ciuitati, & comes palatium Cassiani, & turrim quæ supra portam urbis est,
à parte portus sancti Symeonis. Quia uero nos longo narratiōis tractu
Antiochia detinuit, nostrosque peregrinos milites per octo menses sua ob-
sidione fatigauit, nec ulla uia humana uel arte, uel ingenio, superari potuit,
de eius situ & magnitudine aliquid dicamus, eisque qui eam nunquam uide-
runt aliqd inde aperiamus. Urbem hanc, ut eius historia testatur, sexaginta
Antiochiæ ur-
bis descriptio. ta quinque reges constituerunt: qui omnes eius principatum famulatū sub-
iectionis exhibuerunt. Circundatur autem muris duobus: Prior est ex magnis
lapidibus in quadrum sectis, & subtili artificio politis, & in eo ordinatæ &
distinctæ sunt in suis locis quadringentæ turres & sexaginta. Hic se intuenti-
bus uenustate suæ compositionis arridet, & spatiosus est latitudine nimis
ampla. Continent intra septa murorum quatuor montes magni & in altum
eminentes. In altiore eorum constructum est castellum, quod ita naturalispositio-
ne munit, quod nec bellicosum timet imperium, nec cuiuslibet machinatiōis in-
genium. Trecentas & sexaginta ecclesias obtinet in sui consilij agro, & patri-
archas habet centum quinquaginta & tres episcopos sub principatu suo. Ab
Oriente quatuor magnis montibus præmunit. Ab Occidente uero quodam flu-
mine alluit cuius nomen Farfar dicitur. Hanc Antiochus rex cum suis, ut supra
diximus, sexaginta quinque regibus constituit, nomenque ei de suo nomine in-
didit. Hanc itaque urbem regiam tamque famosissimam obsederunt nostri peregrini
milites,

milites, per octo menses & diem unū & tribus hebdomadibus. Intus fuerunt inclusi à gente Parthorū. Qua diuino superata subsidio, postea quieuerūt in ea quatuor menses & dies octo. Quibus explicitis, Raimūdu comes sancti Egidij primus cū gēte sua de Antiochia exiit, & ad urbē quæ Rugia dicitur puenit. Alia die ad alterā uenit ciuitatē, quā nominauit Albariam. Has duas ciuitates cōpendiosa sua militiā suo subiugauerat impio, Christiꝑq; mancipauerat seruitio. Quarto die uenit ad urbē quæ Marra nuncupatur: quā Raimundus Pileus miles eius primus inuaserat, sed inde recessit fortiter repulsus. Erat autē ciuitas illa populosa, & ab omni gente quæ in circuitu erat nimis cōstipata. Quæ gens aduersa, ut nostros eminus cōspexit, quia ad comparationē sui pauci esse uidebantur, despexit, eisꝑq; apto Marte extra ciuitatē resistere conata est. Sed p̄tinus agnouerūt qđ gens cōpendiosa & fortis præferret temulētæ multitudinē. Nostri em̄ ut uiderūt illos ad resistendū paratos, clypeis pectoribus oppositis, lancearūꝑq; mucronibus præpositis, militari impetu in illos irrumpūt, sicꝑq; p̄ mediū subeuntes disrumpūt. Ibicōfregit dominus potētias arcuū, scutu & gladiū & bellū, quia postquā res gladijs agit, inutilis est arcus & sagitta. Illico fugam capiūt, & in ciuitatē statim imminuto suorum numero, reuertuntur. Sed illi potissimū ex his malos regressus habuerūt, quos nostri primo impetu inuenerūt. De nostris equis plurimos sagittauerūt, sed de suis sessoribus ad terrā deuolutis, multo plures reliquerūt. Iplis itaꝑq; intra urbē receptis, nostri ad iactū sagittæ unius tentoria ponunt. Excubita igit̄ nocte tota mane sole oriēte nostri armis instructi, urbē undiq; uallauerūt acerrimōꝑq; cōgressu inuaserūt. Tela, iudes, lapidesꝑq; uolant, ignesꝑq; facesꝑq; ex quibus accendunt in ciuitate tecta domorū. Sed obfistente hostiū immēsa multitudine, illa die nostri nihil præualuerūt, sed lassi ad tentoria remearūt. Ipsa die Boamūdu cū gente sua multisꝑq; alijs comitem secutus illuc puenerunt, & castrametantes undiq; urbē uallauerūt. Quod uidentes qui introitus erant, nimio terrore percellunt, omnesꝑq; portæ ciuitatis obiectu lapidū ab eis obstruunt. Acceperūt igit̄ comites consiliū inuicēꝑ quoniā ex æquo non fiebat præliū. Præcipiunt fieri arietes, ferratæ scilicet trabes q̄ manibus militū funibus appēsæ & tractæ in murū impellerent: & sic crebris earū p̄cussioibus muri destruerent. Facta est & lignea turris, lapideis turribus satis altior, & machinis om̄ibus quæ aderāt eminētior. Habebat autē tria solaria quæ erāt bene scutis præmunita. In duobus superioribus erāt loricati cū telis & iudibus & sagittis, & lapidibus, pilis, & facibus. Subtus erāt nihilominus armati q̄ rotas impingebāt, sup̄ quas ipsam turrim cōstituerant. Alij quidē factā testudinē muro applicuerūt, & fossatū qđ erat ingens adæquarūt, ut turrim muro possent iungere, & ipsius munimine p̄tecti, murū ualerēt p̄forare. Quod ita factū est: Sed miseri ciues

H 3 contra

contra fecerunt quoddam instrumētum, quo grandes lapides aduersum turrim iaciebant, & etiā ignem græcum quo eam incenderent emittebant. Sed dei gratia protegente, omnis conatus eorum omnesq; machinationes frustratæ sunt, & ad nihilum redactū. Nam turris lignea ubi muro proxima fuit, omnes qui in illa parte muri erant, ut sub se despiciēs prostrauit. Guuillermus de monte Pislermo, ipse fuit cum multis alijs in superiori solario. Erat autem cum eo uenator quidam, nomine Euuardus, qui spiritu buccinandi erat præditus. Nam sono tumultuosæ uocis & aduersarios exterrebat, & suos ad bella incitabat. Et dum Guuillermus cū suis quæ circa se sunt deuastat: nam missis molaribus saxis, ipsa domorū tecta confringebat, qui sub eo erant murum fodiebant: & alij ad muri propugnacula scalam erigebant, qua erecta, cum nullus auderet ascensionis prior esse, non pertulit quidam Bulferius de Dature miles honestus, sed incunctanter ascendit murum, pluresq; uiri fortes secuti sunt eum. Gentiles uero ut uiderunt eos super murum ascendētes, ira uehementi commoti sunt, & undiq; in illos consurgunt, tantumq; eos iaculis & sagittis coartauerunt: ut quidam nostrorum qui murum ascenderant, se ipsos ad terram deiecerint, & mortem quia euadere putabant, collisi ad terram uenerunt. Quod cum uidisset clara iuuentus nostrorum, Bulferium scilicet cum paucis pugnare super propugnacula murorum, immemor sui, sed memor sociorum, confestim ascendunt, partemq; muri sua multitudine cooperiunt. Stabant autem iuxta ligneam turrim sacerdotes & leuitæ ministri domini, inuocantes propugnatorem suum Iesum Christum filium dei, & dicebant: Domine miserere nostri: Esto brachiū nostrum in mane, & salus nostra in tempore tribulationis. Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. Disperge illos in uirtute tua, & depone eos, protector noster domine: Dum sic ageretur, quod alij pugnabant, alij plorabant, & psallebant, alij muros suffodiebant, Bulferius maiori pugna defudabat: quia omnes aduersarij in eum & in eius consortes, & ipse cum suis contra omnes. Clypeus eius erat omnibus suis protectio fortis, his uidelicet qui erant in muro. Muri breuis & arcta latitudo, sociū sibi coniungi nō admittebat: nec aduersarium nisi unum uenire permittebat. Sed de Bulferio nullus hostiū triumphauit: cum tamē ipse de innumerabilibus triumphauerit. Propterea nemo illi iam occurrere præsumebat, quā infortunium quod alijs ense illius cōtigerat, unusquisq; sibi metuebat. Tela, sagittas, fudes, lapides, illi iaciebant, tantumq; clypeum eius ex his onerauerant, ut ab uno homine leuari non potuerit. Iamq; fortissimus uir fatigatus erat, iamq; sudores toto de corpore in terram defluebant, iamq; ut ei alter succederet grandis necessitas exigebat: cum illi qui murum suffoderant,

derant, cum magno impetu intrauerunt, detruncâtes uniuersos quos prius inuenerunt. Qua inopinata rei admiratione stupefacti sunt omnes qui erant super muros, & cito uitalis calor ossa reliquit eorum, frigidus pavor possedit corda eorum. Quid faceret gens neci data, sensuq; priuata, quam sui undiq; hostes urgebât & intus & in muro. Bulferius enim qui paulo ante fatigatus deficiebat, nouas interim resumpserat uires: & iam non clypeo protectus aut galea, sed ensen rubeum tenens in dextera fugientem celer insequit hostem: pluresq; mortificauit formidine quàm gladio, qui seipsum præcipitauerunt de muro. Erat autem supra portam una turris quæ præstantissima & fortior cæteris uideatur, in eam mandauit Boamundus ditioribus ciuibus per interpretem, ut fugerent: quoniâ ipse eos à morte liberaturus erat. Quod & illi fecerunt, secq; fidei illius crediderunt. Cessauit igitur tunc illa persecutio, quia ultra protendi prohibebat uespera obtenebratio. Sabbatū uero cum esset, nec uictoribus nec uictis poterat esse requies. Misit comes circa urbem excubitores, & intus & extra, ne ullus fugeret, & spolia urbis secum auferret. In crastinū ut dies luce scirecepit, nostri ad arma currunt, & per uicos & plateas, tecta q; domorū ceu leæna raptis catulis, sæuendo discurrunt. Dilaniant, traduntq; neci pueros iuuenesq;. Quosq; grauat longæua dies, curuatq; senectus. Nulli parcebant, sed plures, ut citius finirentur, laqueis suspenderunt. Mira res mirumq; spectaculū, quod tantæ gentis multitudo, & armata sic impune occidebatur, quod nullus eorum reluctabatur. Quia uero nostrorum erat quicquid quisq; reperiebat, ipsa mortuorum exta euiscerabant, & nummos aureos inde eruebant. O detestanda auri cupiditas. Omnes uiæ urbis riuus sanguinum inficiebantur, & cadaueribus cadentium stenebantur. Et gens cæca, & omnino morti destinata: Nullus ex tanta multitudinē fuit, qui nomini Iesu Christi uoluerit cōfiteri. Boamundus denique illos quos in turris palatio iusserat includi, ad se uenire iussit, annosq; ætatis mulieres & decrepitos senes, & inualido corpore imbecilles, præcepit interfici, puberes & maiusculæ ætatis adultos, ualidoq; corpore uiros reseruari, & ut omnes uenderet cōduci Antiochiam. Facta est autem hæc clades Turcarū duodecimo die Decembris, in die dominica: nec tota tamen fieri potuit die illa. In crastinum autem quicumq; in quibuscunq; locis inueniebantur, eidem pœnæ capitis subijciebantur. Nullus erat locus in urbe tota, nulla q; fouea quæ eorū cadaueribus seu cruoribus non esset inquinata. Vrbe igitur sic acquisita, & à rebellibus Turcis liberata Boamundus pacem conitis requisit: ut scilicet Antiochiam totam sibi redderet. Comes uero dicebat, id nullatenus sine periurio posse fieri, propter sacramentum, quod factum fuerat imperatori Alexio. Boamundus itaq; reuersus est Antiochiam, suamq; ibi dimisit societatem.

tatem. Dietauit autem in illa ciuitate exercitus Francorum per mensem unum & dies quatuor & in hac mora temporis obiit morte pretiosa episcopus Orienſis. Longo quidē tempore nimiumq̃ prolixo hyemauerunt ibi: quia nihil quod emerent uel raperent poterat inueniri. Sicq̃ famis iniuria compellente, contigit, quod etiam dictu horribile est, quod corpora gentilium in frustra ſcindebant, & coquebant & comedebant. Hac igitur incommoditate permotus comes ſancti Egidij mandauit cunctis principibus, qui erant Antiochiæ, ut ad Rugiam ciuitatem conuenirent, & de uia ſancti ſepulchri, ibi inter ſe diſponerent. Illi quidem illic conuenerunt, ſed de quo & pro quo uenerant minime locuti ſunt, ſed de pace & concordia inter comitem & Boamundum colloquium habuerunt. Quibus minime conciliatis, omnes principes Antiochiam reuerſi ſunt, & comitem & uiam dimiſerunt. Remanſerunt autem cum comite non ſolum ſui, ſed & multa iuuentus, cui inerat ardor uiam perficiendī. Ipſe igitur plus in domino confidens quā in principibus, ad Marram, ubi eum peregrini præſtolabantur eſt reuerſus, fuitq̃ dolor magnus in omni exercitu Chriſtiano- rum de diſſenſione principium. Omnes quidem nouerant, quod pura iuſtitia cum Raimundo erat, nec ullus amor aut ambitio eum ad iniuſtitiam declinare poterat. Qui tamen ut uidit quod propter eum impediretur uia ſancti ſepulchri, admodum indoluit, & diſcalciatis pedibus à Marra uſque Capharda peruenit. Ibi quatuor diebus perendinatis, cum principes iterum conuenirēt, & de eadē re uerborū cōſlictus haberent, dixit comes Raimūduſ: Viri fratres & domini, qui ueſtris omnibus & uobiſ metiſ ſiſ abnegatiſ propter amorem dei, oſtendite mihi an ſine periurio, poſſum cum Boamundo, ſi requirit, pacificari, aut ſi aliter fieri non poteſt, an pro amore eiſ debeam periurare. Cumq̃ huiſ ſermonis iudex nulluſ eſſe præſumeret, & omnes concordiam laudarent, & quomodo fieri deberet non dicerent, ab inuicem diſceſſerunt & Antiochiam redierunt. Sed Normannuſ comes cum ſuiſ omnibuſ remanſit cum Raimundo, ſciens & intelligens quia iuſtitia erat cum eo. Igitur hi duo comiteſ agmina ſua diſponunt, & ad Cæſaream tendunt. Rex enim Cæſareæ ſæpiuſ ſignificauerat comiti Marre & Caphardæ, quod cum eo pacē uellet habere, eiſq̃ de ſuo gratanter ſeruire. Hac enim fiducia illuc perrexerunt, & prope ciuitatem caſtra poſuerunt. Rex autem ut uidit agmina Francorum iuxta ſe poſita, uehementer obſtupuit, & indoluit, & ne illiſ ullum mercatum præſentaretur prohibuit. In craſtinum miſit comiteſ duos de ſuiſ, qui eiſ uada fluminis oſtenderent, & ubi prædam capere poſſent conducerent. Erat autem nomen fluminis Farfar. Conduxeruntq̃ illoſ in uallem ſatiſ idoneam, boniſq̃ temporalibuſ locupletem. Huic præerat quoddam munitiſſimum caſtrum ſub quo inuenerūt uiginti millia animalium, in ualle fer-

tili

tili pascenrium. Quæ omnia nostri rapuerunt. Et cum castellum obside-
 re uellent, illico castellū & se reddiderunt. Pactumq̃ huiusmodi tenendi in
 perpetuū fœderis cum comitibus habuerūt. In fide sua promiserunt, & su-
 per legem suam iurauerunt, quod nunquam amplius nocerent Christia-
 nis peregrinantibus, eisq̃ sicut & hominibus suæ gentis præberent mer-
 catum & hospitium. Manserūt autem ibi per dies quinq̃. Sexto uero die
 oneratis camelis & iumentis, frumento, farina & oleo & caseis, rebusq̃
 alijs ad edendum idoneis, gaudentes exierunt, & ad castellum quoddam
 Arabum peruenerunt. Dominus autem castelli sapienti usus consilio, ob-
 uiam uenit comiti Raímundo, & pacificatus est cum illo. Inde uene-
 runt ad quandam ciuitatem, inquadam ualle speciosa & spatiosa constitu-
 tam, muris & turribus bene munitam, & omni genere fructuum abun-
 dantissime refertam, quàm incolæ illi appellant Caphalam. Huius urbis
 habitatores audito rumore Francorum perterriti, proprias sedes deseru-
 erant, & ad alienas confugerant. Quippe infelicitas quæ contigerat Antio-
 chiæ & Marræ, omnes perterruebat, & formidolosos effecerat. Cumq̃
 nostri tentoria circa eam uellent ponere, & ingirum obsidere, mirati sunt
 quod de tanta ciuitate non aliquis obuiam ueniebat, nemoq̃ excelsis in
 in turribus aut mœnium propugnaculis apparebat, altumq̃ silentiū in-
 tus habebatur, nec ullius uocis sonus audiebatur. Tunc miserunt qui rem
 diligenter inquirerent, & inquisitam renuntiarent. Illi autem profecti, cū
 portæ propius accessissent, ianuam quidem apertam inuenerūt, sed intus
 neminem esse uiderunt. Tunc scuta uultibus præponētes, cum aliqua ad-
 huc cunctatione portas subeunt, sed nec uiros nec mulieres nec aliquā be-
 stiam intus inuenerunt. Pulchros quidem apparatus ibi inueniunt, horrea
 scilicet frumento plena, torcularia uino redundātia, arcas plenas nucibus,
 caseis & farina. Tunc cito ad comites redeunt, & quid inuenerunt refe-
 runt. Non fuit ibi opus tentoria figere, quoniam deus faciebat illos, in la-
 bores illorum sine ferro uel pugna introire: Ibi actum est, quod dicitur in
 prouerbijs Salomonis: Conseruatur iusto substantia peccatoris. Ibi inue-
 nerūt hortos plenos oleribus & fabis, alijsq̃ leguminibus iam ad præco-
 citatem maturantibus. Ibi quieuerunt tribus diebus: & custodibus depu-
 tatis qui urbem custodirent: quædam ardua montana conscenderant, &
 in uallem descenderant. Erat autem illa uallis gratuita, & omnium frugū
 fructuumq̃ ubertate plenissima. Manseruntq̃ ibi per dies quindecim.
 Propter uallem erat castellum, Saracenorū multitudine plenum. Quod
 cum die quadam nostri aggredereñt, Saraceni de muro proiecerunt eis
 multas pecudes, plurimaq̃ animalia, putantes, quod nostri nil aliud quæ-
 rerent nisi uictum. Quæ nostri gratanter receperunt, & ad tentoria con-
 duxerunt. In die altera collegerunt papiliones & tentoria, & illuc castra di-
 I rexerunt

*Caphalia in
ualle felicis
soli.*

rexerunt, sed cum illuc peruenerunt, ab omni gente uacuum inuenerunt. Illa enim nocte omnes fugerunt: sed magnam copiam frugum, & fructuum, lactis & mellis dimiserunt. Ibi celebrauerunt nostri purificationem sanctæ Mariæ dei genitricis, glorificantes deum qui tanta bona ministrabat eis.

Rex de Camela ciuitate misit comitibus nuntios suos, dum ibi erant, rogans ea quæ pacis sunt: præmittens dona concupiscibilia, & equos & aurum. Misit arcum aureum, uestes pretiosas, & micantia tela. Quæ omnia nostri receperunt, sed nil certi tunc illis renuntiauerunt. Rex Tripolis eodem terrore permotus, misit equos decem & mulas quatuor: similiter rogans ea quæ pacis sunt. Sed dona quidem receperunt, illique quod nunquam pacem cum illo haberent, nisi Christianus efficeretur, nuntiauerunt. Comes enim sancti Egidij multum desiderabat terram illius, quia optima erat, & regnum eius, quoniam præcæteris erat honorabilius. Ita quatuordecim diebus expletis exierunt de optima ualle, & abierunt ad quoddam antiquissimum castrum cui nomen erat Archas. Quod licet haberet uocabulum & nomen castrum, tamen egregijs urbibus poterat æquiparari, & loci positione, & clausura murorum, & eminentia turrium. In hoc propter fortitudinem gens magna confluxerat: quia nec arma, nec hostem, nec aliquod ingenium metuebat. Hoc tamen celeri obsidione uallantes, cum festinatione aggressi sunt: sed eorum impetum castellani uiriliter sustinuerunt. Sæpius illos inuaserunt cum omni genere telorum & tormentorum & non præualuerunt, sed magis quam lucrarentur perdiderunt. Tunc quatuordecim de nostris militibus otio uacare nescientes, erga Tripolim perrexerunt, & sexaginta Turcos inuenerunt, qui multos captiuos: & plus quam mille & quinquaginta animalia rapuerant, & ante se ducebant. Quos ut nostri uiderunt licet per pauci essent, in cælum manus protendentes, regemque fabaothinuocantes, militariter inuaserunt, & domino adiuuante superauerunt. Sex de illis ceciderunt & eorum equos retinuerunt, & ouantes ad castra cum immensa læticia & præda remearunt. Ingens gaudium fuit in omni exercitu de paucorum magna uictoria, & multa rapina. Cumque hæc uiderent alij, exierunt plures de exercitu Raimundi zelo probitatis accensi, quibus præfuerunt Raimundus Pisetus, & Raimundus uiccomes, sicque armis & uexillis in altum protensis, equitauerunt aduersus ciuitatem quæ Tortosa dicitur. Ad quam peruenientes forti impetu aggrediuntur, sed illa die nihil fecerunt: nocteque superueniente in quendam angulum secesserunt. Feceruntque tota nocte immensos ignes, ac si totus adesset exercitus Christianorum. Quibus flammarum globis gens quæ erat in ciuitate perterrita, existimantes quod nostri omnes adessent, omnes subito confugerunt: ciuitatemque plenam bonis opibus reliquerunt. Est autem ciuitas illa ab omni necessitate prorsus aliena, ut in optimo portu pelagi

pelagi constituta. In crastinum cum nostri ad eam expugnandam uenerunt, omnino uacuam inuenerunt. Summas igitur laudes deo referentes, intrauerunt eam, & quandiu apud Archas durauit obsidio, ibi remanserunt. Est autem & alia ciuitas non longe ab ea, quae dicitur Maraclea; cuius princeps pacem cum eis inijt, ipsosque & eorum uexilla in urbem recepit. O mira dei uirtus, mirandaque potentia. Cum procul abessent principes, qui uidebantur regere populum & sustentare, per pauciores & minores coepit dominus etiam ipsos reges superare. Ne dicat humana praesumptio. Nos Antiochiam aliasque urbes subegimus; nos tot ac tanta bella deuicimus. Quia pro certo nunquam superassent, nisi cum eis fuisset ille per quem reges regnant. Cum uero dux ducum & miles militum Gotheфридus audisset felices euentus, insignesque triumphos pugnantiu, zelo uictoriae animatus. Tunc primum tam ipse quam Flandrensis comes & Boamundus, castra ab Antiochia mouerunt, & ad Icliam ciuitatem uenerunt. Ibi quippe diuisit se Boamundus ab eis & ab omni exercitu dei. Dux autem & comes ad urbem quae Gibellu uocat acies suas direxerunt, eamque obsidione cinxerunt. Illa siquidem hora, uenit nuntius ad comitem sancti Egidij, quod Turcae praepararent se ad pugnandum contra eum, essetque futurum bellum graue nimis & permaximum. Protinus comes misit nuntium duci & Flandrensi comiti, ut celerime ad illud ueniret praesidium, eiisque auxilium ferrent. Quod ubi dux audiuit, principi ciuitatis pacem, quam saepe iam quaesierat, pollicitus est. Pace igitur facta, pactaque promissionis muneribus receptis, ad speratum bellum conuolauerunt, & ad obsidionem, quae erat ad supradictum castrum, conuenerunt, & in alteram fluminis ripam castra posuerunt. Sed cum dux uideret quod nihil proficeret, contra Tripolim direxit acies, cunctosque ibi paratos reperit hostes. Tensis arcubus nostris hostes se opposuerunt: sed nostri praiectis clypeis arcus eorum & sagittas uelut stipulas contempserunt. Pugna itaque committitur, sed non aequali lance, quoniam tractis sagittis illi, ut eorum consuetudo est, fugere uoluerunt, sed nostri inter ipsos & ciuitatem obstaculum se posuerunt. Et quid pluribus utar uerbis. Tantum ibi humani sanguinis fusum est, quod aqua rubicunda facta est, quae in ciuitatem fluebat: & eorum cisternas replebat. Nobiliores ipsius ciuitatis ibi occisi sunt. Quae caede peracta, nostri minime contenti, quia nihil ibi lucrati erant, nisi tela & indumentorum spolia, in supradictam uallem cucurrerunt, & absque numero oues, boues, asinos, diuersisque generis pecudes deprædati sunt: & tria millia camelorum simul rapuerunt. Tanta copia bestiarum unde conuenerit, nostri uehementer mirati sunt. Quia in eadem ualle quindecim diebus hospitati fuerunt. Illi tanta rapina redeunt ad castra. Nulla unquam inopia fuit in obsidione illa, quia naues ad quendam portum ueniebant, quae omnia necessaria afferebant. Dominicum pascha celebrauerunt ibi: quod fuit tunc

I 2 quarto

quarto idus Aprilis. Durauit autem illa obsessio tribus mensibus, una die minus. Fuit autē ibi mortuus Ansellus de Ribodi monte, uir permulta laudabilis, & in suo militari ordine præcipuus. Qui dum in mūdo fuit, multa digna relatu peregit, quibus illud præferendū est, quod Aquileiæ gens cœnobij indefessus adiutor in omnibus extitit. Similiter ibi mortuus est Pontius Balonēsis; cuius tēpora pforauit ictus lapidis, tormēto iaculati. Vuillermus Picardus & Buarinus de Petra Mora, primus iaculo, alter obijt sagitta. His uita functis, obsidionem illam nostri dimiserunt, quia illud inexpugnabile castrū nullam timebat uiolentiā impugnantium. Ad Tripolim igit̃ pergūt, & pacem à rege & ciuibz diu quæsitam stabiliūt. Datis igit̃ inuicem dextris fidei illorū in tantum se pceres cōmendauerūt, ut usq; ad palatium regis ciuitatē introierint. Rex autē ut fiducia pacis tenendæ ex sua parte certior crederet̃, sexcentos peregrinos ex nostris dissoluit à uinculis, & pceribus donauit. Dedit & quindecim millia Bisantiorum, & quindecim equos multa honestate præditos, misitq; omni exercitui copiosum cōmeatum, quod omnino liberauit illos ab omni necessitate. Pepigit etiā & iurauit illis ut si Hierusalem sibi possent acquirere, & bellū quod eis Admirauisus Babiloniæ inferre minabat̃ superare, Christianus efficere, & regis Hierusalē ditioni subicere. Fuerunt autē apud Tripolim per dies tres. Videntes autē procures & uiri bellatores, q̃d iam tempus nouarum frugum instabat, cōcordati sunt, ita ut Hierosolimitanum iter ex toto arriperēt, & omis̃is omnibus, rectiorē uiam tenerent. Erat autem dies Mañ quarta, cum de Tripoli exierunt & per quadā ardua montana ascendentes ad castrum cui nomē Betelon, peruenerunt. Altera die uenerunt ad urbem quæ dicit̃ Hebaris, in cuius cōfinio nihil aquæ potuit inueniri, qua extingueretur eorum nimia sitis. Aestus quippe erat, & equi & omnis hominum multitudo sitiebat. In crastinum uenerunt ad flumen, cui nomen Braim. Ibi igit̃ pernoctauerunt, & sitim suā deposuerunt. Nox subsequēs fuit dominicæ ascensionis. Et ipsi ascenderunt montem, in quo erat uia nimis angusta, in qua putauerunt occurrentes inuenturos se hostes, sed deus qui dux eorum fuit solus, & nō erat cum eis deus alienus, fecit eos inoffensos transire. Tunc uenerunt ad urbem Baruth supra mare sitam: deinde ad aliam, quæ uocatur Sagitta. Post hæc, ad aliā quæ Sur dicitur. Deinde ad Accarona; de Accarona ad castrum, cui nomen Carphas, & sic ad Cæsaream. Est autē Cæsarea insignis ciuitas Palestinæ, in qua Philippus Apostolus dicitur domum habuisse, quæ usq; hodie monstratur: nec non & cubiculum filiarum eius prophetantiū. Est autē in littore maris sita, olim Pirgos, id est turris Stratonis, appellata. Sed ab Herode rege nobilius & pulchrius contra uim maris utilius exstructa. In honorem Cæsaris Augusti Cæsarea est cognominata. Cui etiā in ea

Cæsarea ciuitas.

in ea templum albo marmore construxit: in quo nepos eius Herodes est ab angelo percussus. Cornelius Centurio baptizatus, & Agabus propheta zona Pauli est ligatus. Iuxta illam nostri sua tentoria fixerunt: & sanctum domini Pentecostence celebrauerunt. Deinde uenerunt ad urbem Romolā quā Saraceni propter metum dimiserāt uacuam: Iuxta quam erat illu-
stris ecclesia sancti Georgij martyris, in qua sanctissimū eius corpus requi-
euit: quo in loco ipse pro Christi nomine martyriū suscepit. In ea milites
Christiani pro ueneratione militis Christi episcopū elegerunt, electum
constituerunt, constitutum decimis omnium diuitiarum suarum ditauerunt.
Et dignum erat ut Georgius inuictus miles eorū militiæ signifer, istum
ab eis honorem reciperet. Remansit itaq; illic episcopus cum suis, diues
auro & argento, equis & animalibus. Et ad ciuitatē sanctam Hierusalem
dixit iter Christianus exercitus, in uirtute nominis illius, qui in ea mor-
tuus iacuit, & die tertia resurrexit, cui est cū patre & sancto spiritu æqua
potestas & gloria interminabilis, Amen.

Roberti Monachi libri septimi finis.

ROBERTI MONA-

CHI DE CHRISTIANORVM PRINCI

PVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Libet octauus.

QUONIAM Iesu, ut castra tua uiderunt, huius terrenæ Hie-
rusalem muros, quantos exitus aquarum oculi eorum
deduxerunt. Et mox terræ procumbentia sonitu oris &
nutu inclinati corporis sanctum sepulchrum tuum salu-
tauerunt: & te qui in eo iacuisti, ut sedentem in dextera
patris, ut uenturum iudicem omnium, adorauerunt. Ve-
re tunc ab omnibus cor lapideum abstulisti, & cor carneum cōtulisti, spi-
ritumq; sanctum tuum in medio eorum posuisti. Itaq; cōtra inimicos tu-
os qui erant in ea, iam scilicet à longe positi, pugnabant, quoniam ad auxi-
lium suum ita te concitabant, & melius lacrymis, quā iacula in torquen-
do, pugnabāt, quæ licet in terram defluerent, ubertim tamen ante te pro
pugnatorem suum conscendebant. Qui ab oratione surgentes, ad regalē
ciuitatē properarunt, inimicos regis æterni intus inuenerunt, circa quos
tali ordine castra sua posuerunt. A septentrione castrametati sunt duo co-
mites, Normannus & Flandrēsis. iuxta ecclesiā sancti Stephani, pthoma-
tyris: ubi lapidatus est à Iudæis. Ab occidente dux Gotheфридus & Tancra-

I 3 dus

dus. A meridie uero comes sancti Egidij, scilicet in monte Sion circa ecclesiam sanctæ Mariæ matris domini, ubi dominus cœnauit cum discipulis suis. Tentorijs igitur circa Hierusalē ita dispositis, dum uexatiōe itineris fatigati, requiescerent, & machinas ad expugnandā urbem præpararent. Raimundus Piletus, & Raimūdu de Taurina, & alij quā plures de castris egressi sunt, ut finitimam regionem lustrarent, ne scilicet hostes improuisi super illos uenirent, & inparatos inuenirent. Inuenerūt itaq; ducentos Arabes, & pugnaverūt cum eis, & superauerūt eos, & plures occiderunt, & equos triginta inde habuerunt. Quarto igitur idus Iunij, aggressi sunt Hierusalem Christiani, sed eodē die nō præualuerūt. Nec tamē fuit labor inanis. Ita etenim antemurale prostrauerūt, ut ad maiore murum scalam unam erexerint. Et si tunc scalarū copiam habuissent labor ille primus ultimus fuisset. Nā illi qui p̄ scalā ascenderūt, cū hostibus diu cominus iaculis & ensibus decertauerūt. Multi de nostris in illo cōflictu mortui sunt, sed multo plures ex eis. Hora uesperis bello incompetens diremit litē, & nox supueniēs utrisq; cōtulit quietē. Repulso siquidē ista, grauē & nimis longū laborē intulit nostris, quia panes inuenire nō poterāt ad edendum per interualla decē dierū, quousq; naues eorū onustæ ad portū Iaphiæ uenerūt. Et nimia satis pressura illos attriuit, q̄a Syloæ quæ ad montis radicem Sion oritur non poterat nisi uix solos homines ad aquare. Equi uero & cætera animalia ad adaquandū ducebant, per sex miliaria, & tunc cum magna militum custodia. Vnde & cara erat aqua inter eos, & caro uendebatur pretio magno. Consilio igitur inito, elegerūt milites qui ad naues irent, easq; ab extranea gente custodirent. Itaq; summo diluculo diei egressi sunt centū milites, de exercitu comitis sancti Egidij, Raimundus scilicet Piletus, qui semp fuit omni labori militiæ domesticus, & prorsus otio peregrinus, & cū eo alter Raimundus de Taurina, & Archadus de monte Merulo, Villermus etiā Sabratēsis. Exhibāt ut ad bellū parati ad portū maris. Et dum irent, triginta ex eis diuiserūt se ab alijs, ut semitas uiarū discerent, & utrū inuenirēt hostes explorarēt. Cumq; paululum itineris p̄cessissent, septingentos Turcas & Arabes eminus conspiciunt, quos, licet per pauci essent, incunctanter tamen inuadunt. Sed numerositas inimicorū tanta fuit, ut paucitas nostrorū resistere nō potuerit. Nostrī tamen quos in primo impetu offenderūt, neci p̄petuā destinauerunt. Sed cū facto illo cōgressu, recedere posse æstimauerūt, circūuallati multitudine, uelle suū implere nō potuerūt. Tunc ibi mortuus est Archadus uir bellator fortis & egregius, & quidam ex peditibus. Antequā uero bellū inciperet, nūtijs equo celerī ad Piletū cucurrerat, q̄ Arabes & Turcas nostros inuasisse nuntiarēt. Quod ut Piletus audiuit, absq; mora equum calcaribus urgens, sero illuc puenit. Iam em̄ Archadus mortuus erat, q̄ tñ ante

antequam discederet uitam suam multo sanguine, & mortem morte plurimorum commutauit. Vt uero nostros illi eminus prospexerunt, ut fugere accipitrem penna trepidante columbæ assolent: sic illi fugiunt, & terga nostris dederunt. Nostri uero persecuti sunt illos, & multos occiderunt. Et unum ex eis uiuum retinuerunt, qui Turcorum dolos eis referret, & quid machinarentur mali prænuntiaret. Retinueruntque ab eis centum & tres equos, quos miserunt ad castra. Et ipsi ad naues iniuncta perficiunt mandata. Famem quippe naues cibis onustæ extinxerunt, sed uehementem sitim extinguere non potuerunt. Tanta quippe sitis erat in obsidione, ut telluræ cauarent, & glebas humectiores ori apponerent: rorantiaque marmora lamberent. Coria bouum & bubalorum, aliorumque animalium recentia, suebant, & cum ad aquandos equos ire disponent, usque ad sex millia milites armati pergebant. Tunc ea, aqua implebant, & ad castra referebant, & ex illa impura aqua bibebant. Plerique pro ut ferre poterant ieiunabant: quia ieiunia sitim temperabant. Et quis crederet, quod fames proficeret: ut dolor dolore expelleret. Dum ea pateretur, procures à longo terræ spatio ligneas trabes adduci faciebant, quibus turres & machinæ fieret, quæ ciuitatem expugnarent. Quibus adductis, dux ducum Gotheфридus suam turrim construxit: & ab Orientali plaga adduci præcepit. Et contra uenerandus comes sancti Egidij consimile castrum statuit, & à meridiana plaga applicuit. Quinta feria ieiunia nostri celebrauerunt, & pauperibus eleemosinas distribuerunt. Sexta uero feria aurora sereno lumine coruscante, turres egregij bellatores ascendunt, & scalas mœnibus apponunt. Stupent & contremiscunt adulterini ciues urbis eximiae, cum se uident circūuallari tanta fortitudine. Qua uero supremum diem sibi imminere uidebant, & mortem super capita sua dependere, acriter coeperunt resistere, & sicut iam de morte non dubij propugnare. Illic eminebat in sua turri dux Gotheфридus, non tunc miles, sed sagittarius. Cuius manus ad prælium & digitos ad bellum dominus dirigebat, quoniam sagittis iactis, inimicorum pectora, & utraq; latera perforabat. Iuxta quem fratres eius Eustachius & Balduinus, uelut duo iuxta leonem leones, & duos ictus iaculorum & lapidum suscipiebant, & quadruplici scœnore compensabant. Et quis omnium inuictos animos referre ualeret, cum omnium, qui nunc sunt oratorum facundia tantis minime laudibus sufficeret. Tota itaque die alternis ictibus decerratum est. Sed ut appropinquauit hora, qua saluator omnium crucem subiit: miles quidam, nomine Lutoldus, de castro ducis primus insiluit, post quem Vuickerus, qui leonem propria uirtute prostrauit, & occidit. Statim dux milites suos sequitur, & omnes alij milites ducem suum. Tunc uer o arcus & sagittæ dimittuntur, & fulminei enses arripiuntur. Quibus uisis hostes illico murum deserunt, & ad terram dilabuntur, & milites Christi

Hora qua christus crucifixus est capitur Hierusalem.

Christi celeri gressu cum magnis uocibus persequuntur. Quas uoces cum audiret comes Raimundus, qui castrum suum muro propius adponere gestiebat, protinus intellexit Francos esse in urbe, suisque militibus ait. Quid hic statimus? Francigenarum urbem obtinent, magnisque uocibus & ictibus personant. Tunc celeri gressu cum suo comitatu perrexit ad portam, quæ est secus turrimum David, & uocauit eos qui in arce erant, ut aperirent.

Protinus Admirauisus qui turrimum custodiebat, ut cognouit quis esset, ianuam ei aperuit, secum suosque & sua fidei eius commendauit, ut se tueretur. Sed comes dixit, quod id nunquam faceret, nisi sibi turrimum dimitteret. Qui ei assensum gratanter tribuit: & comes illi, ut petebat omnem fiduciam spondit. Dux uero Gothefridus, non arcem, non aulam, non aurum, non argentum, non spolia, ambiebat, sed cum Francis suis, sanguinem seruatorum suorum, qui in circuitu Hierusalem effusus fuerat, ab eis uindicare satagebat. Et irrisiones & contumelias quas peregrinis intulerant, ulcisci cupiebat. In nullo autem bello talem habuit occidendi facultatem: nec super pontem Antiochiæ, ubi occidit hostes plurimos fortissima manu. Nunc uero absque ulla refragatione, tam ipse quam Vuickerus, qui medium secuit leonem, multaque electorum militum millia, à capite usque ad pedes secabant humana corpora, & dextra leuaque per utraque latera. Fugere enim hostium nemo poterat, quoniam multitudo à se ipsa in se ipsa perplexa, sibi met impedimento erat. Qui tamen de tantæ cladis atrocitate elabi potuerunt, templum Salomonis intrauerunt, & se ibi longo diei spatio defenderunt. Sed cum iam dies inclinari uideretur, nostri timētes solis occasum, animositate concepta, ad ita templi irrumpunt, eosque misera morte pessundarunt. Tantum ibi humani sanguinis effusum est, ut caecorum corpora, unda sanguinis impellente natarint per pauimentum, & brachia siue truncatæ manus super cruorem fluitabāt. Hac itaque in enarrabili cæde peracta, aliquantulum naturæ indulserunt, & plures ex iuuenibus tam uiros quam mulieres uitæ reseruauerunt, & suo famulatu mancipauerunt. Mox per uicos & plateas discurrentes, quicquid inuenerunt rapuerunt, & quod quisque rapuit suum fuit. Erat autem Hierusalem tunc referta temporalibus bonis, nec aliquo indigebat, nisi spiritalibus delitijs: adeo ut nullus tunc peregrinorum in ea pauper remaserit. Tantis itaque ditati diuitijs, ad sanctum domini sepulchrum læto incessu perrexerunt: & ei qui in eo sepultus fuit gratias referentes, bona sua obtulerunt. Ipsa die, sicut per prophetam fuerat prædictum, sepulchrum domini fuit gloriosum: cum omnes non incessu pedum, sed poblitum & cubitorum proni incedebāt: Et pauimenta imbre lacrymarum inundabāt. Hac itaque oblatione solenni deuotione cōpleta, ad domos suas, eis adeo destinatas, redierunt: & naturæ necessarijs indulgētes, fessis corporibus cibum & somni requiā tradiderunt.

In crastinum

In crastinum enim cum caput aurora terris ostenderet, ne ullus in urbe locus hostibus remaneret, armati ad templū Salomonis cucurrerūt, ut scilicet illos delerent, qui supra templi fastigia ascenderāt. Maxima enim illuc copia Turcarū conscenderat, quæ libentius fugisset, si sumptis alis uolare potuisset. Sed quibus natura alas negauit, misera uita infelices exitus donauit. Vt enim nostros ex aduerso sibi occurrari supra tēplum uiderunt, obuiā nudis ensibus ueniebant, malentes citissima morte occubere, quam miseræ iugo seruitutis longissime perire. Nam se terræ præcipites dabāt, & ad terrā quæ cunctis mortalibus uitæ præbet alimenta mortē inueniebant. Nec tamen omnes ceciderunt: sed seruituti suæ plurimos referuauerunt. Tunc constitutū est ut ciuitas mundaret, & iniunctū est Saracenis uiuis, ut mortuos foras extraherent, ciuitatemq; ab omni spurcitia tanti morticini prorsus mundaret. Qui protinus iussis obtemperantes, & lugebant & extrahebāt. Membra truncata in sportis colligebāt, & foris deferiebant, & pauimēta templorū, domorumq; à sanguine aqua eluebant.

Eliminatis itaq; omnibus inimicis, de urbe pacifici nominis, de ordinando rege, quæstio debebat agitari, ut scilicet unus ex ipsis omnibus eligeretur, qui tantæ urbi tantoq; populo præficeret. Cōmuni igitur decreto omnium, pari uoto, generaliq; assensu dux Gothefridus eligit: octauo scilicet die quo ciuitas expugnata. In quo bene sensus omnium cōuenire debuit, quia in illo regimine talem se exhibuit, ut ipse magis regiā dignitatem, quam regia dignitas ipsum cōmendarit, siue enim regias corporis dotes siue plusquā regia animi ornamēta spectemus indignissimū illam urbis Hierosolymitanæ potestatem collatā fuisse fatebimur. Congruū quoq; deinceps erat, ut qui sibi gubernatorē corporum decenter & decentē elegerant, rectorē animarum parī modo sibi proponerent. Elegerunt itaq; quendā clericum nomine Arnulsum, diuina & humana lege bene eruditū. Eius siquidē electio facta fuit infestiuitate sancti Petri Aduincula, quæ festiuitas bene congruit immaculatæ ciuitati, quæ dæmoniis nexibus diu fuerat alligata: quoniā ipso die quo dignū habuit sacerdotē libera fuit & absoluta. His, ut præfatū est bellorum conflictibus gens Gallica, na fines Orientis penetrauit. Et ab immundicijs gentilium, quibus per annos circiter quadraginta Hierusalem fuerat inquinata, diuina opitulante gratia, emundauit. In qua sacerdote canonice cōsecrato, & rege sublimato, Francorū celebre nomen omni orienti innotuit: & omnipotētia Iesu Christi in ea crucifixi mentibus etiā infidelium resplenduit. Quo splendore intentis gratiæ, cum sacerdotis ac regis ordinatio solenni gaudio fuisset exhibita, nuntij de Neapolitana urbe ad regē Gothefridū uenerunt: ciuiū suorū mandata ferentes, ut ad ipsos, scilicet de suis, mitteret, & ciues & ciuitatē eorū in suum regimen, suamq; ditionem reciperet: magis affe-

K Etantes

stantes eius quàm alterius principis principatum. Est autem ciuitas Neapolis Caria, quæ est prouincia Asia. Rex accepto consilio, misit ad illos Eustachium fratrem suum, & Tancradum, cum magna manu militum & peditum. Quos illi cum magnæ uenerationis officio susceperunt, & se ipsos & ciuitatem in eius ditionem tradiderunt. Cum hæc ita fieri inciperent, ille tortuosus & lubricus anguis, qui fidelium semper inuidet felicitati, titulum scilicet Christiani nominis ita ampliari, & regnum renouatæ Hierusalem ita dilatarî, admodum indoluit. Et Clemētem imō dementem Admirauisum Babiloniæ, contra ipsos felle commouit, & cum ipso omnem Orientem excitauit. Sperauit etenim totius malitiæ præsumptor, omnes illos & urbē delere, & memoriā dominici sepulchri funditus abolere. Sed sicut cogitationes hominū uanæ sunt, ita & potentiæ euanescent. Collegit igitur quicquid potuit hominū, & pomposo apparatu Ascalonam peruenit. Quo cum peruenisset, nuntius ad regem festinus uenit, & rem ut erat ei intimauit. Nec post moram longam rex ad illos quos miserat misit, ut uidelicet festinarēt ad bellum uenire: quod præparauerat Admirauisus Babiloniæ. Ipse enim iam cum innumera gente Ascalonæ erat, & Hierosolymam obsidere parabat. Quod ubi Eustachius & Tancradus, cæteri quæ uiri bellatores audierunt, imminens belli negotium Neapolitanis ciuibus ostenderunt: & uale eis dicentes cū bono gaudij & amicitia discesserunt. Nostri quippe Turcarum occursum desiderantes, montana conscenderunt, & tota die ac nocte insomnes & inquieti Casaream peruenerunt. In crastinum iuxta mare ambulauerunt, & ad quandā urbem quæ Ramola dicitur peruenerunt, multosque ibi Arabes, qui belli præcursores erāt, inuenerunt. Quos fortiter nostri insequētes, plures ex eis apprehenderunt, qui ipsis omnē belli apparatus in ueritate aperuerunt. Quare comperta, nuntios uelocibus equis insidentes, regi statim miserunt, ut omnes absque dilatione commoueret: & contra Ascalonam ad bella procederet. Est autē Ascalona ciuitas insignis palestinae, uiginti quinque miliarijs distans ab Hierosolyma quam quondā Allophili cōdiderunt, & Ascalonā ex nomine Ceslon qui fuit nepos Cham & filius Mesraim, uocauerunt. Fuit autem semper aduersatrix Hierusalem, & cum uicina sit, tamē nulla unquam familiaritate coniungi uoluit. In hac igitur Admirauisus Babiloniæ erat, cum nuntij ad regem uenerunt, & quæ supra diximus retulerunt. Rex autem ut audiuit, patriarcham conuocari præcepit, & ab eo consilium accepit, ut per totam ciuitatem præciperetur, quo in crastinū summo mane omnes ad ecclesiam conuenerent ut post sacras preces dominici corpori Eucharistiā perciperent, & ad bellum uersus Ascalonā equitarent. Rumor iste minime perturbauit animos audientium, sed nox subsequens uisa est illis tardior, successu protenfior cæteris extitisse. Vt pri-

mum

num matutina caput aurora leuauit, ad sacra cunctos resonans campana uocauit. Post ad deum preces populus domino sociat. Quæ benedicuntur, sacra munera dei capiunt. Exit ab ecclesia plebs, atq; cucurrit ad arma. Et ieiuna suum contraria pergit ad hostem. Classica tubæq; postquā rex exit ab urbe, insonuere simul; quorum clangoribus, omnes incircuitu montes, cum uallibus moueri uidebantur. Terrorēq; suis inimicis incutiebat. Ita procedunt ad prælium Christianæ acies deum uictorem belli, corpore & mente gestantes. & propterea nō terrentur hominum ulla multitudine, quia non confidunt in sua, sed in ipsius uirtute. Patriarcha quidem dereliquit uices suas Petro eremitæ, ut sacra ordinaret, orationes cōstitueret, & processiones componeret ad sepulchrū, ut deus homo, qui in eo iacuit, populo suo fieret in præsidium. Cumq; rex cum suo exercitu ueniret ad flumen, quod est circa Ascalonam, inuenit ibi multa millia bouum, camelorum, asinorum, mulorum, & mularum: Quæ non solum erant de ciuitate, sed & cum exercitu Admirauisi uenerant. Quæ omnia centum Arabes custodiebant, sed ut primum nostros uiderūt, & prædam eis dereliquerunt, & fugæ refugiū sibi quæsierunt. Nostri uero persecuti sunt illos, sed apprehendere nō potuerunt nisi duos. Prædam autē uniuersam rapuerunt, & Hierusalē ex ea copiose ditauerūt. Rex quidē die iam ad uesperas cēte uociferari præcepit, p̄ uniuersum agmē, ut omnes quiescerēt, & primo diluculo cōsurgerent, scēq; bello præpararēt. Patriarcha uero anathematizauit omnes, q̄ in illo cōflictu aliquid raperent, ante consecutā uictoriā. Nocte igit̄ transacta aurora solito clarior incanduit, & nostros à somno excitauit. Erat aut̄ feria sexta, in qua saluator generis humani, regē Babylonix diabolu, tropheo crucis p̄strauit: & nunc iterum Admirauisum Babylonix, p̄ satellites suos dominus supauit. Rex, ut superius diximus, flumen trāmeauit, sed patriarcha cum episcopis alijsq; religiosis iuris, tam Græcis quàm Latinis propius non accessit. Descendit itaq; rex in quandā uallem speciosam & spatiosam cū suis omnibus, & secus litus maris intrauit, ibiq; suas acies ordinauit. Ipse suā constituit primam. Comes Normannus secundā. Comes sancti Egidij tertiā. Comes Flandrensis quartā. Comes Eustachius & Tancradus quintā. Vniuersiq; pedites cū sagittis, & pilis, & telis præposuerūt se alijs militibus. Et sic ordinati obuia ire cœperunt Babilonienſibus. In dextera parte iuxta mare, comes sancti Egidij: in sinistra uero rex, ubi maior hostiū fortitudo incumbibat equitauit. Inter hos alij omnes fuerunt. Sed non est præter eundū, quod Clemēs Admirauisus dixerit. Cum ei, quod nostri cōtra eum equitabāt ad prælium, nunciatū fuit. De præda enī quā nostri ceperant, nullus ei nuntiauerat: quoniam nisi læta & p̄spera nullus ei dicere præsumebat, quia in gaudio semper esse uolebat. Quicunq; enim ei aduersa nuntiabat, nullam deinceps gratiā

K 2 in conspectu

in conspectu eius inueniebat. Nec illum tamen ullæ diuitiæ amissæ turbauerāt, tantæ facultatis erat, quod remanebat. Et ne frivolum esse dicat quis, quod dicturi sumus, à quodā Turca, qui hæc postea in Hierusalē retulit, habuimus: qui sponte sua factus est Christianus & in baptismo vocatus est Boamundus. Summo itaq; mane dictum est, quod reuera Franci parati erant ad præliū, & quod iam prope essent, uenientes contra ipsum. Tunc fertur demens dixisse nuntio. Quod mihi dicis, nō audeo credere, quia nec etiā intra muros æstimo illos me inuētuos. Cui & ille: Certissime sciat domine magnitudo tua, quia parati ad prælium ueniunt, & iam prope sunt. Tunc præcepit ut omnes arma caperēt, & ad bellū pperarent, iamq; paratis omnibus, & ipse nostros intuitus dixit: O regnū Babylonix cunctis regnis antecellens, quātum dedecus hodie pateris, in hoc quod tantillagens, cōtra te uenire præsumit. Ego uero nunquā æstimaui illos nec intra septa etiā cuiuslibet urbis posse inueniri, & ipsi cōtra me itinere diei unius ausi sunt uenire: Aut sensum amiserunt, aut mori sicut & uiuere eligunt. Præcipio itaq; uobis ô Babylonici bellatores, ut omnes istos de terra tollatis, nulli parcat oculus uester, nulliusq; misereamini. Sic ergo cōmissum est prælium. Primus siquidem comes Normanniæ miles fortissimus cum sua acie cōgressionem incipit: in illa scilicet regione, in qua uexillū Admirauisi, quod standarū uocant, conspexit. Qui ferro per medias acies uiam interrumpens, multas strages dedit, & tandē ad illum qui standarum tenebat perueniēs, illum ante pedes Admirauisi pstrauit, & uexillum accepit. Admirauisus autē uix euasit, & Ascalonā fugiens, ante urbis ianuam constitit. Et miser miserrimā suorum cladem, à longe prospexit. Non dissimili audatia rex & reliqui comites in oppositos irruunt & sæuissima mulctatione dextra leuaq; perimunt quotquot sibi occurrunt. Ibi arcus nulli eorum profuit, quia impetus nostrorum tam celer tamq; densissimus fuit, quod nulli trahere licuit, sed magis fugere libuit. Multa qppe ibi millia mortua sunt, quæ mortua nō essent, si fugere præualuissent. Sed multitudo tanta erat: quoniā qui retro erant, præmissos in mortiferos nostrorū gladios impellebant. Tancradus & Boloniēsis comes Eustachius irruerunt in eorū tentoria, & multa ibi præclara egerūt, quæ si scriberent, digna essent memoria. Nullus nostrorum segnis, nullus pauidus repertus est, sed omnes uno spiritu animati, unanimiter prosequabantur inimicos crucis Christi. Mirum quippe erat, quod tantorū multitudinem armatorum paucitas nostrorū non expauescebat, sed diuina suffragante gratia magis ac magis coualescebat, pugnaq; conflictus durauit usq; ad horā qua dominus noster Iesus crucē ascendit, ipsa eadē hora omne robur contrariæ gentis emarcuit ut nec fugere potuerint, nec se defendere ualuerint, tenentes gladios in manibus, pedibus nostrorū puoluti,

terræ

terræ se inclinabant, & erigere se contra Christianos non audebant.

Iam uero prima pars Babylonici exercitus tota fugiebat, & posterior de uictoria cuius esset adhuc dubitabat, quia nihil unquam minus sperabat, quoniā suorum fugam, & uictoriā Christianorum. Cum enim suos conspicebat plana camporum fugiendo discurrere, aestimabat illos persequi Christianos, & uelle occidere. Sed postquā cōpexerunt quod Christianorum erat uictoria gaudiū quod habuerāt superauit in cecidit. Tūc & ipsi perterriti fugiunt, & sequacibus suis fugiendi praestant consortium. Et ut uentus aquilo dissipat nubes & immissus turbo aggeres stipularum, sic nostri dissipabant alas & cuneos fugientium. Dum hæc ita fieret, dum sic milites Christi, satellites diaboli destrueret, & comes sancti Egidij qui iuxta mare pugnat absque numero perimeret, & multo plures in mare præcipites ire cōpelleret. Quid Clemēs, nunc uero demens Admiratus stans ante portā Ascalonæ dixerit, audiamus: sicut supradictus p̄sclitus Hierosolymis deinceps retulit, qui iuxta illū erat, ut assecla, & domesticus uerna illius. Clemēs igitur ut demens dicebat, dum gentem suam gens Christiana detruncabat. O Mahomete præceptor noster & patrone, ubi est uirtus tua? Vbi est cœlestium uirtus numinū, cum quibus ipse gloriaris? Vbi est creatoris efficax potētia, cui semper astat tua præsentia. Cur sic reliquisti gentē tuā, quā immisericorditer destruit, & dissipat, interficit, gens pauperrima & pannosa, gens aliarum gentium p̄ditissima, omniumque prorsus hominum fex, rubigo & scorīa. Gens, inquam, quæ à nostra solita erat quærere panem, quæ nihil prorsus habebat, nisi baculum & peram. Totiens eis eleemosinam dedimus, toties eorum miserti sumus. Heu heu, quare eis pepercimus? Cur illorum miseriæ indulgimus? Quare non omnes occidimus? Nūc scire possumus, quod huc ueniebāt nō ut ueri adoratores, sed ut subdoli exploratores. Gloriā nostræ felicitatis uiderūt, diuitias nostras concupierunt, concupiscentiā secum in terrā suam detulerūt, & istis nuntiauerunt. Nunc igitur isti sitiunt aurū argentūque nostrū, & ob hoc tam crude deliter effundunt sanguinē nostrū. Ergo ne sunt homines isti, qui tantā habēt potestatem, aut certe infernales dii? Forsitan infernus ruptus est, & populus iste erupit. Abyssus crepuit, inde gens ista uenit. Nulla enim habent uiscera humanitatis, nulla indicia pietatis. Si homines essent, mori timerent, sed unde emerferunt in infernum redire non expauescunt.

O gloria regni Babylonæ quā turpiter hodie dehonestaris, quæ bellatores tuos olim fortes nunc debilitatos amittis. Quæ gens ulterius poterit huic nefariæ genti resistere, cum gens tua contra eam nec ad horam poterit subsistere. Heu heu nunc fugiunt, qui nunquam fugere didicerunt, & turpiter prosternuntur, qui alios prosternere consueuerunt.

K 3 runt

runt. Proh dolor, omnia nobis cædūt in contrariū. Vincere solebamus & uincimur. In lætitia cordis assidue uersati, nunc mœrore afficimur. Quis ualet oculos suos à lacrymis tēperare, & erumpētes ab intimo corde singultus cohibere? Diu in collectione huius exercitus curā magnæ sollicitudinis expendi, multūq; tēpus frustra cōsumpsi. Fortiores totius Oriētis milites innumerabili pretio cōduxi, & ad hoc bellū adduxi: & nunc ad extremū & ipsos & pretiū amisi. Multo argētī dispendio parauerā ligna ad cōstruendas turreś ligneas, & omni generis machinas in circuitu Hierusalem, ut eos obsiderē. Et ipsi longe ab ea præuenerūt faciem meā. Quē honorē habebo ulterius in terra mea, cū sic me dehonestat gens aduena, populus alienus. O Mahomete Mahomete quis unquā uenustiori cultu te coluit, in delubris auro argentoq; insignitis, pulchrisq; de te imaginibus decoratis, & cerimonijs & solennitatibus omniq; ritu sacrorū. Sed hoc est quod Christiani nobis insultare solent, quia maior est uirtus crucifixi quā tua, quoniā ipse potēs est in cœlo & in terra. Apparet autē nūc, quoniā qui in eo cōfidunt uincūt: illi uero uincunt, qui te uenerant. Sed hoc nō meretur incuria nostra, quoniā auro, gemmis, cūctisq; opibus pretiosis, magis insignita est sepultura tua quā Christi. Ciuitas illa quæ tuo nobilitatur corpore, nunquā decisa est ab honore, sed omni sublimitate semp excreuit, omniq; famulatu debitæ uenerationis enituit. Ista uero in qua crucifixus humatus est, nunquā deinceps honorē habuit, sed destructa & cōculcata, & ad nihilū redacta multoties fuit. Cuius igit culpa ita degeneres efficiamur, cum omnē tibi exhibeamus honorē, & nullā nobis rependis uicem.

O Hierusalē ciuitas seductrix & adultera, si ullo tēpore cōtingeret ut in manus nostras deuenires, totam te solo coæquarē, ut sepultū tui sepulchrū funditus exterminarē. Cum hac & hijs æquipolētia Clemēs Admiraiū suo ce quærule rotaret: nostri assuetæ uirtutis suæ nō immemores, ante urbis ianuam tanto impetu in Babylonios irruerūt, quia neminē eorum nisi mortuū aut plagis exhaustū extra ianuā reliquerūt. Tali itaq; modo diuina uirtus bellū deuicit, & nostros uictoria cōmendauit. Et quis omnes ualet referre quot occisi sunt, in angusto portæ introitu? Tunc Clemēs iure flere potuit, cū tot ante se suorū cadauera extincta uidit. Quidā adhuc in supremo spīritu positi palpitabāt, & Clementi qui illos eos adduxerat, maledicebant. Fertur tunc Clemēs eiulando fleuisse, & nostros maledixisse. Erant autē in mari, qđ adiacet ciuitati, nautæ, naues circumiacentiū regionū mari, qđ iussu Admiraiū attulerāt totius opulentiaē supplementū, ad obsidionē urbis Hierusalē necessariū. Qui ut uiderūt suos & dñm suū tam turpiter cōfusum, timore pterriti uela suspenderūt, & in altū mare se impulerūt. Nostri uero cū manibus in cœlū erectis cordibus deo gratis retulerūt, & ad eorū tētoria reuertētē aurū & argentū, & innumera

mera

mera spolia uestium, copiamque ciborum multa animalia, omnium instrumenta armorum, inuenerunt. Inuenerunt etiam equos & iumenta, mulos & mulas, asellum & asinas, & dromedarium unum. Quid de ouibus & arietibus, aliisque pecoribus referam? Quae ad esum parata erant. Libetres & caldaria, cacabi, cophini pleni auro argentoque, aureisque uestibus, omnesque eorum apparatus ibi inuentus est, ditissimaque praeda locupletati sunt, qui tentoria Admirantis regalibus referta diuitiis habuerunt. Dum uero nostri sic triumphaliter reuerterent, inueniebant agmina rusticorum, uasa uinaria & aquatilia deferentium, quae necessaria esse putabant in obsidione, suorum uisibus dominorum. Qui, uelut bestiae, stupefacti, nusquam diuertebant: & inclinatis ceruicibus enses nostrorum expectabant. Plerique in mortuorum sanguine se uolutabant, & quasi mortui inter mortua corpora latitabant. Ut autem nostri peruenerunt ad flumen ubi patriarcham dereliquerant, quieuerunt, utque fatigati, somnum suum dormierunt. Vtque dies terris aurora praeueniente reddidit, exurgunt, & iter ceptum perperant. Qui ut ciuitati ferè ad duo milliaria proximare coeperunt, sicut triumphatores innuere tubis, & cornibus atque omnis generis musicis instrumentis, ita ut montes & colles harmoniae modulatis tinnitibus responderent: & quodammodo cum eis domino iubilarent. Tunc realiter implebat quod spiritualiter per Eisaïam de ecclesia fidelium dicit: Montes & colles cantabunt coram uobis laudem. Erat autem admodum grata multifidaque suauitate delectabilis harmonia, cum uoci militum sonituique tubarum responderet tinnitus montium, concaua rupium, & ima conuallium. Cum uero ante portas urbis uenirent, ab his qui remanserant, cum diuinis laudibus, & sacris cantionibus excepti sunt. Et merito deus super hoc laudabat, quoniam nunc peregrini sui portis apertis recipiuntur cum laudibus, qui olim cum magna difficultate in magnis iniuriis suscipiebantur. De his peregrinis portis & per Eisaïam domino dicit: Et portae tuae eis aperient iugiter, die ac nocte non cludent. Haec prophetia nostris temporibus adimplet, quia nunc portae Hierusalem filijs peregrinorum aperiunt, quae eis antea die ac nocte claudebant. Factum est autem hoc praeliū ad laudem & gloriam Iesu Christi domini nostri, pridie idus augusti. Quia uero historicus sermo iste ab Hierosolyma sumpsit exordium nominis sui, & finem retinet sicut & medium, nulli inconsonum uideatur, si in calce huius operis, quis eam primitus fecerit, quod ita appellauerit, scribatur. Melchisedech fert eam post diluuiū condidisse: Quae Iudaei asserunt filium Noë fuisse: Hanc Syria conditam Salem appellauit: & in eadem inceptus per multa tempora regnauit. Quam postea Iebusei tenuerunt, & partem sui nominis, quae est Iebusei addiderunt, & sic collectis in unum nominibus b i n r mutata Hierusalem uocauerunt. Postea uero à Salomone nobiliter composita & templo domini & sua domo regia, multisque alijs fabricis & hortis & piscinis Hierosolyma appellatur,

Quomodo uictores Hierosolymam reuerse sunt.

Hierusalem.

appellatur & quasi de eius nomine Hierusolonomia intelligit. Hæc à poetis Solyma corruptæ uocatur; & à prophetis Sion dicitur, quod in nostra lingua Speculatio interpretatur: pro eo quod in monte constituta, de longe uenientia contemplatur. Hierusalem autem in nostro sermone Pacifica interpretatur. De antiqua huius gloriosa opulentia scriptum inuenimus in libris regum, quod Salomon fecit, ut tanta abundantia argenti esset in Hierusalem, quanta & lapidum. Enim uero multo ditior enituit, cum in ea dei filius, pro generali omnium redemptione, crucem sustinuit, cœlum suis syderibus obnubilauit, & terra tremuit, petreæ scisse sunt, monumenta aperta sunt; & multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt. In qua ciuitate contigit unquam tam mirabile mysterium, de quo emanauit salus omnium fidelium: Ex quo hoc conicitur, quod hanc ita dei filius sua gloriosa morte illustrauit, quia si nostris placuisset autoribus, non Hierusalem, sed res mutata Iesusalem debuisset uocari. Et sic in nostro ideomate salus pacifica potuisset interpretari. Pro his & huiusmodi figuratiuis actionibus, forma est & mysticum sacramentum illius Hierusalē cœlestis, de qua dicitur: Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator, ponetur in ea murus & antemurale. Aperite portas & ingredietur gens iusta, custodiens ueritatem. De huius laude cuncta referre non possumus, quæ dicta sunt à prophetis & legis doctoribus. Hæc uero terrena nostra ætate fuit à deo derelicta, & odio habita, à malitia inhabitantium in ea. Cum autem ipsi domino placuit, adduxit Francigenam gentem ab extremis terræ, & per eam ab immundis gentilibus illam liberare uoluit. Hoc à longe per prophetam Esaïam prædixerat, cum ait: Adducam filios tuos de longe, argentum eorum & aurum eorum cum eis, in nomine domini dei tui, & sancto Israël, quia glorificauit te. Aedificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi. Hæc & multa alia inuenimus in prophetis libris, quæ congruunt huic liberationi factæ ætatibus nostris. Per omnia & super omnia benedictus deus, qui iusto iudicio percutit & uulnerat, & gratuita bonitate quando uult & quomodo uult misceatur & sanat.

Roberti Monachi libri octauī finis.

CAROLI VERARDI

CAESENATIS HISTORIAM BAETI-

CAM AD R. P. RAPHAELEM RIARIUM

Cardinalem,

P R A E F A T I O.

VM felix ille uenerande praesul, & iam pridem ab uniuer-
 so Christiano orbe, mille uotis exoptatus nuntius Ro-
 mam peruenisset: quo cognitum est urbem Granatam,
 cum omni eius regno, quod per octingentos fere annos,
 impio Mahumetis dominatu oppressum fuerat: iugo
 seruitutis excusso: in Christi libertatem erectum, nunc
 tandem in potestatem ac ditione Ferdinandi & Elisabethae Christianissi-
 morum inuictissimorumque Hispaniae Regis ac Reginae deuenisset, me-
 met continere non potui, quin arrepto calamo summa in saltem huius rei
 literis mandarem, praesertim cum ob eam causam. Pontifex ipse Maxi-
 mus, Senatus Apostolicus, Populusque Romanus, tanta uictoria exultas:
 quibuscumque posset modis, laetitiae suae signa monstraret: Templis omni-
 bus sacra fierent: Supplicationes per dies complures ad cuncta puluinaria
 constituerentur: Gratiae deo immortalis ac diuo Iacobo Hispaniarum
 patrono ad aras omnes ageretur: Vrbe tota longissimus sacerdotum ordo
 diuinis hymnis & gratulationibus personaret: Noctem lampades flam-
 mis uincerent: Interdum ludiper omnia fere compita celebrarentur: Hic
 taurorum uenationem, quos expediti iuuenes iaculis aut ensibus confice-
 rent, populo aederet: Ille pugnam equitum leuis armaturae qua potissi-
 mum Mauri utuntur, exhiberet: Alius expugnationem urbis Granatae cum
 summa omnium referret uoluptate: Tu uero omnium magnificentiam
 longe supergressus: quo singularem animi tui laetitiam, quam ex hac Chri-
 stianae religionis amplificatione coeperas, & simul amorem obseruantia-
 rumque, quibus inclytos illos principes prosequeris, ostenderes: speciosissi-
 mum currum, quo iidem de Baudeli Granatae rege triumpharunt, tan-
 to sumptu & apparatu, tantaque pompa & splendore induxisses, ut Sena-
 tus populusque Romanus ueteres illos maiorum suorum triumphos iam
 pridem seculis nostris incognitos, nunc demum spectare sibi uideret, & si-
 mul in circo ingentibus propositis praemijs celeberrimos ludos, in quibus
 equites grauis armaturae longis inter se hastis cum summa populi uolu-
 ptate concurrerent, pluribus diebus addidisses: Itaque ego tantorum uestigia
 secutus, quo & ipse pro uirili parte interiora animi mei gaudia, quo pacto
 L posse m

possem cunctis aperire, & simul nostrum temporū felicitatī quodammodo gratularer, unius duntaxat diei, quo uidelicet Vrbs Granata Baudelis regis bello iam fracti famæq; fatigati deditiōe recepta est, acta complexus sum, hīstoriāq; interlocutoribus personisq; ita contexui, atq; distinxi, ut totam rem ita uti gesta est, posset Populus Romanus nō solum auribus percipere, uerum etiam oculis intueri, eamq; tuo amplissime Antistes: cui omnia debeo: nomini dicaui, tuoq; acerrimo iudicio castigandā subieci. Tibi em̄ utpote Regiæ illorum maiestati deditissimo, & qui in primis hac nostra tēpestatē ingenijs faues, & de eorū studijs ac scriptis iudicare potes, id muneris potissimū debebat. Eam igitur cum tu magnopere probasses, cōfestim tēporario in tuis magnificentissimis ædibus excitato theatro, recenseri agiq; curasti. Tanto autē patrū ac populi silentio & attentione excepta est, tantusq; fauor ac plausus subsecutus, ut iam dudum nihil æque gratū ac iucundum auribus oculisq; suis, oblatū fuisse omnes faterentur. Quod ea potissimum causa contigisse crediderim: Quod res erat per se ipsa gratissima, & excellentis uirtutis, qua Rex & Regina præditi sunt, commemoratio, nobilibus & bene institutis animis non iucundissima esse nō potest. Eandem hīstoriā, non tam meæ famæ (quæ per exigua esse potest) quā Regiæ gloriæ studens, eodem te hortante, unā cum nōnullis carminibus, quæ Bartholinus Verardus nepos & alumnus meus, facili & copioso adolescens ingenio, me autore lufit, uulgandam putauī, quo reliquis etiam populis Christiani nominis, qui dum ageretur, interesse nequiuērunt, tam præclaræ uictoriæ, tantæq; uirtutis splendor illucesseret. Possentq; hoc exemplo, admoniti reliqui Reges, ac principes nostri, intelligere quanto gloriofius salutarisq; sit, pro religione nostra tuenda uel amplificanda aduersus eius hostes arma sumere, quā pro leuibus & caducis fortunæ muneribus (ut sæpe solent) inter se digladiari. Vale Præsul optime, humanitatis, ingenij, & modestiæ cōlumen.

ARGVMEN

Ebus suis Rex Maurus cum diffideret.
 Suos amicos consulit, uariantibus
 Sententijs quorum, incertus dimittitur.
 Mox nuntij aduentu Turcarū principis

Spondentis, illum inuasurum Trinacriam
 Cum uere primo, confirmatur plurimum,
 Diemq; lætum hunc, statuit in conuiuio
 Luxu parato regio traducere.
 Sed illud omne perturbauit gaudium.
 Speculator Hispanorum Regem nuntians
 Urbem continuo decreuisse inuadere.
 Post paulò Regis Numidarum literis
 Permagna pollicentis sibi auxilia
 Erectus animo, præfectum cum copijs,
 Hostilem mittit qui contundat impetum.
 Sed territus postremo uxoris somnio,
 Exercitusq; internitione cognita,
 Bello fameq; fractus, ac demum omnibus
 Rebus iam desperatis, ad clementiam
 Confugit hostis, urbem, secq; tradidit.
 Ferdinandus & coniunx summa cum gloria,
 Granata & omni illius regno potitur.

P R O L O G V S.

Alutem primum Spectatores optumi
 (Quorum frequentia, iuultuq; maxime
 Lætor sereno) uobis summam nuntio.
 Aures mihi dein si dabitis propitias,

Qua huc gratia prodierim, paucis eloquar.
 Apporto non Plauti, aut Neuij comœdias,
 Quas esse fictas scitis omnes fabulas.
 At nouam uobis ueramq; fero historiam,
 Per quam licebit nosse, ut summi principes
 Ferdinandus & coniunx, domuerunt Bæthicam,
 Regniq; Granatam caput, & finitimis
 Terrorem populis adiecere imperio,
 Quod fabulis si in fictis, tantam capere
 Soletis pleno uoluptatem pectore.

L 2 Quid

Quid quæsores ubi narratur uerissima,
 Cognitioneque digna, uos facere addecet:
 Præsertim cum ulla hic tyrannorum scelera
 Non sitis audituri, aut fastus regios,
 Intolerandam uel bonis superbiam,
 Quæ sæpe describi solent tragœdijs.
 Neque audientur lenonum hic periuria,
 Scruorum technæ, aut meretricum blanditiæ,
 Auara non usquam lena hic inducitur,
 Milesue gloriosus, aut sycophanta impudens,
 Edæxue parasitus, uel matrona impudens,
 Patetue durus, aut amator cupidus,
 Et reliqua, quæ in Graijs nostrisque comicis
 Spectata præbent uoluptatem plurimam.
 Verum pudica, honestaque hic sunt omnia,
 Summoque cuncta perfecta consilio
 Virtute semper duce, fortuna comite,
 Fides, bonique mores, & probitas uigent,
 Nullus superbiam, nullus auaritiæ est
 Locus relictus, aut fœdis amoribus.
 Vos itaque, uirtutem qui facitis maximi,
 Fauere nostræ decet huic historiæ,
 Animumque summo aduertere cum silentio.
 Requirit autem nullus hic comœdiæ
 Leges ut obseruentur, aut tragœdiæ,
 Agenda nempe est historia, non fabula.
 Adeste iam æquis animis, & pernoscite:
 Maurorum Rexen qui foras egreditur.
 Suis cum consultoribus, sibi quid uelit.

EXPVGNATIO

EXPVGNATIO RE- 89

GNI GRANATAE, QVAE CONTIGIT

ANNO AB HINC QVADRAGESIMO SECVNDO
à catholico rege Hispaniarum Ferdinando

BAVDELIS MAVRORVM REX, HALLA-

TAR, SERRAIA, HABDISBAR,

CONSVLTORES.

ROFECTO quanto magis magisque cogito, tanto mihi res nostra durior in loco esse uidetur, dabiturque nimirum hic Rex Hispaniae nobis magnū malum, cui quod remedium inueniam, aut quid consilij capiam, nescio. Ita nobis omnia aduersa, hostibus prospera contingere. Quicquid tentauimus frustra fuit. Spes haecenus uana, conatus irriti fuere: fame, omnium rerum inopia, praemimur. Hostis adest, instat, nullā requiem tessis praebet. In una deditioe spes omnis ostenditur, quam tamen ita abominor, ut emori per uirtutē satius putem, quam hostibus ludibrio esse. Proinde uos, quos semper supremos habui comites consiliorum meorum: quique aetate ac longo rerum usu plus sapitis, mihi quid agendum sit, consulite. Nam ego quidem ita sum animo perturbato, tot me excruciant curae, ut quid mihi, regnoque meo expediat, non satis dispicere possim. Igitur tu Hallatar, qui dignitate praestas, edissere nobis quid sentias. HALL. Graue onus optime Rex meis humeris imponis, quod me iubeas imparatum tanta de re ex tempore dicere, maluissimè ut hic collegae mei, priores sententiam dixissent, quo plus ad cogitandum spatij haberem, & simul eorum prudentia instructus, ad dicendum paratior accederem. Verum quando ita iubet, parebo, atque animi mei iudiciū paucis aperiam. Non clā me est Inclyte Rex, quot damna, quot incommoda, quot clades (quorum non postrema pars fui) in hoc diuturno & calamitoso bello, ab hostibus passi sumus: uerum non usque adeo uires imperij tuae fractae sunt, spes opesque conciderunt, ut nisi deditioem feceris, salus desperanda sit. Nam pro deū immortalē: primū considera robur ac multitudinē militum tuorum, sexaginta millia & eo amplius lectissimorum ac fortissimorum peditum, urbe tuo firmo praesidio non exuta, in aciem educere potes. Circūspice hūc splendorem equitum, quantus sit in eis uigor, quanta rei militaris scientia, quam ad pugnandum prompti, & ad decipiendum hostem edocti sint, meditare. Deinde cogita quanta subsidia ab Rege Numidae, Mauritaniaeque principibus, & ab ipso Turcarum imperatore sperare merito possis. An est uerisimile, hoc inclytum regnum, quod in ultimo Europae angulo, tanta cum nostra, atque adeo omnium Maomethis sectatorum gloria, & summa contra Christianorum ignominia, annos cir-

L 2 citer

citer octingentos perseverauit, eos passuros nunc opprimi, pessundari, atq; deleri. At em̄ dices cur tam diu subsidia, si ulla missuri fuerant, distulerunt, & donec in extrema constituti essemus necessitate. Expectandū putauerunt: Multa possunt esse causæ, quæ illos ab hoc honesto ac debito officio, quæ nos latent, retardarūt. Sed illa in aperto est: Quod existimauerunt nos nostris opibus ac uiribus, ut maiores nostri fecerūt, ad resistendum hosti paratos satis esse, neq; fieri unquā posse crediderūt, ut tot oppida, tot castella, tot urbes arte ac natura munitas, pugnacissimo milite, instrumēto bellico, omniq; rerū copā instructas, tam cito amitteremus. Nunc uero cū res nostras in angusto sitas esse, atq; in id ppe deductas discrimē animaduernerint, ut nisi celeriter succurrat, aut turpis deditio, aut dirū huius urbis excidiū, cū maxima omniū nostrū strage sit futurū. Verisimile nō est, Mauros potissimū, qui in proximo sunt, non totis uiribus in auxiliū nostrū descensuros, cū præsertim eos nō lateat incendiū nostrū ad eos pertinere. In prouerbio est: Tua res agit, paries cū proximus ardet. Num em̄ sperare possunt Regē ac Reginā Hispaniarū, quorū hi sunt spiritus, ea (si de hostibus uerū fateri libet) magnitudo animi, ut uniuersos orbis eorū cupiditati satis esse nō possit, si tuo indyto hoc regno p uictoriam (qd dñi omen auertāt) potient, quieturos esse, & non statim omnibus impj sui uiribusq; totaq; belli mole in Africā transmissuros. Quare tuā istam Rex animi magnitudinē atq; constantiā mirificē laudo, quod p̄stare existimes p uirtutē emori, quā deditiōē facere. Nā qd est aliud hostibus præsertim Christianis, qbus cū tanto odio dissidemus, se dedere, quā in miserā, turpē, ac ppetuā seruitutē se ac liberos posterosq; omnes suos tradere. Quod si nos amici forsā deseruerint, auxilia sperata defecerint, uirtutiq; nostræ fortuna inuiderit, nōne præstabilius est uiro rum more pugnares occumbere, & non incruentā hostibus uictoriā relinquere, quā aut exutos libertate (quā nemo bonus nisi cum anima simul amittit) in prædā & ludibriū trahi, aut ueluti pecudes ab hostibus trucidari. Saguntini in hac terra Hispania (ut in historijs memoriæ proditum esse accepi) quo Romanis quibus cum fcedere & amicitia iūcti fuerant, fidem seruarent potius quā se Hannibali dederent, immani in foro excitato rogo, se suosq; atq; insuper opes omnes igni ferroq; corruerunt. Ergo quod illi pro fide Romanis seruanda fecerūt. Nos pro aris, pro sanctissimis focis, pro delubris atq; templis, postremo pro ea fide, quam deo nostro & clarissimo eius pphetæ Maomethi debemus, si ita necessitas (quod minimereor) cogat, facere recusabimus. Huc accedit q; nūq; eundē cursum ac tenorē fortuna seruat: Nūc hostibus fauet, forsitan post paulō tibi actus arridebit. Quis scis an ita di fata ordinarint, ut Mauro rum in Europa imperiū, magno motu cōcuterēt, potius quā euerterēt, admonerentq;

admonerentq; nos imbecillitatis humanæ, cuius nimia in secundis rebus obrepit obliuio : Igitur Rex (ut iam dicendi finem faciam) te hortor, ut bono fortiq; animo sis, uirtuti militum tuorum confidas, externa auxilia non desperes, & postremo Deum nostrum, cum propheta suo Maomethe, pro hoc imperio quod suū esse nouit, pro aris atq; templis suis, si cum eum sancte pieq; coluerimus, ac nobis ipsi non defuerimus, pugnatū, nostræq; uirtutis ac pietatis non defuturum esse confidas. B A V. Nō inuito ad aures meas tua istæ puenit oratio. Nam ut fortem uirū, & ætate integrū militem decet, bene speras, meq; ut idem faciā, multis rationibus exēplisq; adhortaris, & sanè modo id fieri possit, magnopere huic faueo sententiæ, sed me multa p̄turbant, quæ aliās proferent. Nunc libet ordine sentētiās uestras exquirere. Dic igit̃ Serraiā, meq; si potes prudenti tuo consilio, ex tantis curis miserisq; exime : SERRAIA. Difficile est id quidē optime Rex, & quod præter deū uix quenquā hominū præstare tibi posse arbitror. B A V. Cur quæso ? SERRAIA. Quia in tanta aduerfitate fortunæ, uix optari fas est, ut curis molestisq; plurimis careas, etiā si miseras eualeris. B A V. Recte ais : Neq; id ego p̄pterea dixeram, quod me curis molestisq; uacū esse posse speratē. Sed te ut hortarer cōsilio, quo polles plurimū, me iuuares. SERRAIA. Vtinam ea esset in me prudentia, quā mihi tribuis, quā ego mihi neq; sumo, neq; arrogo. B A V. Pro modestia tua id facis : At ego quantū prudentia ualeas, re ipsa experius, intelligo, utināq; tibi bene monenti hætenus obtēperassem. Nā meliore fortasse in loco, quā nunc sunt, res nostræ forent. Itaq; aperi mihi sensum animi tui, neq; expectes, ut te interpellem. Libentius em̄ ut Hallatarem modo audiā, perpetua oratione sententiā tuam explicantem. SERRAIA. Postquā ita uis, parebitur tibi. Quā uellē Rex ut rebus nostris ita fortuna arrideret, ut merito possem Hallataris, quē sedulo dixisse credo, sententiā cōfirmare, ac spem aut uictoriæ, aut saltē defensionis inncere, nihil em̄ libētius fecissem. Sed si res, quantū ego iudico, non finit, satius esse duco, ut tibi utilia & uera consulā, quā iucunda & magnifica dicendo : uana spe te interim lactem, ac gratiā studeā aucupari tuam. Paulopost uero in eum locum res deducatur, ut ipsa si cupiat salus te ac tuos seruare non possit. Quid est enim quod nobis spem ullam certā præbere uideat : siue hostium opes ac uires, siue nostras diligēter pensitauerimus : Nōne omnia uictoriā illis polliceri, nobis p̄niciē, & huic urbi excidiū : nisi nobis mature cōsuluerimus, minitari uident̃ : Reminiscere quæso (licet molestū sit) quotiens p̄ hosce decem annos, quibus dirum hoc bellum frustra propulsare conamur, exercitus tuus fusus fugatusq; sit, quotiēs castra capta atq; direpta. Quod castella, quot oppida, quot urbes, quæ ad eō manu & natura munitæ fuerant, ut hostes, nisi à cælo uenirēt, cōtemnere posse

posse uiderentur: partim ui & armis, partim terrore subacta, in potestatem hostium deuenerint: Ad quod oppidum unquam Hispaniæ Rex admo-
 mouit exercitū, quod non coeperit: Quid concupiuit, quod nō affecutus
 sit: Quocunq; se contulit, uirtutē eius fortuna comitata est. Quid nunc
 opus est, ut damna, clades & calamitates, quas interim passi sumus, com-
 memorem, cum eas, etiam si cupias obliuisci non possis, & hoc nihil aliud
 foret, quā obductum paulisper uulnus exulcerare. Hæc igitur omitta-
 mus, cōsideremus si placet hostis potentiā. Longū esset referre quot urbes,
 quot prouincias, quot regna possideat. At non abundāt ijs rebus quæ bel-
 lo usui sunt: imò præter cæteras puincias, ijs refertæ sunt maxime, ut enī
 omittam quod frumenti uini cæterarumq; rerum ad uictum pertinen-
 tium Hispania feracissima est, & equorum multitudine ac pernecitate re-
 liquas anteit prouincias. Sicilia quæ Ferdinando patet, frugū mater ap-
 pellatur, equos mittit omnium bellicosissimos. Calybes, ferrum, tanta co-
 pia suff. ciunt, ut inde in cæteras orbis partes asportetur. Auro uero, quo
 non minus quā ferro bellum administratur, hostes abundare quis dubi-
 tet: Cum Tagus & alia nonnulla eorum flumina arenis aureis fluere di-
 cantur. Nam de militum numero quid attinet dicere: cum tanta se illi
 sponte multitudo offerat, plures quotannis sint domū dimittendi, quāti
 ad bellum conuocandi. Quale uero & quantum sit eorum robur, quæ in
 cōmittendo prælio alacritas & audacia, in perseuerando constantia, quan-
 tus in dimicando mortis contemptus, ut aut uincere aut mori parati sint,
 sæpius quā mē re nostra esset experti didicimus. At dicet fortasse quispiā
 exercitus ipse inuictus est, fateor. Sed duce & imperatore, qui illum no-
 rit regere, indiget. Vtinam ita esset, nam non foret necesse nos nunc tan-
 ta cum sollicitudine, & animi anxietate his de rebus cōsultare. Sed habet
 (habet inquam) ducem, cui nulla earū rerum, quæ in perfecto & consum-
 mato imperatore exiguntur desit, imò ad sint omnes cumulatissime. Inui-
 ta hoc in loco uersatur oratio mea, cogit enim de acerrimi infestissimiq;
 hostis nostri laudibus differere, sed tantas uires habet ueritas, ut etiam ab
 inuitis hostibus ueram confessionē extorqueat. Quæritur in summo im-
 peratore rei militaris scientia. At Rex Hispaniæ in armis (ut ita dixerim)
 natus, ibi adolenscentiam, ibi iuuentutem, ibi mediam ætatem exercuit.
 Nā penē puer bello, quod cum Barcinonensibus & alijs populis desciscen-
 tibus à patre gestum est, paternis auspicijs militauit: in quo difficile dictū
 est (ut memorant) quantā indolem uirtutis, quot signa fortitudinis, ma-
 gnanimitatis ac futuræ probitatis ostenderit. Eo uero adhuc prætexta-
 to, cum Lusitaniæ Rex magni uir animi ac uirtutis, uniuersam ferē Hi-
 spaniam citra Iberum, infinito penē exercitu inundasset, ac fauentibus plu-
 ribus eius regni principibus & tetrachis, iam Castellæ regno tanquā opi-
 ma

mæ prædæ incubaret. Ferdinandus, hostis nunc noster, tanta celeritate, tanta uirtute, tanta denique felicitate illum ex Castellæ regno, expulit, uniuersam Hispaniam, quæ ad se dotis iure spectabat, recepit ac pacauit, ut non homo, sed numen aliquod de cælo delapsum, tantum bellum, tam inrestinum, tantis uiribus omni ex parte subnixum, tam breui confecisse uideretur. Nobiscum uero cum decimum iam annum, & quidem semper uictor pugnauerit, quod genus belli, quæ dimicatio, quæ disciplina militaris, quæ calliditas, aut in comparandis hosti insidijs, aut deuotandis, & cætera id genus, ei ignota esse possunt; ac non assiduo usu percepta & cognita. Virtutes imperatorias quæris? At quanta sit Ferdinandi in subeundis periculis constantia, in rebus moliendis efficiendisque uelocitas, negotijs laboris patientia in agendo industria, in prouidendo consiliū. Ad hæc quanta sit eius animi magnitudo, mortis contemptio, ueræ gloriæ laudisque cupido, solertia, innocentia, rebusque in omnibus temperantia. Et nos ipsi maxima ex parte sumus experti, & tot uictoriæ maxima eius uirtute summa cum gloria partæ declarant. De autoritate in Rege præsertim, superuacuum est dicere, quæ omnes socij ac populares colunt ut deum, nostri metuunt ut præstem. Iam uero felicitate quanta is esse putandus est, qui fortunam ipsam in omnibus bellis, in potestate habuisse uideatur: qui omnia sua consilia ita gubernarit, prosperèque perfecit, ut ad extollendum exornandumque ex hominibus cum uirtus & fortuna coteri dissecrantur. Consideremus porro aduersum hæc omnia, quæ præsidia belli, quæ spes nobis sit reliqua. Virtuti tuorum militum fidere non potes cum omne robur exercitus, superioribus bellis. & Malacensi Basten sicque potissimum cladibus amiseris, ut enim quisque fortissimus & audacissimus fuit, ita primus in acie cecidit. Si non uirtus, at multitudo fortasse militum tibi auget animos, sexaginta millia peditum: & eo amplius, ut Hallatar noster dixit, in aciem educere potes. Sed hæc si ad exercitum hostium comparentur, quid sunt, aut quid possunt? In quo etiam illud inest incommodum, quod quo maior est turba: eo citius, si non bello, at fame ac peste, conficietur. Conferre utriusque exercitus inter se duces, & odiosum sanè est. Sed si uerum fateri uolumus, licet Rex sis consilio prudens: in prælijs audax ac manu promptus, non potes tamen cum Ferdinando iure comparari à quo sæpius uictus, & semel captus: quantum ille in bello ualeret, tibi que præstaret: tu te ipse sensisti. Extrema uero auxilia tam diu frustra expectauimus, ut stultum esse putem in eis spem ullam ponere, præsertim cum ita ferro, fame, incommodisque omnibus urgeamur: ut bellum trahere, diutiusque ea expectare non detur. In præsentique nobis deliberandum sit: ut aut omnes moriamur, aut deditiōem faciamus. Et profecto licet utrunque sit durum, tamen si ex duobus malis, minus eligendum est, de

M ditionem

ditionem potius faciendā suadeo. Ad quod potissimum te hortari debent: Regis ac Regina Hispaniarū tum singularis humanitas, māfuetudo, facilitas: Tum summa in promissis cōstantia & fides, & aduersum eos, qui se sponte dediderūt, inaudita clemētia. Nā eos tam benigne tam indulgenter tractare dicunt: ut nō seruorū (q̄diure belli possent) sed amicorū & sociorū quodammodo loco habere uideāt. eosq; suis legibus atq; institutis, suo ritu ac ceremonijs uiuere patiant. Ut igit in pauca conferā: cū neque ipsi ad resistendum hostis potentia ac uirtuti pares sumus, neque diutius obsidionem, ferro ac fame urgentibus, tolerare possimus, neq; in externis auxilijs, iam pridem frustra expectatis, spem habere debeamus. Contraq; liceat plurimum benignitati & clementia Regis ac Reginae confidere, quāmpriūm deditionem faciendam esse censeo. B A V. Dic tu Abdīsbar. A B D I S. Tam multa sunt in utraq; partem & ab Hallatare animose, & à Serraia dicta sapienter: ut illis auditis magis sim animi dubius, quā si in initio mihi sententia dicenda fuisset. Ita q; cum ea res in cōsultationem ueniat, qua nulla maior excogitari queat, quippe in qua de fortunis omnibus, de liberis ac coniugibus nostris, de uita, de libertate, de aris atque templis agatur, ego amplius deliberandum censeo. B A V. Merito uos omnes laudo, nam & si uestris uarijs sententijs, satis me incertum dimisistis, tamen his hinc & hinc auditis, uideor propemodum quid mihi, Regnoq; meo expediat: posse dispicere. Quāquam autem in Serraia sententiam, animus magis inclinare uidetur: tamen quia à sapientibus uiris solitum dici audio, consulendum cunctanter, agendum uero esse celeriter: Placet in alium diem, iuxta Abdīsbaris consilium, hanc consultationem reijcere. Ite igitur uos intro, & ad suū quisq; munus redite, ac super his etiam atq; etiam cogitantes, parati estote: ut cum uos iterum cum alijs nostri Regni proceribus, quibus cum placet hæc communicari, in concilium euocauero, nihil moræ sit: quin pari consensu, recte sapienterq; mihi cōsulare possitis. Tu uero Abdīsbar, ne à latere meo discefferis: nam est, quod te uelim. A B D I S. Ego uero nusquā abeo: & ad tua iussa præsto sum.

SPECVLATOR RAGEL. BAVDELIS
 REX. ABDISBAR.

Bi nunc ego Regem quæram, aut quo primum intendam? Nam nunquam eodem in loco quiescit diu: nunc urbis moenia lustrat, defensoresq; in propugnaculis disponit, nunc in arce, quæ ad defensionem opportuna sunt, parat, modo hanc

portam, quæ recta ad hostes tendit paulum egreditur, ut inde quid hostes moliantur prospectet, ut primus audiat; quàm uellem eum nunc obuiâ dari, ne mihi in arcem transcurso opus esset, & hoc amplius ad lassitudinẽ adderetur. B A V. Abdisbar, quem uideo horsum tendere? est ne hic speculator Ragel, annon est? A B D I S. Certe ipsus est. B A V. Non temere esse arbitror, quod sic festinat. Hei misero mihi. A B D I S. Quid times? B A V. Quia per hæc tempora, ita sum assuetus audire quæ nolo, ut semper cum inuium quempiã conspicio, malè quid animus prælagiat mihi. Heus Ragel. Quo properas? R A G E L. Hem. Quis me uocat? B A V. Respice ad me & icies. R A G E L. Oportune, ad te ibam. Salue Rex. B A V. Quid affers? lætæ ne, an tristia? R A G E L. Non hercle certum scio qualia sint. Illud dicam, quod uidi. B A V. Expedi. R A G E L. Iam. Verum sine me, si liber, uel paulisper respirare, nam præ cursu uix loqui possum. B A V. Mos geratur tibi: Eia eloquere iam. R A G E L. Eloquor. Cum essem in specula, ad eamq; partem, quæ ad mare uergit, oculos conijcerem, prospexi quosdam nouo habitu, quem nunquam ante hac uideram, horsum ad mœnia tendere, statimq; cucurri, ut id tibi nuntiarem. B A V. Amici ne, an hostes esse uisi sunt tibi. R A G E L. Nescio. Illud scio, quod pperantes ueniebant. B A V. Hostes sunt igitur. A B D I S. Qui scis an iço circum properent, ne Hispanorum, (qui omnia ferè circum obsidēt) custodias elapsi, iterum in eorum insidias inciderēt, ab ijsq; caperentur. B A V D E L I S. Omnia timeo, & quid timeam nescio. A B D I S B A R. Desine quæso male suspicari, & ad eas misérias, quas res ipsa, & aduersa hæc tempora ferunt, metum & sollicitudinem (ut reor) uanam adijcere. B A V D E L I S. Cedo Ragel: qualis fuit habitus iste quem dicis. R A G E L. Censen me potuisse ex specula tam cito omnia considerare ac perpendere? Illud tibi affirmare possum, quod eorũ habitus propior nostro quàm Hispanico uisus est. A B D I S. Rex ne dubita, nam nisi me animus fallit, amici sunt. B A V D E L I S. Ita deus faxit. Sed opportune adest Bomilcar alter speculator. A B D I S. Hic te certiore reddet.

BOMILCAR. ABDISBAR. BAVDELIS REX.

Quis me unquam fuit felicior nuntius? Nemo hercle quisquam: Nam tantum boni regi apporto, quantum à dis uix audeat optare. Sed ubi eum quæram? quem perconter? A B D I S. Audin tu illum? B A V D E L I S. Audio, sed quid dicat non satis intelligo. A B D I S. Lætus est. B A V D E L I S. Ita uidetur. Heus Bomilcar. BOMILCAR. Haud mirum est reuocari

M 2 properantem

properantem de uia. Quis me uult? BAV. Is qui tibi imperare potest. BOMIL. Hem, saluus sis Rex, te ipsum quærebam. BAVDELIS. Quid est Bomilcar, quid affers? BOMIL. Affero nuntium, cuius te maxime participem fieri uelles, si scires quantum in eo sit boni. ABDIS. Dixi tibi te frustra timere? BAV. Explica ergo quamprimum quid apportes & metum, in quo nunc sum, adime. BOMIL. Enadimo: Legati Turcarum imperatoris ad tecum muneribus ueniunt. BAV. Qui id scis? BOMILCAR. Quippe qui ex ipsis audiui. Nam, ut diligentis speculatoris poscebat officium, illis uisis, curaui ut scirem qui nam essent, & quid ferrent, quibus cognitis ad te quamprimum aduolaui. BAV. Diligentiam tuam laudo. O summe rerum opifex gratias tibi ago, quod ex tot unus tandem lætus allatus est nuntius. Abdisbar, prope illis obuiam, atque huc ad me quamprimum eos adduce. Nam ubi intus quæ opus sunt facto, imperaui, mox huc reuertar, ut legatos hic coram omnibus honorifice excipiam, quo populus qui iam diffidebat rebus suis ac nostris, horum aduentu aliquantulum à malis respiret. Vos ad speculas uestras redite, atque heuscurate, ut ita diligenter obseruetis, quæ apud hostes gerantur omnia, ut ne musca quidem illic se commouere possit, quin à uobis statim certior fiam.

LEGATVS BAIASIT IMPERATORIS
TURCARVM. ABDISBAR. BAVDE/
LIS REX GRANATAE.

Ici non potest quanta me cœperit uoluptas postquam Granatæ mœnia prospexi. Tot enim pericula maris ac terræ in tam longa peregrinatione passus sum, ut nunquam me huc incolumen peruenturum putarem. ABDI. Non mirum si gaudes. Quid est enim iucundius, quàm extra pericula positum, præteritorum laborum recordari. Sed Rex egreditur. LEG. Salue optume Rex. BAV. Et uos saluete, LEG. Magnus Turcarum imperator cum his literis ad te nos ire iussit, quas ubi legi mandaueris, quod ueniamus explicabimus. BAV. Lege has Abdisbar. ABDIS. Cedo: Soltan Baiazit magnus Turcarum imperator Baudeli Granatæ Regi, S. P. D. Qui tibi has reddidit, familiaris noster est magnæ apud nos autoritatis & gratiæ: ei mandauimus, ut nonnulla nostris uerbis tibi nuntiaret. Quare fidem ei habeas, & quæ ex eo acceperis, putato ex me ipso accepisse. Vale ex urbe nostra Constantinopoli decima Calend. Octobris. LEG. Optume Rex magno animi dolore nuper affectus est inclytus imperator Turcarum: quod accepit ex tam munito, & uiris, armis, equisq; affluentem regno, nihil tibi reliquum esse præter hanc unam urbem imperij tui domiciliū, & tot

& tot quondam Regum potentissimorum fortissimorumq; parentem, quos ferunt uniuersæ Europæ populisq; Christiani nominis sæpe terro-
 ri fuisse. Reliqua omnia oppida, castella, urbes, prouinciasq; partim bel-
 li impetu & terrore percussas, deditiōe facta: partim & maiore quidem ex
 parte, uī ferroq; expugnatas ac direptas, in hostium tuorum, imō cōmu-
 nium, ditionem iusq; concessisse, metuendumq; esse, nisi tibi aliunde suc-
 curratur, mecum magna tua tuorumq; clade, & simul Maomethis secta-
 torum ignominia, aut hosti succumbas, aut turpem deditiōem facere
 cogaris. Cūq; animaduerneret hoc incendium, nisi celeriter extinguatur,
 aut saltem subductis fomentis imminuatur, facile posse latius diffundi, &
 Affricam primo, deinde etiam Asiam fortasse corripere: statuit ad com-
 mune incendiū extinguendum, cōmunibus quoque uiribus occurrere, &
 pro uirilī parte, tibi regnoq; tuo, qua posset ope, non deesse. Itaq; nos huc
 ad te legatos misit, qui uerbis eius polliceremur, primo quoq; tempore,
 quo tempestiuum esset ad nauigandum mare, eum ingenti classe Sicili-
 am Sardiniamq; inuasurum, & ita illic omnia igni ferroq; uastaturum:
 ut Hispaniæ Rex, suorum clade percussus, & in diuersa distractus, ab hoc
 affecto & propē iam confecto bello desistere, suisq; opem ferre, ac potius
 de propulsando quàm de inferendo bello cogitare cogatur. Non minus
 autem libenter huc ad te subsidia imperator meus mitteret, nisi per tan-
 ta terrarum ac maris spatia abs te diuisus, id sibi difficillimum periculo-
 sissimumq; fore existimaret. Quam ob rem optime Rex eius nomine
 te bono erectoq; animo esse iubeo, hortorq; ut interim has belli diffi-
 cultates ac pericula, longæq; obsidionis molestias, patiēter sustineas, &
 quiduis potius in animum inducas, quàm deditiōem facere. Id est enim
 Christianorū superbiæ ludibrio esse, & in turpem perpetuamq; seruitu-
 tē te tuosq; tradere speresq; deos & homines auxilio tibi non defuturos,
 nisi per ignauia, pusillanimitatemq; (quod de tantæ uirtutis uiro nefas
 est suspicari) prius tibi ipse defueris. Munera aut hac læto animo uultuq;
 suscipe, ea em̄ tibi de more Baiazit mittit, ut sint fœderis & amicitiae inter
 uos certissimum pignus, & monimentum. B A V. In tempore ipso Le-
 gate carissime, cum istis mandatis te inclutus imperator tuus, & ipsa (ut
 reor) fata miserunt. Ita em̄ eram bello fractus, tot curis fatigatus, tot ma-
 lis, tot aduersis casibus oppressus, ita spes omnes tanquā uanæ ex animo
 exciderāt, & iam nihil ferē aliud quàm de faciēda deditiōe cogitarē. Nūc
 quando tam opportunū subsidium mihi Baiazit pollicetur, certum est o-
 mnia experiri, extrema quæq; pati, etiā si ad humanos cibos redigeremur
 (ut in similibus, aut forte minoribus casibus Hierosolomitanos obsidēte
 Tito, ac plerosq; alios populos fecisse tradunt) potius quam deditiōem
 facere: præsertim cum plura imperatorem tuum quàm polliceatur, re-

M 3 ipsa

ipsa præstiturum confidam, ea animi magnitudine, ea potētia, ea postremo fide illum esse omnes prædicant. statimq; non committere, ut quando dii homines nos adiuuant (quod bene abs te dictum est) nobis metipsi defuisse uideamur. Gratiam autem quàm pro tantis erga me meritis illi referam, in hac præsertim afflicta fortuna, nullam habeo: sed sperare debet illum quem pie colit communem deum, qui bene facta hominū audit ac uidet, ac pro meritis unicuiq; iusta præmia tribuit: gratiam sibi cumulatissimam relaturum. Ego uero si eius ope (quod spero) seruatus fuero, hoc imperium, hanc regiam dignitatem, & postremo hanc animam ipsam, quam spiro, illi acceptam referam, memoriamq; tantī beneficii colam beniuolentia sempiterna. Munera uero libenter accipio, eaq; non tantum ut amicitia ac fœderis nostri, sed fidei, quam mihi seruaturus est, firmissimum pignus, perpetuumq; monumentum inuiolata custodiā. Vos munera istæc intro auferte: ac dicite architriclino ut cœnam mihi & his nobilibus hospitibus regio luxu pareret, uolo enim nos hunc diem lætum festumq; agere, & cum omni gaudio & alacritate celebrare. Tu uero legate cum tuis regiam ingredi, ut dum ego sacrificijs intersum, ac deo nostro pro tantis meritis gratias ago, paulisper requiescas, & postea simul mecū in cœna recreeris. **LEGAT.** Ego uero ac lubens, nam de uia fessus, quiete præsertim indigeo.

FERDINANDVS REX. ELISABETHA REGINA. PETRVS MENDOZA
CARDINALIS.

Quis hoc nō admiret, tanta hos perfidos Mauros præditos esse pertinacia atq; uecordia, ut cum undiq; adeo circunsepti, ut uix quisquam nisi per incertos tramites & loca feris, capris penē inuia, ad eos penetrare possit, cum armis nostris obsisteret: famem diutius tolerare nequeunt, tamen deditionem (quam se dudum ostenderant esse facturos) procrastinant, & animum nostrum iam ad maiora tendentem, in hoc segni bello detineant occupatum. Nam si in aciem sæpe prodiret, minus ægre ferrē has obsidendi molestias. Sed post prima illa prælia, quibus nostram militumq; nostrorum uim ac uirtutē senserūt, semper se uallo ac mœnibus tutati sunt, nec aperti certaminis copiam ullam fecere. **REG.** Sapiunt mea quidem sentētia, nam stultissimi forent, si uirtute ac uiribus inferiores cum superiore contenderent. **REX.** Quid igitur faciemus? **REG.** Nempe ut cœpisti. Cum opus est fortitudine, alijsq; bellicis uirtutibus, quibus polles plurimum, ut illis utaris. Cū opus est patientia, ab qua nonnunquam (quæ tua est animi magnitudo atq; ferocia) uideris abhorre, eam quoque amplectaris, omnia enim
tempus

tempus habent suum. Nunc meo iudicio, patientiæ tempus est, ut uide-
 licet postquam hyems grauis instat, neque manum conserere audent ho-
 stes: neq; sine manifesto periculo ad urbis mœnia tanta militum frequen-
 tia, tot scorpionibus balistis, tormētisq; bellicis munita, licet exercitum
 admouere, tuæ militumq; salutis consulas, & æquo animo has belli mœnas
 perferas. CAR. Sapienter more suo, Regina tibi consulit inuictissime
 Rex. Nam capitis adire periculum, nisi necessitas urgeat, non probo. Et
 sanè quāto magis exuperas uirtute, tanto æquius est reginam, atq; adeo
 nos omnes, qui ex te pendemus, de tua salute esse sollicitos, omnesq; ca-
 sus, qui hominī accidere possunt, maturius expendere, & nonnunquā for-
 tunam nimium fauentem metuere. REX. Fateor ita esse ut dicitis, sed
 tamen strenuis ducibus uetus illud uerbū in ore semp esse consuevit: Non
 sine periculo fit magnum facinus ac memorabile. REG. Ad id periculum
 ubi de uita agatur, te adire minime uelim. Quis scis an breui, si paulisper
 modo quieueris, ueniam hostes oratum uenient, seq; cum id minus existi-
 mes, ultro dedant. REX. Nimis sero id facturos arbitror, nisi eos omni-
 bus modis & artibus terruerimus, nisi eos nunquam passi fuerimus qui-
 escere, nisi postremo omnes nos aditus explorare, omnes ad expugnatio-
 nem urbis uias tentare pseruerint. CARDI. Video te Rex inuadendæ ur-
 bis cupiditate flagrare, quod magnopere laudo. Nā id magnitudinī ani-
 mi debet ascribi, uerū à Reginæ consilio, quo te ad patientiam adhorta-
 tur, non sine magna ratione discedendum puto. Nam si tibi iucundum
 est, gloriosumq; existimas, in præliis sæpe uersari. confidres etiam oportet,
 non minorem ferè gloriam consecutum esse Fabium Maximū, quā
 Scipionem. Si quidem Hannibalem Scipio in acie uicit, eundem antea
 Fabius iuueniliter exultantem, patientia sua domuit, & ut uinci posset ef-
 fecit. Ille Africanus cognominatus est. Hic imperij scutum. & rei Ro-
 manæ restitutor à populo est uocatus. Imitatus es hactenus Scipionem
 fortiter dimicando, imitare nunc paulisper Fabium sapienter cunctando.
 REX. Laudo consiliū uestrum, & eo utar suo loco & tempore, sed mi-
 hi nunc aliud suadet occasio, quæ prætermittenda nō est. Nam & Scipi-
 onem, quem me dixisti hactenus imitatum, & uere dixisti, utinamq; ut
 eius uirtutem sequor, ita assequi possem, sed Scipionem solitum dicere
 accepimus, tūc esse cum hoste confligendū, cum aut necessitas incidit, aut
 obuenit occasio. REGINA. Dic obsecro mi uir, quæ est ista occasio,
 quam tibi in præsentia secus quā nos cōsulimus, suadere dixisti. REX.
 Dicam, neque enim fas est quicquam uobis esse absconsum ac recondi-
 tum, sed animum aduortite. REGINA. Istic sum. CAR. Et quidem
 ego præsto sum. REX. Explorator Didacus modo nuntiauit defen-
 sores paucos esse in mœnibus, eosque patientia nostra, quia proximis
 diebus

diebus paulisper quiescere permisi sunt, factos esse multo negligentiores solito. Idem ait se animaduertisse in posteriore urbis parte, locum quemdam non satis munitum, muro illic uetustate collapsio, sed uirgultis sentibus & caprificis obrecto, eundemque locum ab hostibus negliger custodiri, quod sit à castris nostris auersus, neque ex ea parte fuerint hactenus ab exercitu nostro uexari. REG. Quid igitur facere cogitas? REX. Si taceris, citius audies. REG. Taceo, ac lubens, nam mulieri decus affert taciturnitas. REX. Hoc mihi sedet in animo, quando hæc se præbet occasio, bellum tentare fortunam, lectissimos milites ex ea parte ubi locum dixi minus esse munitum, in insidijs collocabo, reliquum exercitum, ad hanc partem, quæ castris opposita est, ad mœnia admovebo, hi scilicet pugnabunt acriter, totumque in se hostium impetum oculosque conuertent. Interim fortasse dabitur occasio ijs, qui insidijs erunt, mœnia defensoribus uacua capiendi, in urbemque irrumpendi. CAR. Profecto prudentissime istud consilium tibi uenit in mentem, idque magnopere laudo, nam prospere gerenda rei facultatem omittere, extrema dementia est. REG. Placet hoc tibi consilium? CAR. Quid nisi? cum sit plenum prudentiæ. REG. Mihi quoque ita uidetur. Sed si pugnare statuis mi uir. REX. Statuo quidem. REG. Obsecro ne ad mœnia propius accedas, unde te balistæ aut tormēta impetere possit, nimis enim misere ea timeo. REX. Ne timueris: Deus enim cuius causam agimus, nos tuebitur, pugnabitque nobiscum. Tu modo (ut solita es) ad ipsum, ac diuum Iacobum, quem tam pie colis, preces fundito: confido enim pro ea religione ac pietate, quæ in te summa sunt, tuis precibus uictoriam nobis posse impetrari: quemadmodum (ut sacra narrat historia) populus Israëlita Mose orante uincebat. REG. Utinam quidem digna sum quæ audiar, nam piæ preces non deerunt, sed spero potius Deum (qui tuam sibi deditam mentem intuetur) qua non ad tuam, sed ad eius laudem & gloriam omnes actiones, conatus, cogitationesque tuas dirigis, uirtutem tuam adiuturum. REX. Ita pro sua immensa bonitate, non pro nostris meritis (quæ per exigua sunt) faxit. Heus tubicen admoneto omnes duces, centuriones & milites nostros, ad pugnam inuendam se parent: ut cum tempus præliandi mihi uisum fuerit, nulla sit mora: quine eos instructos in aciem educere ualeam. Eamus iam hinc in castra, ut ego quoque arma induam, & milites adhorter. REG. I præ, nos te sequemur.

HAMETES EXPLORATOR. MANSIR CVSTOS.

Ae ego infelix homo sum, qui nihil unquam nisi molesta ac tristitia regi meo nuntiæ. MAN. Iussit me Rex hic in porta, quæ ad hostes spectat, dum sacris interesset, ac cœnaret, assidere, & qui intrarent quique exirent, diligenter obseruare, ac si quid ex hostium

ex hostium castris noui afferretur, renuntiare. HAM. Sed mihi ad Regem properato opus est. MAN. Quis est qui tam huc festinat, & secum nescio quid fabulatur? HAM. Ut quamprimum Regem conueniam, & huius quicquid est participem faciem. MAN. Ibo cubiam homini, ut sciam quid afferat, nam nisi me oculi frustrantur, explorator est Hametes. HAM. Nisi enim is statim, quo ad potest, rebus suis ac nostris consuluerit, aut potius deus quispiam nos respexerit, actum est illicet perimus. MAN. O Hamete. HAM. Quis me uult? MAN. Mansi amicus tuus. HAM. Quid est quod me uelis? MAN. Quid apportes scire uelim. HAM. Regius sum explorator, non tuus. MAN. Verum, sed tamen licet ne mihi hoc saltem scire, lætane, an tristitia apportes? HAM. Istuc tibi uultus & color meus, me tacente, indicare possunt. MAN. Tristitia ergo sunt, nam & ora pallor occupat, & tristis ac perturbatus uideris. HAM. Bene ariolaris.

BAVDELIS REX. HAMETES EXPLORATOR.

Rouiso quid rerum gerat, an nostri in officio sint, & item an hostes noui quicquam (ut assolent) moliantur. HAM. Regem opportune uideo adibo propere. BAV. O Hamete. HAM. Salue Rex. BAV. Quid affers? HAM. Heu me miserum. Non læta. BAV. Hem! Istuc haud mirum est, quippe qui per hosce annos aliquot nunquam nisi talia nuntiaueris mihi. HAM. Ut res sunt, ita nuntiū esse oportet. BAV. Eloquere uno uerbo quid id fiet: Nam quandoque magis cruciant expectata mala, quam præsentia. HAM. Regem Hispaniæ ex transfugis comperi, decreuisse exercitum omnem, cunctasque belli machinas mœnibus adiouere, & fortunam quæ hactenus ei semper arrisit, experiri suam. BAV. Ve misero mihi. Nonne hoc monstri simile est, me non potuisse uel diem unum integrum lætum agere? Paulum gauisus eram aduentu Legati imperatoris Turcarum, en statim hic nuntius perturbauit omnia. Verum illud profecto uerbum est, quod à sapientibus dici audio: Rîsus dolore miscetur, & extrema gaudij luctus occupat. Sed quæ horum festinantē uideo? Audalla cursor noster est: aliquid credo apportabit eiusmodi. Præstolabor eum hic paulisper, nam iam hic aderit, ita in cursu uelox est. Interim cogitabo quæ mihi factō opus sunt, ut hostium impetus, si urbem oppugnatum uenerint, propulsem. Nam quando tanta nobis subsidia ptomittunt, non decet me fractō & consternato animo esse, & cōmittere, ut prius per ignauia aut metum, hosti succumbamus, quàm à Turcarum imperatore succurratur.

N AVDALLA

AVDVLLA CVRSOR. BAVDELIS REX.

Bi ego nunc regem quaram? qua potissimum insistam uia? BAVDELIS. Quàm cito Audulla curriculū euasit, num me hominis celeritas fefellit? AVD. Regem opportune uideo. Rex æternum uiue. BAV. Quid est? AVD. Recte. BAVDELIS. Quid recte? AVD. Audies. Offendi modo Tabellarium Numidiæ regis, qui deceptis hostium excubijs magno cum periculo se euasisse narrabat, aiebatq; cum regis sui litteris ac mādatis quàm lætissimis ad te pperare, quo audito ego præcucurri, ut te quamprimū hoc afficerem gaudio. BAVDELIS. Utinam tibi uera narrarit: Sæpe enim Tabellarij (ut uulgo dici solet) in ore mendacium, in tabellis ueritatem ferunt. Sed quicquid sit, eum ad me intro deduci curato. Nam militibus edicere uolo, ut arma capiant, paratiq; sint, ut si hostis ad mœnia propius accesserit, & impetere & propulsare possint.

AVDVLLA CVRSOR. TABELLARIVS
NUMIDIAE REGIS. PVER.

Ospes quàm cito me consecutus es, non uideris sanè lassus de uia, TABEL. Assuetus sum huic labori. Nam à puero Africam Europamq; perferendis huc & illuc tabellis peragraui. AVD. Veredictum est: Magni referre hoc uel illo modo ab ipsa adolescentia institutum esse: Sed rex iam te expectat, ei enim aduentum tuum nunciaui. TABEL. Vbi is est? AVD. Intus. TABEL. Fac me ergo ad eum deduci. AVD. Ea in primis gratia hic restiti: I puer & recta hunc in Regiam ducito. Ibi rex est, nam ego hic amicum paulisper uolo operiri meum, mox ego quoque istuc concessero. PVER. Præsto sum, tu me sequere. TABEL. Propera, sequor. AVD. Quàm gaudeo me primum Regi aduentum huius Tabellarij nutiasse: nam si uera mihi narrauit, aliquam apud Regem inibo gratiam, quod primus ei id gaudium obiecterim, & simul aliquo forsan munere (ut in talibus solet esse liberalis) me afficiet. Sed hic meus amicus cessat diu, si ad constitutum uenire uolebat. iam dudum eum hic adesse oportuerat. Nam quæ est hæc hominum impudentia? Non satis habent amicorum uti opera, nisi etiam eos longæ expectationis mora defatigent. Sed Rex foras exit, lætus est, quantum uideo, uerus fui nuntius. Ego uero ad meum munus abeo, ne Rex me hic ui-
deat otiosum, nam compellendi eum non satis idoneum tempus uidetur.

BAVDE

BAVDELIS REX.

Ratias tibi ago summe Iupiter, qui me ex alto miseratus, tandem tot miseris ærumnisque nostris diuinam aliquam opem præstiturum te significasti. Tu enim (tu inquam) paulò ante Turcarum imperatori eam mentem indidisti, ut insulas hostis nostri ditioni subiectas, proponeret inuadere. Tu idem nunc Numidiæ regis oculos hætenus calligantes aperuisti, ut aliquando intelligeret, non posse hoc regnum cadere: quin secum magnam Africæ partem trahat, parique ruina inuoluat. Tu itaque hoc ei in animum induxisti, ut quod per literas suas, quas modo hic tabellarius reddidit, mihi ostendit in auxilium nostrum, cum omnibus regni sui uiribus, terra marique descendere proximo Vere decreuit. Quare pater omnipotens ne tanto tuo fauori deessem: Almanforem præfectum cum omni equitatu, & meliore copiarum parte iussi posteriore urbis porta exire, exercitumque hostium nihil minus opinantem à tergo inuadere. Spero enim te duce, illum facile casum uictoriæ inuenturum, aut saltem eatenus profecturum, ut hostis sibi quoque cauendum esse cognoscat, libentiusque nos quiescere patiatur: interim promissa subsidia hic adierunt, & non solum propulsare bellum, sed etiam inferre poterimus. Nunc huc prodii, ut præsto essem, si illis auxilio opus foret, nam reliqua omnis copiarum pars in armis est, signum à nobis expectans, aut si hostis exercitum ad muros admoueret, ut ad resistendum parati essemus. Sed quid est hoc quod Regina ita exanimata ad nos egreditur? Non temere est, prodibo illi obuiam, ut quamprimum quicquid, id est, sciam,

REGINA GRANATAE. BAVDELIS REX. ANTY
PHO SOMNIORVM CONIECTOR.

Misera me, quam timeo quorsum euadant hæc uisa somniorum? Sed eccum Regem uideo. Salue uir, Salue nostra spes. BAV. Et tu quoque salua sis mea uxor, unde tibi ista trepidatio? REG. Non abre est, quia uidelicet sum de tua exercitusque salute sollicita. BAVDELIS. Istuc pudicæ, & uirum suum amantis matronæ est. Sed quid noui est, quod nunc magis solito sis de nobis anxia. REG. Dicam tibi: Nam huc ea gratia ad te prodii. BAV. Dic quæso quid est. REG. Accepi te mandasse Almanfiori copiarum tuarum præfecto, ut hostes adoriatur, id nollem factum. BAV. Cur nolles? REG. Quia præter id quod displicet, te tuam populique salutem in tam manifestum discrimen coniecisse, somnium, quod proxima nocte uidi, maiorem in modum me terret. BAV. An tu somniis credendum esse existimas? REG. Quidni? cum & ipsa in utranque partem multa somnia

N 2 uera

uera experta sum, & à sapientibus uiris acceperim, solere deos per somniū futura nonnunquam mortalibus significare : an non in tuorum sapientū numero & somniorum coniectores habes ? B A V. Habeo quidem, sed raro eorum operator, quanquam ipsi sæpe mihi persuadere conantur, ne somniorum monitus negligam, enumerantes Almicaris, Hannibalis, matris Phalaridis, Sophoclis, Socratis, & aliorum plurimorum tam philosophorum quàm ducum somnia, quæ non magis somnia quàm oracula certissima fuisse contendunt. REG. Cum igitur somniorum ueritatem tot exemplis confirment, & pluribus rationibus asserere, ut credo, possint, cur fidem illis abnegas ? B A V. Non abnego omnino, sed non facile adducor, ut illis credam. Sed cedo istuc tuum somnium, REG. Vis eram secundum quietem uidere ingenti suborta tempestate fulmen è coelo magno cum fragore lapsum, templum quod Meschit dicimus, magno motu concutere, Maomethis & aliorum prophetarum nostrorum monimenta ad terram dare. Indeque statim in Africam transgressum, magnam eius prouinciæ partem depopularier. Quo somnio exterrita, è sopore confestim corpus proripui, fuitque in animo id tibi ex templo nuntiare, obtestarique, ne quid magnæ rei hodie aggredereis : Nescio quid enim animus mihi prælagibat mali, ni uerita essem, ne me nimiam (ut ais) fidem somnijs adhibentem tuo more deluderet. Nunc cum accepissem te misisse præfectum cum exercitu, qui cum hoste confligeret, diutius mihi reticendum non putauit. B A V. Prudenter fecisti, nam & si ego non soleo magnopere huiusmodi rebus moueri, tamen nihil omittere quod uisui aliquando esse, & ad capiendum consilium pertinere possit, prudentis esse existimo præsertim cum somnium istud tuum tale sit, ut uideatur negligi non debere. Aduocemus igitur Antyphonem, qui nobis hoc somnium coniectet : Nam is præter cæteros in hoc genere pollere existimatur. ANTY. Eccum me, quid Rex iubes ? B A V. Tu hic eras ? ANTY. Eram quidem. B A V. Quid igitur hætenus reticuisisti ? ANTY. Quia non decet seruum, domini se colloquio impudenter ingerere, & simul quia Regina somnium me magnopere perturbauit. B A V. Antu id audisti ? ANTY. Quid ni, qui inter hos comites tuos unà semper affuerim. B A V. Quid sentis, aut quæ teres ad eò, ut ais, perturbauit ? ANTY. Non una sed plurimæ Cæterum uelim Rex ut alios quoque coniectores, ac Mathematicos tuos conuoces, qui mecum unà hoc somniū interpretentur : Nam plurimorum iudicium certius est, & dici solet, illic esse salutem, ubi fuerint multa consilia. B A V. Nihil opus est alijs. Nā plus uni tibi in hac arte tribuo, quàm reliquis omnibus. Edissere igitur mihi uno uerbo, si potes, quid sibi uelit hoc somnium. ANTY. Dicam, licet inuitus. B A V. Eloquere subito. Nam me istæc tua plus torquet mo-

ra.

ra. **ANTY.** Finem Regni tui iam affore, hoc somnio significat. **BAVDELIS.** Hem. Vnde coniecturam facis? **ANTYPHO.** Dicam: Tempestas quam se uidisse in somnis Regina comemorat, bellum est, quo Regnum tuum, tanquam agri tempestate uastatum est. Fulmen, Hispaniae Rex est, qui nimirum à cælo missus dici potest: Nam ut uides, illi cælum & sidera omnia fauent. Concussione templi & monimentorum in terram casu, portendi autumno, hanc urbem breui in hostium potestatem uenturam, & in ea non amplius Maomethis legem, sed Christi seruata m iri. Postremo transgressio eiusdem fulminis in Africam, & illa depopulatio, manifesto significant, hac urbe capta, bellum in Africam traiecturum, Hispaniaeque Regem, ea prouincia impetu belli perculsa atque prostrata, maiore ex parte potiturum. **BAVDELIS.** Heu me miserum, quàm metuo, ne eueniant ista quæ uaticinaris. Ita enim apte somniū illud interpretatus es, ut nō somniū, sed oraculū aut historiā mihi uiderer audire. Quid igit faciam Antypho? **ANTYPHO.** Quid facias, nisi ut iram dei, qui tibi nunc intensus est, si possis, placare studeas, ac tibi Regnoque tuo, dum licet consulas. **BAVDELIS.** Recte mones. Sed placandorum deorum munus ad te potissimum pertinet mea uxor, quæ cum religione ac pietate præstes, facilius nobis numina irata reconciliare poteris. **REGINA.** Nihil faciam libentius; non quod pietate superiorem me existimem, sed ut quemadmodam meo somnio mala fata tibi cognita sunt, ita meis precibus, si fieri possit, eadem auertantur. **BAVDELIS.** Ita deus faxit, ab i supplicatum. **REGINA.** Abeo, uos me sequimini.

BAVDELIS REX. ANTYPHO. MESSI
CURSOR.

Munc uana spes est in exercitu nostro qui si benerem gesserit, non erit tam cito fortassis omnino desperandum. Si male, actum est illicet. Ita ne censes Antypho? **ANTY.** Quid sentirem iam tibi explicui. Ita profecto somnio dei uoluntatem mihi perspicere uisus sum, ut uix fieri posse putem, amplius ut latius quicquid aut prosperi nuntiaret. **BAV.** Tace. Iam sciemus, num quæ in exercitu spes reliqua fiet. **Messi** cursorē ex nostris, qui cū præfecto exierat, huc properantē uideo: præstolari uolo, ut primus sciā qd boni aut mali afferat. Væ misero mihi, ut animus inter spem & metū dubius trepidat; festina **Messi**, ut mihi nunc piger uideat. **ANT.** Non mirū. Nā cupidō, animo celeritas ipsa tarda est. Sed qd pperas scire, quæ fortasse post uelles nescisse. **BAV.** Quoniā hoc more humani ingenij euenit, ut nimis miseri mortales misérias suas scire properēt. **Messi**, Satin salue? **MES.** Vtinā. **BAV.** Quid mali est? dic statim mihi. **MES.** Exercitus. **BAV.** Quid

N 3 exercitus?

EXPUGNATIO

exercitus? MES. Tuus. BAV. Iam teneo, fusus est? MES. Imò ad internitionem cæsus. BAV. Heu me miserum, perij, interij, nullus sum. ANTYPHO. Ne tecrucia obsecro Rex. BAV. Occidit, occidit spes omnis, & fortuna nostri nominis, exercitu amisso. ANT. Quin satius est, ut dum tempus est, priusquam hostis usus uictoria, mœnia inuadat, seniores & proceres tuos in cōcilium huc euocari iubeas, ac de eorum concilio, tibi regnoq; tuo, quo ad fieri possit consulas. BAV. Bene mones, præsertim cum ego præ dolore uix sim apud me. Tu temet igitur cura, ut Serraia cum reliquis, quos solitus sum in rebus grauioribus consulere, subito huc adsint, ANTYPHO. Curabitur. BAV. At celeriter. ANTYPHO. Iam faxo hic aderunt.

BAVDELIS REX. MESSI CURSOR.

Nterim uolo ex cursore rē certius cognoscere. Dic mihi Melli, si exercitus noster funditus deletus est, quonam modo tu in columis euasisti? MES. Dicam tibi, prælium in cōualle istac sinistrorsum commissum est, me præfectus in ædito ac tuto monte, unde spectari possent omnia, locarat, quo tibi uictoriæ, aut fugæ nuntius essem, cuncta itaq; uidi, & ad te propere cucurri. BAV. Cedo: Ipse præfectus quid? MESSI. Occidit unā cum cæteris. Strenuissimus enim quisq; in pugna cecidit, pauci admodum uiui, licet grauius sauci, in potestatem hostiū redacti. BAVDELIS. Quid, Rex ipse in prælio interfuit? MESSI. Non interfuit solum, sed præfuit, uidi ego illum nostrorum sanguine madentem, per totum agmen manibus, oculis, clamore uolitare, & strenui militis, & optimi simul imperatoris officia exequi. BAV. Male est mihi, reuertere ad tuam speculam, ut obserues, quid hostes parta uictoria moliantur. MESSI. Fiat.

BAVDELIS REX.

Fortuna, quæ soles esse tam inconstans & uariā, ut in meam meorumq; cladem ac perniciem constans & certa es? Decimus agitur annus, ex quo nullum ferè diem lætum exegi. Omnia semper aduersa fuere. Raro quicquam nisi turbulentum, triste, ac molestum aut audiui, aut uidi. Res dura, spes multo fuit asperior: hodie paululum gauisus eram aduentu legatorum, heu misero mihi, quàm cito ad luctum & lacrymas ea gaudia reciderunt. Sed
 escum Antyphonem, cum Serraia & reliquis senioribus adesse uideo.

ANTYPHO.

ANTYPHO. SERRAIA. BAVDELIS REX.

HALI CONSULTOR.

Tane cenſetis? SERRAIA. Prorſus ita Nam nulla alia ſalutis uia oſtenditur. BAVDELIS. Heus Antypſo Diligens fuiſti in mandatis noſtris obeundis. ANTYPHO. Meo functus ſum officio. Sed non fuit opus me in his conuocandis magnopere laborare. Nam audita clade exercitus quam incertis rumoribus nescio quo modo acceperant, ſponte cennuerant omnes. Iamq; huc ad te ibant, te ut orarent, tandem aliquando tuæ communisq; omnium ſaluti proſpiceres. BAVDELIS. Audierunt ne quæ geſta ſunt omnia? ANT. Plura quàm uellent. BAVDELIS. Vidisti ne unquam hominem infeliciorem, qua ego ſum? SER. Me, atq; adeo hos omnes collegas meos, quippe qui tuam ac noſtram uicem doleamus. BAVDELIS. Non ita eſt. Nam quo meus ſtatus eſt ſublimior, eo caſus eſt altior & ruina grauior. SER. Verum eſt, ſed tu ſtare potes nobis cadentibus, nos te cadente, ſalui eſſe non poſſumus. BAV. Miſſa hæc faciamus, quid tandem in tanta aduerſitate fortunæ mihi cōſulitis? SER. Dicant ipſi, quibus cum, ut iuſſiſti communicauī omnia. Nam quid ego ſentirem, in initio cum nondum eſſet ſubſecuta clades exercitus, tibi explicui. BAV. Dic Hali quid tibi uidetur? HALI. Mene? BAV. Te ergo, quem ut ætate, ita prudentia cæteros ante ire par eſt. HALI. De prudentia alij iudicent, ſtudio certe & fidem erga te meam, ſummāq; in conſulendo libertatem tute noſti. BAV. Nil deſt tibi quod ad fidum amicū, & ſummum uirum pertineat. Sed dic quid conſilij mihi capiendum ſit, HALI. Quando ita iubes, dicam id quod mecū una omnes iſti ſentiunt. Nam iam dudū inter nos hanc rem tractamus, & ſuper ea diſceptamus. BAV. Hem iſtuc uolo, & ſi potes, uno uerbo expedi. HALI. Iam omnes quamprimum deditiōem tibi faciendam eſſe cenſemus. BAV. Hem. HALI. Quid dubitas? cum id non modo neceſſarium, uerum etiam utile ſit. BAVDI. Quomodo? HALI. Pirum uides amiſſo exercitu & omni flore iuuentutis, nullam tibi amplius in armis ſpem fore, metuendumq; eſſe ne hoſtis, tanta uictoria elatus incenia inuadat. Quod ſi ſit, perimus omnes illicet. Ut em̄ urbe expugnata (quod tantæ potentia ac uirtutis uiro erit per facile) aut mortem crudeliter oppetemus, aut in prædam miſerandamq; ſeruitutem, una cum coniugibus & liberis trahemur. Deinde, ut hoſtis quieſcat q̄d (mihi crede) haud faciet, nō itelligis hunc populū, tanta ſenum, puerorū, ac mulierū turba ſuperſtite, cum iam omniū nos alimentorū genera defecerint, famem diutius tolerare nō poſſe. Nā in externis auxilijs ſpem ponere, ea uero ſumma foret demētia. Ut em̄ omittā, q̄ ea iam pridē fruſtra expectamus, illud dico, ſi uniuerſa Aſia & Africa

& Africa in auxilium nostrum confurgeret, uix fieri posse, ut hanc urbem ex faucibus imminentis hostis, iam, iamq; absorbentis eriperet. B A V. Quæ nos uis belli urgeat, & famis necessitas, sat scio. Sed ego mortē seruituti anteponendam puto. Nam quid est aliud se dedere, quàm in seruitutem se hosti addicere. H A L I. Non ita est Rex. Magni enim referre arbitror cui te dedas. Primum Ferdinādo & Elisabethæ Hispaniarū principibus subesse, non seruitus sed libertas appellanda est. Sunt enim (ut nostri quoq; fatentur, & constans fama prædicat) tantæ humanitatis, mansuetudinis, atq; clementiæ, tantum in summa potestate rerum omnium modum tenent, adeo deniq; sunt omnibus animi & corporis dotibus ornati, ut beatius penè uideatur, illis seruire, quàm alijs imperare. Deinde si te sponte dederis, non ut seruum, sed ut clientem, & amicū in suam fidem, qua sunt benignitate (mihi crede) recipient. Rondenſes, Loſcani, & pleriq; alijs, qui se sponte dedidere, quibus nihil penè ademptum est, præter iniuriæ licentiā, quicq; pari quodammodo iure cum Hispanis uiuūt, Regiæ humanitatis & clementiæ locupletissimi testes sunt. At Malacenses (ut alios fileā) qui obstinatis animis belli impetum experiri uoluerūt, patria capta & direpta, incatenis per omnem Europam tracti, suo ludibrio omnes gentes impleuerunt. Postremo si tibi consilium caperes, forsitan tuam istam animi magnitudinē non improbarē, qua dicere soles, præstare uirorum more, pugnaſ occumbere, quàm ulli hominum subesse. Nunc cum simul etiam deliberandū tibi sit, de coniugibus & liberis, atq; omni populo ditioni tuæ subdito, si tibi minus parcis, at illis parcas, & tua pertinacia non committas, ut ea illis eueniant quæ urbe capta uictis accidere solent, quæ quidē talia sunt, ut ea fugiat ac reformidet oratio. Quare cum necessitas te, ut fateris, urgeat, utile sit, & non indecorum tam modestis, tam mitibus, tam omni uirtutum genere præstantibus principibus colla submittere: nihil cunctandum, quin statim deditionem facias, censeo. B A V. Ita uobis uidetur. H A L I. Non solum uidetur, sed id ut facias, etiam atq; etiam obsecramus. B A V. Fiat. Nam malouobiscū errare, quàm mea prudentia fretus, recte sentire. Eamus igitur intro, ut oratores eligam, & ea, quæ ad deditionem faciendam pertinent, parem.

GVTTERIVS PRAECEPTOR MAIOR EQVIVTVM IACOBENSIVM. FERDINANDVS
 REX. PETRVS CARDINALIS.

St ut dixi Rex. Non enim satis est bono imperatori uincere, nisi etiam uictoria uti ſciat. REX. Et propterea quando hæc uictoria nobis cœlitus data est, decreui, ut soleo, successus meos urgere, numinūq; fauori inſtare. Atq; ea gratia
 huc

huc prodij, ut hinc procul considerarem, inquam potissimum murorum partem machinas dirigam, qua uineæ agenda, ubi scalæ adinouendæ sint, ubi equitatus, ubi peditatus disponendi, ubi insidiæ collocandæ. GVT.

Sed quis unquam putasset Mauros istos ausuros esse exercitum tuum ultro lacessere, cum plures iam menses præ timore portas urbis egredi formidarint? REX. At suæ stultitiæ ac temeritatis debitas pœnas dederunt.

Verum hoc nihil est. Cras faxo ut nostram ac militum uim melius sentiant. Certum est enim urbem cras primo mane, omnibus uiribus totaque belli mole adoriri, indeque non nisi ea expugnata & solo æquata discedere. GVT. Facile id fuerit, si tua uirtute ac militum robore uti uolueris.

REX. Ita spero. Sed ego hæcenus hanc expugnationem distuli, quod ostendebant hostes, quotidie ferè deditionem sese facturos. Ego autem militum salutem, (quos filiorum loco diligo) prospiciens, libentius longæ obsidionis tædia suffererebam, quàm eos in discrimen adducerem. CAR.

Rex uidet tu illos urbe exeuntes? REX. Video nunc, postquam oculos in eos conieci. Sed quosnam eos fore putemus, aut quid ferre denique?

CARDI. Nescio, nisi quod inermes horum ueniunt, & si satis cerno, oliuæ ramum paciferæ, manibus gestant. REX. Demiror hoc quid sit,

nisi forte sint Oratores, qui ueniant ut se dedant, ueniam pacemque postulent. CARDINA. Bene tibi, si id fecerint, consulent, REX. Nescio

quid inter se colloquuntur, aucupemur eorum sermonem, & eo pacto, quid ueniant, sciemus. CARDINALIS. Istuc optimum est.

ORATOR BAYDELIS REGIS CARDINALIS.
FERDINANDVS REX. GVTTERIVS.

Postea quanto magis magisque cogito, tanto magis hanc deditionem laudo. CARDI. Audint tu illum? Nescio quid de deditione loquitur. REX. Audio. ORATOR. Nam hac potissimum uia, salutem nobis, coniugibus, liberisque nostris parabimus, & urbem direptione excidioque, quod imminerebat liberabimus. CARDINALIS. Non dubium est, quantum audio, quin isti deditionem facturi ueniant. REX. Ipsi uiderint. Nam ego utrum malim, nescio: si enim se sponte dediderint, militum salutem (quos in discrimen adducere non erit necesse) prospexero. Sin obstinato animo obsidium tolerare uoluerint, uirtutis exercendæ adipiscendæ gloriæ latiore campum præbuerint: siquidem magis uirtus enitescet, & cumulatior erit nostra gloria, uel & armis expugnata Granata, quod breui consequemur, quam spontanea hostium deditione recepta. ORATOR. Opportune Rex adest, & non præuideram. Procidamus ei ad pedes, Salue Rex inuictissime,

ctissime, & omnium quos terra substat, gloria & honore dignissime, Cum te non lateat quàm graue durumq; uideri debeat homini cum Regia dignitate nato, & ab ipsis penè incunabulis, pluribus populis gentibusq; imperare assueto, alienæ se ditioni sponte subiicere, existimare merito potes, non sine summa urgentiq; ratione Baudelim Regē hactenus nostrū, deditiōis faciendæ (cuius gratiæ nunc ad te Magnanime Rex uenimus) consiliū coepisse. Licet enim fames, ferrum, ac postremo rerum omnium difficultas ad hoc illum impellere uideantur, tamē (mihi crede) plus apud eum, nosq; omnes opinio & quodammodo certa spes tuæ bonitatis, fidei, atq; clementiæ ualuit. Nisi enim ipse, omnisq; populus eius ditioni subiectus te his, quas modo nominaui, reliquisq; tuis singularibus uirtutibus erga se usum consideret, quibus potius perpeti, quàm tibi se tradere cogitasset. Non deerat profecto nobis animus, si uis ferri uergeret, mortem fortiter pugnando oppetere, aut fame ingrauescente, eam quoquo modo tolerare patienter, donec aut amici p̄missa subsidia mitterent, aut deus fortasse quispiam nos respiceret. Verum hæc (quam dixi) opinio, & spes de tua summa bonitate persuasit, ut uiuere etiam nūc Baudeli ac nobis omnibus libeat, neq; pudeat, tibi tam inclyto Regi, tam benigno misericordiq; uictori, ceruices summittere. Itaq; Baudelis nomine, ipsum, omnem populum, urbem, agros, diuina humanaq; omnia in ditionem arbitratumq; tuum tradimus. Nunc tuum fuerit, ne illum nosq; simul hæc spes frustretur, providere. Quod ut facias etiam atq; etiā suppliciter oramus & obsecramus. REX. Prudēter factum est ab rege uestro ac uobis: quod nostram benignitatē quàm uim & arma experiri maluistis, quodq; nullum uobis esse ad salutem tutiorem portum intellexistis, quàm ad nostram fidem clementiamq; confugere. Quod ne frustra feceritis, sedulo à nobis (bono animo estote) curabitur. ORATOR. Ita speramus optime Rex. REX. Cæterum quo certior sim huic ditioni nullum subesse dolum, iubeat statim Rex nobilium liberos obfides dari mihi, arma omnia huc transferri, captiuos ex Christianis, quotquot in urbe sunt (quorum salus ac libertas mihi præcipue cordi sunt) ad me deduci. ORATOR. Et hæc & alia quæcunq; iusseris, faciet, ac libens Baudelis seruus tuus, ne dubitaueris. REX. Ite ergo & hæc curate. ORATOR. Factum puta, REX. Tu Guttericum lecta peditū manu paratus sis, ut cum obfides dederint, & huc arma detulerint, urbem recipias: portas, arcē, munitaq; omnia urbis loca, ualidissimo præsidio firmes. Id ubi feceris, ex summa arcis turres solita nostra signa extollito. Tibi em̄ tanquā præceptorī maiori equitum Iacobensium, merito debetur hic honor & labor. GVTE. Nihil unquam in omni uita feci libētius, quàm hoc facturum sum, etiam si uitæ periculum, (quod nullum imminet, mihi

esset

esset ad eundum. Nam quid mihi potest euenire gloriosius, quàm me primum post tot sæcula, in arce Granatæ, dei nostri & tua uictoria signa collocasse? Vos cõmilitiones mei, cĩa arma sumite, & mecum ad uibis portas propius accedite, nolo enim ut ulla sit mora, quin statim, cum tempus fuerit, urbe potiamur. **CARDI.** Quantæ tibi Rex laudi, & quàm immortalis gloriæ hoc fore putandum est, cuius cõsilio, ductu, ac uirtute singulari, hoc tam diuturnum, tam crudele, tam intestinum, ac uisceribus ipsis Christi fidelium inhærens inceptũ, administratum & cõfectum est bellum? Cum tantum Gutterius noster (& merito quidem) iam nunc gloriatur, se primum Granatæ portas & arcem, tuo nomine uictorem intraturum. **REX.** Quin potius deo nostro, à quo emanant bona cuncta, gratias agamus. **CARDI.** Ut primum & catholicum principem decet loqueris, & uere, Deus enim tibi eam mentẽ indidit, ut solus eam maculam delere uelles, quæ iam insederat, ac per tot sæcula inueterauerat in populi Christiani nomine, quod Maomethis sectatores, qui Asiam iam dudum nobis Africamq; eripuerant, non modo suis latissimis terminis contenti non essent, sed in Europa, peculiari nostra debaccharentur. Idem in suscepto, contra perfidos istos Mauros bello, istam constantiam & patientiam contulis, ut nullo labore, nulla inædia, nullis uigilijs, nullis deniq; incommodis molestijsq; frangereris. Idem in tot maris ac terræ periculis incolumem te custodiuit, & postremo ad hunc seruauit diem, ut quod maiores nostri semper optarunt, sperauerunt nunquam: Granatam cum uniuerso eius Regno, uideas tuis armis, tuo consilio, ac singulari uirtute subactam, domitam, ac pacatam, in tuam ac Christianorum potestatem deuenisse. **REX.** Est ita ut dicis. Ego hæc & si qua alia sunt in me, quæ digna sint laude, uni deo accepta refero. Sed eccum arma exportant, obsidesq; ad nos adducunt: dubitari non potest, quin sint ingenui & nobilius liberi, ita sunt facie liberali. Heus comites mei, illos suspicite, & curate ut per uestra distributi tentoria, diligenter custodiantur, & simul arma in templum referantur. Hem; optime est. Gutterius noster per benignẽ in urbem recipitur. **CARDINA.** At ego istuc non aduerteram. O factum bene. uerum aliud sperandum non fuit. **REX.** Sed optimum factum est: me huc euocare exercitum ad me. I tubicen: & Præfectos, Tribunos, Centuriones, reliquosq; ductores exercitus: meis uerbis moneto, ut cum omnibus copijs, tanquam si cum hoste dimicandum esset instructi, quamprimum huc ad adsint. **CARDINA.** Prudentissimi (ut soles) imperatoris officio fungeris: dum ita te comparas, ita ad omnes casus, tam prosperos, quàm aduersos instructus: & multo ante paratus es: ut nihil quicquam accidere possit, quo dicendum tibi sit: non putaram. Nam si hostes in fide māscent: tuto & honorifice cum omni equitatũ &

O 2 peditatu

pedita tu urbem ingredieris. Sin quis dolus aut fraus sublit (quod uix credibile est in tanta ipsorum clade ac rerum omnium desperatione) paratuseris, qui eorum perfidiam ulciscaris. REX. Dicis id quod res habet. Sed uideon ego, an non, crucis signum in summa arce eleuatum: & sanè nisi me oculi fallunt, ipsum est. CARDINA. Recte uides, illud ipsum est. Iam igitur arx cum urbe tota, libere in manu est tua. REX. Adore museam. CARDI. Iustum est. REX. Et pro tantis erga nos meritis deo gratias agamus. CARDINA. Aequissimum. Sed cum tantis rebus nullæ uoces sufficiant, efficacius corde, cuius scrutator est deus, satisfieri poterit. REX. Ita est. CARDINA. Eccum autem post crucem, diui Iacobi uexillum, ac deinde tuum elatum est. REX. Bene istuc. Nam Diuus Iacobus Dux & aduocatus noster est, & illicum beata uirginepost deum uictoriam hanc referre debemus acceptam. CARDI. Sed præconem è summa arce silentium sibi tubæ cantu poscentem, uisum audire. REX. Et quidem ego. CARDI. Attendamus quæso quid nam dicturus sit. REX. Placet.

PRAECO.

Nuant uiuant æterna laude atq; gloria Ferdinãdus & Elisabetha Rex & Regina Hispaniarum illustres, quorum opera, ductu felicibusq; auspicijs, summo labore, incredibili uirtute, diuino consilio, potentissima hæc urbs Granata, cum omnibus prouincijs, ciuitatibus, castellis & oppidis, eius imperio subiectis, Deo duce, Regina cceli Maria, diuoq; Iacobo Hispaniæ patrono, suffragantibus, Beatissimo patre nostro Innocētio octauo, Pontifice Maximo, liberalissime opitulante. Ad hoc præsulibus, principibus, ciuitatibusq; castellæ, pro se quibusq; sedulo elaborātibus, ex impia & tenebricosa Maomethana seruitute eruta, in ueri dei lumen translata est & Regnum.

CARDINALIS. FERDINANDVS REX.

Sane præmio dignus est præco, qui tam egregie suo functus est munere, licet plurima quæ in tuam Regiæq; laudem & gloriam uere dici poterant, prætermiserit. REX. Mihi sat est recte fecisse. Nam gloria, etiam si id nō agamus, tanquam umbra corpus, benefacta consequitur.

CAPTIVI.

CAPTIVI. CARDINALIS. FERDINANDVS REX.

Benedictus dominus deus Israël, quia uisitauit, & fecit redemptionem plebis suae. CARDINALIS. Canentes nescio quos audio. REX. Agmen est eorum, quos ex nostris captos Mauri diu in compedibus & uinculis tenuerunt. Miserum me, ut sunt senti, squallidi, luridi, laceri, toto denique habitu uultus & corporis deformati. CARDI. Tales sunt, ut uix uxores & liberi eos agnoscere posse uideantur. REX. Cuius mentem, uel ferream, misericordia non tangat, si eius oculis tam dirum spectaculum sit obiectum? Procedamus paululum illis obuiam. Si enim seruitutem istam æquo animo propter fidem tulerunt, in martyrum quodammodo numerum referri possunt. CAPTI. Rex æternum uiue, cui tantum debemus, quantum hominem homini debere uix fas est. Tu enim nobis libertatem, quæ bonis uita est carior. Tu patriam, qua nihil est iucundius. Tu liberis nostris parentes. Nobis liberos. Tu coniugibus nostris uiros, nobis coniuges. Tu propinquos, affines, amicos, fortunas, & denique nosmetipsos nobis reddisti: omnia quæ ab homine optari possunt bona, simul cum libertate amiseramus, ea nobis per te hodierna die restituta sunt. Pro quibus omnibus gratias tibi agere superuacaneum est. Quis enim pro immortalibus tuis erga nos meritis conuenire existimet, ut tam uili munere defungamur orationis? Gratiam autem referre non est nostræ facultatis, sed eam sperare debes ab illo, cuius uexilla secutus gloriosam hanc de hostibus eius uictoriam reportasti, qui pia hominum facta ex alto prospiciens, singulis præmia digna muneratur. Nos quod possumus, te non solum ut Regem id quod es: sed ut parentem, & si fas est dicere, deum salutis nostræ, uitæ, libertatis, fortunæ colemus, & dum spiritus hos artus reget, obseruabimus. REX. Neque à uobis neque adeo à quoquam hominum istas gratiarum actiones unquam desiderauimus. Id mihi iucundissimum est, uos uidere liberos & incolumes, pro quorum salute, acrius quam pro imperij propagatione & gloria dimicauimus. CARDI. Istuc recte. Satius quippe est & gloriosius ciuem unum seruare quam multos hostes perdere. REX. Tu dispensator hos in castra ad Reginam deducito, & ablato squallore, congruentibus uestibus exorna, nihilque quod ad cultum aut uictum pertineat, eis deferri patiaris. Vos uero bono animo estote. CAP. Quid nismus? cum te uiuum ac uictorem uideamus.

○ 3 REX.

EXPUGNATIO

REX. CARDINALIS.

Proportune Regina mentio incidit, eam cum principe ceterisque liberis nostris quamprimum huc adesse oportet, ut nobiscum unā urbem ingrediatur, sicque nunc particeps honoris & lætitiæ, ita ut hactenus particeps sociæque fuit laborum, vigiliarum, periculorum. CARDINA. Imitata est Ipsycrateam, quæ uirum in castra ac per omnia bellorum discrimina secuta est. Sed tua: cōfilio, prudentia, animi magnitudine, longe illa superior est. Nam de pudicitia, qua Lucratiæ par est; amore cōiugali, quo Iuliæ Pompeiæ, aut Portiæ Brutæ non cedit, reliquisque uirtutibus, quæ ad consummatā matronam spectant, dicere superuacaneum est. REX. Huic tu mihi illam laudas. Sat scio nihil tam magnifice dici posse, quin id excellens ac diuina illius uirtus longe exuperet. Puer curre propere, ac Reginam cum liberis, reliquisque comitatu huc meis uerbis euoca. Sed Baudelis egreditur cum suis satrapis. Nescio quid mcestus secum loquitur. Cōcedamus hinc paululum ad dexteram, ut nos tardius uideat, possumusque interea sermones eius aucupari.

BAUDELIS. FERDINANDVS REX.
CARDINALIS.

Vis unquam existimasset, qui annos ab hinc decem me tot diuitijs opibusque affluentem, tanto equitatu ac peditatu stipatum, tot oppidis, castellis, urbibus, opere ac natura munitissimis cinctum undique ac uallatum, omni denique bonorum copia florentem uidisset, fore aliquādo, ut in has ærumnas miseriasque, quæ nunc me premunt, inciderem? O fortuna, quæ dici soles nunquam esse perpetuo bona, ut ex illo tempore, ad hoc, aduersum me es perpetuo mala? REX. Hic mihi consolandus est, ne se adeo maceret. CARDINA. Benefactum. REX. Nihil est Baudeli quod tanto opere fortunam lamenteris tuam, BAUDELIS. O salue Rex inuictissime. Nuper tibi urbem cum omnibus meis fortunis tradidi. Nunc me ipsum, coniugem, liberos spesque omnes meas; & si quid est mihi amplius reliquum, absque ulla exceptione dedo. Illud duntaxat per tuā istā dexteram uictoria, & fide gloriosam te oro, ut cum de me, coniuge liberisque deliberare uoles, non uictoriam (quæ natura insolens & superba est) sed tuum mitissimum ingenium, tuam solitam humanitatem, mansuetudinem clementiam, quæ ego met, dum tuus captiuus fui, expertus sum, in consilium adhibeas, fortunamque, cui tantum de me licuit, reuerere. REX. Exurge ac bonum habeto animum. Sensisti hactenus, quantum aduersus hostes in bello ualerem, qualis uero in pace sum, præsertim aduersos eos, qui ad nostram

stram fidem misericordiamque confugerunt, posthac senties, erisque documento cæteris, ut experiri malint, quid possim prodesse amicus, quam ob esse inimicus. Vos cum in castra comitamini, urbi curate ut honorifice accipiatur. Sed heus concedite istorsum ad sinistram, ne is Reginam ad nos (ut uideo) cum comitum suorum pompa, aduentantem usquam remoretur.

REGINA. REX FERDINANDVS.

Alue Rex. Omnia tibi ex sententia hodie obtigisse maximo, pere gaudeo. REX. Credo. Quandoquidem tu mearum omnium uoluptatum, honoris, & gloriae particeps & socia es. Introeamus iam urbem, ut eius possessione (quod tot suspirijs, tot uotis nos ac maiores nostri tam diu optauere) tandem aliquando perfruamur. Deoque nostro gratias agamus, qui tot curis, tot dispendijs, tot molestijs, laboribus, periculisque nostris, finem hodierna die imponere, fidemque suam sanctissimam per nos ministros suos amplificare & exaltare dignatus est. REGI. Istuc si grati esse uolumus, ut certe uolumus, iustissimum est.

REX. Eamus iam intro. REGI. In me nulla est mora. Vos ualete & plaudite.

Finis dialogi expugnationis regni Granatae.

CRISTO,

CRISTOPHERI CO-

LOM DE INSVLIS NVPER INVENTIS IN MA-

RI INDICO SVB FERDINANDO REGE HISPANIA

rum epístola, ad magnificum dominum Raphaëlem

Sanxis: deinde per Alexandrum de Cosco

latinitate donatum.

VONIAM susceptæ provinciae rem perfectam me consecutum fuisse, gratum tibi fore scio: hac constitui exarare, quæ te uniuscuiusque rei in hoc nostro itinere gestæ inuentæque admoneant. Tricesimo tertio die postquam Gadibus discessi, in mare Indicum perueni, ubi plurimas Insulas innumeris hominibus inhabitatas reperi, quarum omnium profelicissimo Rege nostro, præconio celebrato, & vexillis extensis, contradicente nemine possessionem accepi, primæque earum, diui Saluatoris nomē imposui, cuius fretus auxilio, tam ad hanc quàm ad cæteras alias peruenimus: Eam uero Indi Guanahany nuncant. Aliarum etiam unamquæque nouo nomine nuncupauit. Quippe aliam insulam Sanctæ Mariæ Conceptionis, aliam Fernandinam, aliam Hysabel lam, aliam Iohannam, & sic de reliquis appellari iussi. Quam primum in eam Insulam (quam dudum Iohannā uocari dixi) appulimus: iuxta eius litus occidentem uersus aliquantulum processi, tanque eam magnam nullo reperto fine inueni, ut non insulam, sed continentem Cathay provinciam esse crediderim, nulla tamen uidens oppida, municipiaue in maritimis sita confinibus, præter aliquos uicos & prædia rustica, cum quorum incolis loqui nequibam, quare simul ac nos uidebant surripiebant fugam. Progrediebar ultra, existimans aliquam me urbem uillæue inuenturum. Denique uidens quod longe admodum progressis, nihil noui emergebat, & huiusmodi uia nos ad Septentrionem deferebat (quod ipse fugere exoptabam, terris etenim regnabat bruma) ad austrumque erat in uoto contendere, nec minus uenti flagitantibus succedebat: constitui alios non operiri successus, & sic retrocedens, ad portum quendam (quem signaueram) sum reuersus, unde duos homines ex nostris in terram misi, qui inuestigarēt, esset ne Rex in ea provincia, urbēue aliquæ. Hi per tres dies ambularunt inueneruntque innumeros populos & habitationes, paruas tamen & absque ullo regimine, qua propter redierunt. Interea ego iam intellexeram à quibusdam Indis, quos ibidem susceperam, quomodo huiusmodi provincia & Insula quidē erat: & sic perrexī Orientem uersus, eius semper stringens littora usque ad milliaria CCCXXII, ubi ipsius insulæ sunt extrema, hinc

hinc aliam insulam ad orientem prospexi, distantem ab hac Iohanna miliaribus LIII. quam protinus Hispanam dixi, in eamq; concessi, & direxi iter quasi per Septentrionem: quemadmodum in Iohanna ad orientem, miliaria D. LXIII. Quæ dicta Iohāna & aliæ ibidem Insulæ quàm fertilissime existunt, hæc multis atq; iutissimis & latis, nec alijs quos unquā uiderim comparandis portibus est circumdata: multi maximi & salubres hanc interfluunt fluuij: multi quoq; & eminentissimi in ea sunt montes. Omnes hæc insulæ sunt pulcherrime & uarijs distinctæ figuris, peruie, & maxima arborum uarietate sydera labentium plenæ, quas nunquam folijs priuari credo: quippe uidi eas ita uirêtes atq; decoras, ceu mense Maio in Hispania solent esse, quarū aliæ florêtes, aliæ fluctuosæ, aliæ in alio statu, secundum uniuscuiusq; qualitatem uigebāt, garriebat Philomena, & alijs passerres uarij ac innumeri, mense Nouembri quo ipse per eas deambulabam: Sunt præterea in dicta insula Iohanna, septem uel octo palmarum genera, quæ proceritate & pulchritudine: (quemadmodum cæteræ omnes arbores, herbæ, fructusq;) nostras facile exuperant. Sunt & admirabiles pinus, agri & prata uastissima, uariæ aues, uaria mella, uariæq; metalla, ferro excepto. In ea autem quàm Hispaniam supra diximus nūcupari, maximi sunt montes ac pulchri, uasta rura, nemora, cāpi feracissimi, ferri pacisq; & condendis ædificijs aptissimi. Portuum in hac insula commoditas & præstantia fluminum, copia salubritate admixta hominum, quæ nisi quis uiderit, credulitatem superat. Huius arbores pascua & fructus, multum ab illis Iohannæ differūt. Hæc præterea Hispana diuerso aromatis genere, auro metallisq; abundat: cuius quidem & omnium aliarū quas ego uidi & quarum cognitionem habeo incolæ utriusq; sexus, nudi semper incedunt, quemadmodū eduntur in lucem: præter aliquas fœminas: quæ folio frondēue aliqua, aut bombicino uelo, pudenda operiunt, quod ipsæ sibi ad id negotij parant. Carent hi omnes (ut supra dixi) quocūq; genere ferri: carent & armis, utpote sibi ignotis, nec ad ea sunt apti: nō propter corporis deformitatem (cum sint bene formati) sed quia sunt timidi ac pleni formidine, gestant tamen pro armis arundines sole perustas, in quarum radicibus, hastile quoddam ligneum siccum & in mucronem attenuatum figunt, neq; his audent iugiter uti: nam sæpe euenit cum miserim duos uel tris homines ex meis ad aliquas uillas, ut cum earum loquerentur incolis, exisse agmen glomeratum ex Indis, & ubi nostros appropinquare uidebant, fugam celeriter arripuisse, despretis à patre liberis, & econtra, & hoc non quod cuiuspiam eorum damnum aliquod uel iniuria illata fuerit, imò ad quoscunq; appuli, & quibus cum uerbum facere potui, quicquid habebam sum elargitus, pannum aliæq; per multa, nulla mihi facta uersura, sed sunt natura pauidi ac timidi. Cæterum ubi se cernūt tutos,

P omni

omni metu repulso, sunt admodum simplices ac bonæ fidei, & in omnibus quæ habet liberalissimi, roganti quod possidet inficiatur nemo: quin ipsi nos ad id poscendum inuitant. Maximum erga omnes amorem præferunt: dant quæcque magna pro paruis: minima licet re, nihiloue contenti: ego attamen prohibui, ne tam minima & nullius pretij hisce darentur, ut sunt lancis, parapsidum, vitricque fragmenta: Item clauis, ligula, quanquam si hoc poterant adipisci: uidebantur eis pulcherrima mundi possidere loca lia. Accidit enim, quendam nauitam tantum auri pondus habuisse pro una ligula, quanti sunt tres aurei solidi, & sic alios pro alijs minoris pretij. præsertim pro blanquis nouis, & quibusdam nummis aureis, pro quibus habendis dabant quicquid petebat uenditor, puta unciam cum dimidia & duas auri, uel triginta & quadraginta bombicis pondo, quam ipsi iam nouerāt. Item arcuum, amphoræ, hidriæ, dolique fragmenta, bombici & auro tanquam bestia comparabāt, quod quia iniquum sanè erat: uetui, de dique eis multa pulchra & grata, quæ mecum tuleram nullo interueniente præmio, ut eos mihi facilius conciliarem, fierentque christicolæ, & ut sint proueni in amorem erga Regem reginam principesque nostros & uniuersas gentes Hispaniæ, ac studeant perquirere & coaceruare, eaque nobis tradere quibus ipsi affluunt & nos magnopere indigemus. Nullam hi norunt idolatriam. imò firmissime credunt omnem uim, omnem potentiā, omnia denique bona esse in cælo, meque inde cum his nauibus & nautis descendisse, atque hoc animo ibi fui susceptus postquam metum repulerant. Nec sunt segnes aut rudes, quin summi ac perspicacis ingenij, & homines qui transfretant mare illud, non sine admiratione uniuscuiusque rei rationem reddunt, sed nunquam uiderunt gentes uestitas neque naues huiusmodi: Ego statim atque ad mare illud perueni: prima insula, quosdam Indos uiolenter arripui, qui ediscerent à nobis, & nos pariter docerent ea, quorum ipsi in hisce partibus cognitionem habebant, & ex uoto successit: nam breui nos ipsos, & hi nos, tum gestu ac signis, tum uerbis intellexerunt, magnoque nobis fuere emolumento: ueniunt modo mecum tamē, qui semper putant me desiluisse è cælo quamuis diu nobiscum uersati fuerint, hodieque uersentur, & hi erant primi, qui id quodcunque appellabamus nuntiabant, alij deinceps alijs elata uoce dicētes. Venite uenite & uidebitis gentes æthereas. Quamobrem tam scæminæ quam uiri, tam impuberes quam adulti, tam iuuenes quam senes, deposita formidine, paulo ante concepta, nos certatim uisabant magna iter stipante caterua, alijs cibum, alijs potum afferentibus, maximo cum amore ac beniuolentia incredibili. Habet unaquæque insula, multas scaphas solidi ligni, & si angustas, longitudine tamen ac forma nostris biremibus similes, cursu autem uelociores. Reguntur remis tantummodo. Harum quidem sunt magnæ,

gnæ, quædam parvæ, quædam in medio consistunt. Plures tamē biremi, quæ remigent duo deuginti transtris maiores, cum quibus in omnes illas insulas quæ innumere sunt transcurritur, cunq; his suam mercaturam exercent, & inter eos commercia fiunt. Aliquas ego harum biremium seu scapharum uidi, quæ uehebant septuaginta & octoginta remiges. In omnibus his insulis nulla est diuersitas inter gentis effigies, nulla in moribus atque loquela, quin omnes se intelligunt adinuicem, quæ res perutilis est ad id, quod serenissimum Regem nostrum exoptare præcipuæ reor, scilicet eorum ad sanctam Christi fidem conuersionem, cui quidem quantum intelligere potui facilissimi sunt & proueni. Dixi quemadmodum sum progressus antea insulam Ionhānam, per rectum tramitem occasus in orientem miliaria CCCXXII. secundum quā uiam & interuallum itineris, possum dicere hanc Iohannam esse maiorem Angliā & Scotiā simul, namq; ultra dicta CCCXXII. miliaria, in ea parte quæ ad occidentem prospectat, duæ (quas non peti) supersunt prouinciæ, quarum alteram Indi Anan uocant, cuius accolæ caudati nascuntur. Tenduntur in longitudinē ad miliaria CLXXX. ut ab his quos uideo mecum Indis percepi, qui omnes has callēt insulas. Hispanæ uero ambitus maior est tota Hispania à Cologna usq; ad Fontē Rabidum. Hincq; facile arguitur, quod quartū eius latus, quod ipse per rectam lineam occidentis in orientem traieci, miliaria continet D XL. Hæc insula est affectanda, & affectata, non spernenda, in qua (& si aliarum omnium ut dixi pro inuictissimo Rege nostro sollemniter possessionē accepi, earumq; imperium, dicto Regi penitus committitur) in oportuniore tamen loco, atq; omni lucro & commercio condecens, cuiusdam magnæ uillæ, cui Natiuitatis domini nomen dedimus, possessionē peculiariter accepi: ibiq; arcem quandā erigere ex tēplo iussi, quæ modo iam debet esse peracta, in qua homines qui necessarii sunt uisi, cū omni armorū genere, & ultra annū uictu opportuno reliqui, item quandam carauellam, & pro alijs cōstruendis, tam in hac arte quā in cæteris peritos, ac eiusdem insulæ Regis erga nos beniuolentiā & familiaritatem incredibilem. Sūt enim gentes illæ amabiles admodum & benignæ, eo quod Rex prædictus me fratrem suum dici gloriabatur. Et si animum reuocarent, & his qui in arcem manserūt nocere uelint, quod nequeunt, quia armis carent, nudi incedunt, & nimium timidi: ideo dictam arcem tenentes duntaxat, possunt totam eam insulam nullo sibi imminente discrimine (dummodo leges quas dedimus ac regimen non excedant) facile detinere. In omnibus his insulis ut intellexi, quisq; unum tantum coniugi acquiescit, præter principes aut reges quibus uiginti habere licet. Fœminæ magis quā uiri laborare uidentur nec bene potui intelligere an habeant bona propria, uidi enim quod unus habebat, alijs impartiri: præsertim dapes,

P. 2 obsonia,

obsonia, & huiusmodi. Nullum apud eos monstrum reperi, ut plerique existimabant, sed homines magnæ reuerentiæ atque benignos. Nec sunt nigri uelut Aethiopes: habent crines planos ac demissos, non degunt ubi radiorum solaris emicat calor: permagna namque hic est solis uehementia: propterea quod ab æquinoctiali linea distat (ut uidetur) gradus sex & uiginti. Ex montium cacuminibus maximum quoque uiget frigus, sed id quidem moderantur Indi, tum loci consuetudine, tum rerum calidissimarum quibus frequenter & luxuriose uescuntur praesidio. Itaque monstra aliqua non uidi, neque eorum alicubi habui cognitionem, excepta quadam insula Charis nuncupata, quæ secunda ex Hispana in Indiam transfretatibus existit, quam gens quædam, à finitimis habita ferocior, incolit: hi carne humana uescuntur. Habet prædicti biremium genera plurima, quibus in omnes Indicas insulas traſciunt, deprædant, surripiuntque quaecumque possunt. Nihil ab alijs differunt, nisi quod gerunt more fœmineo longos crines, utuntur arcubus & spiculis arundineis, fixis (ut diximus) in grossiori parte attenuatis hastilibus: ideoque habentur feroces, quare cæteri Indi inexhausto metu plectuntur, sed hos ego nihil facio plus quam alios. Hi sunt qui coeunt cum quibusdam fœminis, quæ solæ insulam Mathenin primam ex Hispana in Indiam traſcipientibus inhabitant. Hæ autem fœminæ nullum sui sexus opus exercent: utuntur enim arcubus & spiculis sicuti de earum coniugibus dixi, muniunt sese laminis æneis, quarum maxima apud eas copia existit. Aliam mihi insulam affirmant, supradicta Hispana maiorem, eius incolæ carent pilis, aurumque inter alias potissimum exuberat. Huius insulæ & aliarum (quas uidi) homines mecum porto, qui horum quæ dixi testimonium perhibent. Denique ut nostri discessus & celeris reuerſionis compendium, ac emolumentum breuibus astringam, hoc polliceor, me nostris Regibus inuictissimis paruo eorum fultum auxilio, tantum auri daturum, quantum eis fuerit opus: tantum uero aromatum, bombicis, masticeis (quæ apud Chium duntaxat inuenitur) tantumque ligni aloës, tantum seruorum hydrophilatorum, quantum eorum maiestas uoluerit exigere. Item reubarbarum & aliarum aromatum genera, quæ hîi quos in dicta arce reliqui, iam inuenisse, atque inuenturos existimo: quandoquidem ego nullibi magis sum moratus (nisi quantum me coegerunt uenti) præterquam in uilla Natiuitatis, dum arcem cedere & tuta omnia esse prouidi. Quæ & si maxima & inaudita sunt: multo tamen maiora forent, si naues mihi (ut ratio exigit) subuenissent. Verum multum ac mirabile, hoc nostris meritis correspondens, sed sanctæ Christianæ fidei, nostrorumque Regum pietati ac religioni, quia quod humanus consequi non poterat intellectus, id humanis cōcessit diuinus. Solet enim deus seruos suos, quique sua præcepta diligunt, etiam in impossibilibus exaudire, ut nobis in præ-

sentia

sentia contigit, qui ea consecuti sumus, quæ hæcenus mortaliū uires minime attigerant: nam si harum insularum quippiam aliqui scripserunt aut locuti sunt, omnes per ambages & coniecturas, nemo se eas uidisse asserit: unde propè uidebatur fabula. Igitur Rex & Regina, principes, ac eorum regna felicissima, cunctæq; aliæ Christianorum prouinciæ, Saluatori domino nostro Iesu Christo agamus gratias, qui tanta nos uictoria muneratq; donauit; celebrentur processiones, peragantur solennia sacra, festaq; fronde uelentur delubra. Exultet Christus in terris, quemadmodum in cœlis exultat, cum tot populorum perditas ante hac animas saluatum iri præuidet. Latemur & nos, tum propter exaltatio-

nem nostræ fidei, tum propter rerum temporalium in-

crementa, quorum non solum Hispania, sed

uniuersa Christianitas est futura parti-

iceps. Hæc gesta sunt sic breui-

ter enarrata. Vale. Vli-

sbonæ, pridie Idus

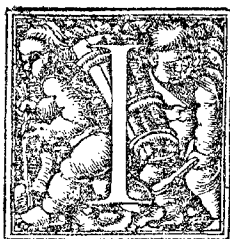
Martij.

P 3 DE LEGA

DE LEGATIONE IM

PERATORIS POTENTISSIMI AETHIOPIAE

AD CLEMENTEM PONTIFICEM VII.

IN medio totius Aphricæ, quæ tertia pars orbis terrarum esse cenſet, ſiti ſunt Abyſſini Aethiopes, quibus longelateq; dominatur magnus imperator Dauid, uulgo Pretoiannes appellatus. Eius imperio ſedecim opulenti reges parent, & ab eo ita leges accipiunt, ut beneficiario alienoq; iure potius quam ſuo, regna obtineant. Ipſe à uetuiſta progenie, ſucceſſioneq; perpetua, regiſ ſanguinis imperium accepit: uiget corporis uiribus, ætate floret, & ſupra totius mundi reges, uiribus atq; opibus abūdat, & quod ſingularis & cumulata felicitatis eſſe uidetur, nunquam bello à quoquam uictus, frequentiffime prælijs uictor, præalta & glorioſa pace perfruitur, à meridie Troglodytas habet gentem nudam, nigerrimam, omnium propè rerum quæ ad ciuilem & elegantem uitam pertinent, rudem penitus, & egenā, utpote quæ in æſtuoſa & retorrida regione nihil ferè à ſolo cœlœ benignitatis conſequantur. Hæc gens tamen aurum fodit, & ebur præbet. & per ſiticolofas harenarum ſolitudines legendis gemmis ſolertiſſime diuagatur, nec alios nouit deos, quàm Solem & Lunam, ſed hanc maxime in honore ac admiratione habet, quod noctibus diſceſſu à Solis feruore immodico refrigeratis lucem largiatur, & contra Solis iniurias unā benigne & oportune iuucto tepore ſplendoreq; ſubueniat. Ab occaſu Manicongorum rex fines habet, cuius regni magna eſt amplitudo ſolique maior fecunditas, nam fluuius ingens, quem Gabram uocant, amplitudine incremētis, copiaq; crocodilorum & piſcium Nilo perſimilis, mediā ſecans, & ſæpe inundans regionem, effectis, aliquot inſulis in Athlanticum oceanum deſertur. Hic rex proxime à Luſitanis (quorum in fidem & poteſtatem ultro ſe dederat) Chriſtiana ſacra ſuſcepit: ab aſtro capillati Aethiopes occurrunt, qui ad promontorium Bonæ ſpei, cuneatis ibi & prominentibus terris extenduntur, ea gens uti propè capricorni circulum ſita, colorem oleæ maturæ deſert, corporis habitus illis paulo caſtigatior & exilior, ita ut curſu uel incitatos equos effugiant: ab his cum ſint aſtuta ac inſidioſa, feritate terribiles. Franciſcus Almedius, dum magnis rebus geſtis India deſcedens, cum uictrice claſſe ad triumphum in Luſitaniā rediret, & ad Saldaniam fontem aquaretur interfectus eſt. Abortu uero ſolis Barnegaſiorum rex Dauidi ſubiectus arabici maris littus attingit in ſinu Adulico, qui ſtatim rubri maris anguſtias intrantibus ad læuam occurrit. Ibi Delaca eſt inſula quæ ſtationem habet, & in proxima continente portus eſt

est nomine Araquincus, ita ut facile iam possit ad interiores Abyssinos perueniri, & tuto quidem itinere, cum pacata amicaque sint omnia. Barne gasiorum rex atque eius populus, non atra, sed flauenti & cuprea quadam nigredine tinguntur. habitus illis corporum, armorum, uestium, & ingenij, ab Arabibus ac Aegyptijs uix differt, nam nauigatione frequentissima, & terrestribus commercijs inde ea quae diximus facile acceperunt. At uniuersae ditionis imperium Dauidis magnas singulis prope in rebus recipit diuersitates, cum à Cancrì tropico ad auersum Capricorni totum immensa uastitate distendatur, unde necesse sit ad solis conuersiones cuncta uariante natura, coelum alibi mite esse, alibi infestum, alternatis scilicet pruinae atque feruoribus uti magis, aut minus regio quaeque ab æquatoris benignitate recesserit. Nam ibi duabus æstatibus, duabusque opimis messibus felices, populi singulo quoque anno lætantur, ita inexhausta terræ pinguedine, & alteræ etiam binæ uti leguminum minores messes iterata semente proueniant. Cæterum Franciscus Alvarez legatus de Abyssinis Aethiopibus magnum uolumen attulit, in quinque digestum libros.

In primo, uniuersa regio exactissime describitur, designatis finibus, & annotata dierum quantitate, ad dimensiones aspectusque coelestes, secundum cosmographiae rationem, ubi de fontibus Nili, & de eius incrementi causis mira, & longe pulcherrima referuntur.

In secundo de ubertate soli frugumque generibus, uarietateque rerum terrae nascentium diffuse agitur.

In tertio de animalibus atque auibus, de magnitudine ferarum, & praesertim de elephantis, quorum numerosissimi greges in patentibus campis, atque nemoribus uisuntur.

In quarto differitur de natura & moribus Abyssinorum de literis & studijs eorum. Itemque de aula & cultu ingenioque ipsius imperatoris, de exercitu, de disciplina, de legibus, institutisque ciuilibus.

In quinto ea referuntur, quae ad religionem pertinent, scilicet circa solennia sacra, templorum cultum, honores funerum, celebritatem nuptiarum, & monachorum uitam, qui infiniti prope numero septis coenobijs includuntur.

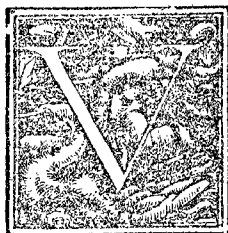
Hi autem libri propediem in latinam linguam uertentur. Nam illustris dominus Martinus à Portugallia ipsius Lusitaniae regis Legatus traducendi eius libri prouinciam Paulo Iouio historiarum scriptori demandauit, qui & has quoque Dauidis literas fidelissime latinas fecit.

DE REGNO

DE REGNO AETHI

OPIAE, AC POPVLO, DEQVE MORIBVS

EIVSDEM POPVLI.

ISVM est præterea, quæ de hoc rege Aethiopico nostris temporibus cōperta sunt paucis summam artingere. Eum non Pretoiannem (ut vulgus falso opinatur) sed Gyam ab eis nominari, quod eorū lingua sonat potentem. Enimvero potentissimum esse, Regemq; Regum dici, ac LXII. Regnis imperitare. Ea regna latissimos fines, spacioussimas terras, vastissima maria habere. Si quidem ad orientē mari Rubro & Barbarico, ad meridiem & occidentem Agisimbo allui, qua parte ipsa regio uelut Promontorium, cuius caput Bonæ spei appellatur, in meridiem excurrit. Ad finem ferē eius, Nilum nasci, longissimōq; tractu multis confectis insulis, quarū maxima sit Meroë, in Aegyptum & Libyam ad Septentrionem, interiorem Lybiam ad Occidentē ei terminos esse. Regem in maxima ueneratione haberi, atq; hominibus ita abundare, ut uel mediocri rerum tumultu deciescentum millia hominum, & præterea quingentos elephantos, camelorumq; & equorum ingentem numerū ad bellum instruat. Arcubus in bello quadricubitalibus, tum conto, lorica, & galea utuntur. Abundant auro, metallisq; cæteris: margaritis, & serico ornantur, lino bomicinoq; uestiuntur, lanificio em̄ penitus carent, quanquam omnifariam pecoribus affluant: Agriculturā exercent, & rem pecuariam, bina messis, binaq; illis æstas, milij, hordeiq; frequens usus. Quidam sesamum, alij lothum serunt, sal fossile habent, sicut Arabes, hebeno persico abundāt & siliqua stro. Aromata piperis, cinamomi, & gingiberis legunt, uenantur leones, pardales, rhinoceroses, & elephantos. Ipsi se antiquissimos hominum esse gloriantur, argumēto quod indigene, semperq; liberi fuerint, nec eos Semiramis, Hercules, Dionysius, aut ipsi etiam Romani expugnare unquam potuerint, Cambyses quoq; rex potentissimus, ab eis uictus, maximoq; exercitu exutus sit: quin & Aegyptios Aethiopum colonos affirmant, literarumq; & statuarum usum, cultum regum, curamq; sepulchrorum & politica omnia ab Aethiopibus accepisse. At illa uerior ac iustior huius gentis gloria quod Christianam pietatem, iam inde ab eius initijs, per Eunuchum Reginæ Candacis à Philippo Apostolo baptizatum suscepit, susceptamq; tot iam seculis constantissime conseruari, & quanquam interea, sicut & hodie, undiq; à Mauris & Saracenis Maomethis cultoribus, itemq; idolatris uelut indagine cincta, uexata, oppugnataq; fuerit, non tamen ea serua

ua

ua Maomethis tempestas, quæ Romanum imperium cum Christiana religione ex maxima parte alibi disiecit, Aethiopiâ, aut ditione, aut religionis sua spoliare unquam potuerit. Nec id quidem mirum, cum hi Aethiopici Reges, ab ipsdem Davide ac Salomone, à quibus sanctissima Dei-para uirgo, ipseque Christus seruator noster, genus ac stemma suum numerent, cui sit honor & nunc & semper, Amen.

AD LECTOREM.

NNO salutis, M. D. XXXIII. Mense Ianuario, summis Christianorum principibus, Sanctissimo D. N. Clemente Pontifice VII. & Carolo V. Romanorum Imperatore, semper Augusto, Bononiæ congregatis: Reuerendissimus & Illustrissimus Don. Martinus de Portugallia, nepos, consiliarius, & Orator serenissimi Ioannis Regis Portugalliæ, ad eundem sanctissimum D. N. iterum missus, duxit unâ secum, D. Franciscum Aluarez Oratorem serenissimi David Aethiopiæ Regis, uulgò Pretogyam nominati, missum ab ipso Aethiopiæ Rege ad eundem sanctissimum D. N. salutandum ac uenerandum, cuius obedientiam de more cæterorum Christianorum Regum præstandum. Quemadmodum ex literis utriusque Regis eidem sanctissimo D. N. redditis, & infra descriptis plenius apparebit. His datus est Senatus & consistorium publicum XXIX. Ianuarij, in quo post receptum Reuerendissimum Cardinalem Tridentinum, qui eodem tempore Bononiâ à serenissimo Ferdinando rege Romanorum missus uenerat, tum deinde ipsi duo Oratores Portugalliæ & Aethiopiæ magno comitatu in consistorium uenerunt, amboque uenerabundi ac genu flexo. Primo Orator Portugalliæ literas sui regis unâ cum exemplis literas dicti Regis Aethiopiæ ad se, & claræ memoriæ Emanuele patrem suum scriptarum: deinde Aethiopicus Orator binas sui Regis literas eidem sanctissimo D. N. reddidit, munusculumque aureæ Crucis libræ ferme ponderis, nomine sui Regis obtulit: primo pedem, deinde manum sanctitatis suæ osculatus, demumque ad oris osculum de more receptus. Litera huius Aethiopica composita scripta lingua, in Lusitanam primo, indeque in Latinam translata fuerant. Quæ literæ omnes per secretarium domesticum eiusdem sanctissimi D. N. eo quo infra scribentur ordine lectæ, & pronuntiata coram omnibus fuerunt.

Q LITERAE

IOANNIS PORTV

GALLIAE REGIS SERENISSIMI LITERAE AD
SANCTISSIMUM DOMINUM NOSTRUM CLEMEN
tem Pontificem VII.

Sanctissimo in Christo Patri, atq; beatissimo domino, D. Clemēte Pon
tificē VII. Diuina prouidentia uniuersæ ecclesiæ dei prædenti, S.

SANCTISSIMO in Christo Patri, atque beatissimo domino, eiusdem sanctitatis deuotissimus, filius Ioannes dei gratia Rex Portugalliæ, & Algarbiorum citra ultraq; mare in Africa: Dominus Guineæ, expugnationis, nauigationis, cōmercij Aethiopiæ, Arabiæ, Persidis, atq; Indiæ, post humillima sanctorum pedum oscula. Sanctissime in Christo Pater, & felicissime domine, Rex dominus, & pater meus, cum animaduerteter, quàm gratū deo esset futurum, si Aethiopiæ, atq; Indiæ remotissimæ regiones, quæ fama tantum, atq; ea quidē ambigua auditæ fuerant, solerti nauigatione Christianorū classibus adirentur: statim ab ipso suscepti regni initio complures duces & subditos suos ad perscrutanda cognoscendaq; earum terrarum littora, instructis ualidissimis classibus misit: scilicet ut Mauri & gentiles, earum regionū populi, ueritatē Christianæ religionis agnoscerent, atq; obiter patefacto itinere, alij etiam populi reperirentur, qui deum Christum colerēt, sicut opinione hominū eos inueniri posse ferebatur. Itaq; uolente deo tota Guineæ regio feliciter peragrata est, in qua Rex de Manicongo cum ingentibus populis ipsi subditis, qui se ad eius auctoritatem ac obedientiam contulerat, sacro baptismatæ suscepto, Christianus effectus est, & complures aliæ gentes ex regionibus Indiæ, Persidis & Arabiæ, ad Christianam fidem nostrorum pietate & diligentia sunt perductæ, & quotidie aliæ atq; aliæ nationes, quæ tardius ueritatem agnouerūt, exemplo aliarum ad Christū cōuertuntur: & quanquam in his expeditionibus grauissima amissarum nauium & ducum, itemq; nobilium equitum, & subditorum suorum detrimenta recepisset. Tamen ab hoc eximie pietatis consilio nō destitit, uti pium & Christianum regem decebat. Itaq; eodem cursu mare Rubrum penetrante classe nostra, repertum est, nunquam antea Christianorum classibus nauigatum: nam ferè totum in potestate Turcarum erat. Et deum post diuturna atq; aspera bella inuentū est iter, quod ad (uulgò Pretegyam nuncupatum) Aethiopiæ regem potentissimum ducit, qui cum uniuersis regnorum suorum populis Christum colit. Ad hunc exemplo
Rex

Rex pater meus legatum destinat, ut ad obedientiam sanctæ sedis apostolicæ pertraheretur, oportunaque narrando, & aperiendo certior redderetur, tuam sanctitatem in sede Petri residere, & unicum esse in terris Christi uicarij, cui omnes Christiani reges obedientiam cum summa ueneratione præstare consueuissent. Nec multo post, idem Aethiopiæ rex cum legatum remitteret, suum etiã propriũ & indigenam, qui ad eum cum mandatis ueniret, adiunxit. Sed interim deus ad se patris mei animam ad sanctæ gloriæ participationem in cœlum recepit. Nec mora quũ nos in eius successissemus locum, operam dedimus cum ducibus nostris, qui erant in India, ut idem rex Aethiopiæ de Regis patris mei morte certius redderetur: Cum ea, quæ pater meus præclare pro fide Christiana inceperat, omnino persequenda & perficienda curaremus. Quod ipse rex Aethiopiæ magnificiens, suum Oratorem ad nos misit (qui in aula nostra adhuc commoratur) & simul Franciscum Alvarez Cappellanum nostrum, qui est unus ex his, quos pater meus ad eum miserat. Hunc Franciscum Alvarez idem Aethiopiæ rex Romam mittit ut suo, & singulorum regnorum suorum nomine, tuæ sanctitati obedientiam præstet: quem hactenus remorari fecimus quod multis de causis, eum proficisci uolebamus, unã cũ Martino à Portugallia nepote charissimo, & cõsiliario, ac Oratore nostro ad T. S. Cui cõmisimus, ut eundem Franciscum Alvarez dicti regis Aethiopiæ Oratorem sanctitati tuæ ad præstandam obedientiam præsentaret. Item ut cuncta ea quæ orator eiusdem regis Aethiopiæ ad nos missus deferbat aperiret, exemplaque literarum eiusdem regis ad nos T. S. ostenderet. Propterea nobis rem gratissimam S. T. faciet, si eidem Martino Oratori nostro plenissimam fidem in his rebus habuerit, & certe deo optimo maximo, summæ gratiæ sunt meritò referendæ, quod Pontificatus tuæ sanctitatis tempore, hanc insignem à deo gratiã S. T. retulerit, ut alteram Christiani populi portionem, hac nostra nihil amplitudine terrarum minorem cõsentire cum fide catholica, & sancta Romana Ecclesia & obedientiam præstare uideamus. Nos uel ob id ingentes deo gratias agimus, quod in hac tanta accessione huius regis nostra opera uti uoluerit. Nihil enim ad laudẽ ueræ pietatis poterit esse præclarius,

quam Aethiopiã in unitate Christianæ pfectionis nostræ Europæ cõiunctissimam conspexisse. Deus & dominus no-

ster ad multos annos tuam sanctitatem felicis-

sime conseruare & augere ad uotum di-

gnetur. Datum in Sertuual ui-

gesima octaua Maij.

M. D. XXXII.

Q. 2 DAVID

DAVID AETHIO-

PIAE REGIS SERENISSIMI LITERAE,

AD SERENISSIMUM REGEM EMANVELEM

Portugalliae scriptae, ex Aethiopico idiomate, in

Lusitanam, indeq; in Latinam lin-

guam traductae.

IN nomine dei patris, uti semper fuit, cui non inuenitur principium; In nomine dei filii unici, qui est similis ei antequam sit uisum lumen stellarum, antequam poneret fundamenta maris oceani: alio autem tempore cōceptus fuit in utero uirginis sine semine uirili, & sine nuptiis, in hunc enim modum scientia erat officij eius: In nomine Paracleti spiritus sanctitatis, qui scit cuncta secreta quae sunt, ubi antea fuit, omnium scilicet altitudinum cœli, quod sine columnis, & absque ullis falcimentis sustinetur, qui amplificauit terram, quae antea nō erat creata nec cognita, ad omnes partes ab ortu ad occasum, & à septentrione ad austrum, Nec iste est primus, uel secundus, sed est trinitas coniuncta in uno æterno creatore rerum omnium, ab uno tantum consilio, & uno uerbo, per saecula saeculorum, Amen. Has litteras mittit Atani Tinghil, id est Thus Virginis, qd nomen est à baptismo: nunc uerò in ipso suscepti regni initio assumpsit nomen Dauid, dilectus à deo, columna fidei, cognatus stirpis Iuda, filius Dauid, filius Salomonis, filius columnae Sion, filius feminis Iacob, filius de manu Mariæ, filius Nau per carnem: Imperator magnae & altae Aethiopiae & magnorum Regnorum & ditionum & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigar, de Angote, de Baru, de Bellenguangue, de Adear, de Vangue, de Gozame, ubi Nilus oritur, de Amara, de Baguemedi, de Ambea, de Vagne, de Tigri Machon, de Sabaym, unde fuit Regina Saba, de Bernegaes, & dominus usque ad Aegyptum. Hæ literæ diriguntur Regi potentissimo, & excellentissimo, semper uictori domino Emanueli, qui habitat in amore dei & firmus permanet in fide catholica, filio Apostolorum Petri & Pauli, Regi Portugalliae & Algarbiorum, amico Christianorum, hosti Iudici imperatori, Domitori Maurorum & gentium Aethiopiae, & Guineae à Promontorio atque insula Lunæ, Maris rubri, Arabiae & Persidis, & Armutiae, magnae Indiae, & omnium locorum earum & omnium insularum, terrarum adiacentium, profligatori Maurorum, & fortium Paganorum, domino arcium, & aliorum castellorum, & murorum, propagatori fidei Iesu Christi. Pax tibi domine Rex Emanuel, qui deis frerus auxilio Mauros occidis, & tua classe, tuo exercitu, & tuis du-

cibus

cibus, undique tanquam infideles canes expellis. Pax sit cum Regina uxore tua amica Iesu Christi, serua Mariæ uirginis matris ipsius saluatoris totius mundi. Pax sit filiis tuis, nunc uti in uirenti horto, & florentibus lilijis, mensa esculentis parata. Pax filiabus uestris, quæ sunt indumentis ornatae, sicut palatia auleis exornantur. Pax affinibus tuis, ex sanctorum semine procreatis, sicut dicit sacra scriptura: filij sanctorum sunt benedicti, & magni foris & intra domum. Pax sit consiliarijs & officialibus tuis potestatibus, & iudicantibus. Pax ducibus tuis castrorum & confinium, & rerum omnium munitarum. Pax omnibus gentibus, populis, & urbibus, & cunctis inhabitantibus, præter Mauros & Iudæos. Pax omnibus parochijs, & omnibus Christo, & tibi fidelibus, Amen. Cognoui domine Rex, & mi pater, quod cum ad te nominis mei fama, per Mathæum Oratorem nostrum fuisset delata, statim archiepiscoporum, & episcoporum ac prælatorum magnum numerum aduocari iussisti, qui de ea legatione deo Christo gratias agerent, ipsumque Mathæum summo cum honore & hilaritate fuisse susceptum: qua de re mirifice sum lætatus, & gratias pariter deo egi & hoc deuote fecit etiam populus meus. Dolui autem cum ab his intellexi, ipsum Mathæum in reditu suo, dum intaret fines meos in Monasterio de Bisam fuisse mortuum: eum autem ego non miseram, quoniam adhuc puer eram undecim annorum, uix dum suscepto regni sceptro post mortem patris, sed Helena Regina, quam loco matris colebam & regnū pro me gubernabat. Is Mathæus mercator erat, Habbraham uocatus, sed sibi nouū nomen idcirco posuerat, ut securius per fines Maurorū iter faceret: Verū is Dabul, à Mauris pro Christiano agnitus in carcerem fuit cōiectus: Quod cum significasset uestrorū exercitū Præfecto, is misit fortes uiros, qui Christianū hominē ē teterrimo carcere liberarent, maxime cum didicisset eū esse legatū meum. Itaque illum ereptum ē manibus inimicorū, curauit ut uestris nauibus ad conspectum uestrum transueheret. Is Mathæus meo nomine tibi Regi mādata exposuit, rescriptūque se honorifice susceptum fuisse, & cumulate omnis generis muneribus honestatū, quod & nuntij pariter uestri affirmabāt, quos magnus uestre classis præfectus Didacus Lopez de Tichera ad nos misit, literas præsentarunt, quas afferre debuerat Duartes Galuanus, qui in insula Cameronis diem obierat, quibus conspectis literis, magnopere sum gauisus, & deo egi gratias, & tum magnam cœpi uoluptatem, cum pectora uestrorum nuntiorum crucibus insignita conspicerem, & experirer percunctando eos ritus tenere fidei Christianæ, qui essent uerissimi, & illud me singulari deuotione iniecta uehementer permouit, quod intellexerent iter in Aethiopiā inuentū esse nō sine miraculo: Nam referebāt

Q 3 præfectum

præfectum classis, cum diu per mare Arabicum errasset, & propterea de inueniendo nostro portu desperasset, re infecta redire in Indiam uoluisse, maxime propter sæuas maris tempestates, sed in aurora opportunè rubram crucem in cœlo apparuisse, qua salutata, à nautis proras in ea parte esse conuersas, monstranrēq; deo repertum esse portum nostrum, quæ res mihi pro miraculo, uisa est: Et certe is classis præfectus deo debet esse admodum dilectus, postquam tantam ei felicitatem concessam uidemus, quantam nemo ante eum à deo impetrare potuerit. De hac autem mutua legatione antiquitus prædictum fuit à propheta in libro de uita & passione sancti Victoris, & in libris sanctorum patrum, quod Rex magnus Christianus cum rege Aethiopiæ esset cum mutua pace conuenturus, sed hoc nequaquam futurum diebus uitæ meæ existimabam, uerum deus certum sciebat, ut laudetur nomē eius, qui nuntium ad me detulit, ut ego pariter id mittere possem ad te partem meam in Christo & amicum, ut simus in una fide, postquam à nullo alio Rege Christiano nuntium, aut certam notitiam habuerim. Hactenus circum me Mauri erant, filij Maomethis, & gentiles, & reliqui sunt serui, qui deum nō agnoscunt, & alij qui ligna & ignem uenerantur, & alij qui solem adorant, & alij qui serpentes deos esse putant, cum his nunquam pacem habui: quoniam ad ueritatem uenire recusant, & frustra his prædicabam fidem, nunc uero conquiesco, & deus quietem dono mihi dedit cum hostibus meis & tuis. Nam in finibus meis cum armatus contra eos progredior, ipsi faciem & terga uertunt, & duces & milites mei per campos de his uictorias consequuntur, neque mihi deus irascitur, ut dicit psalmista: & deus uota eorum regum implet, qui iusta petunt, nec hoc ad laudem nostrā pertinet: Nam deo agendæ sunt gratiæ, is est qui mundum uobis dedit & terram gentiliū perpetuo cōcessit, ac aliorum terras, quæ sunt à finibus uestris ad initium Aethiopiæ, propterea ingentes deo gratias ago, & prædico summā eius potentiā, cum sperem eorū populorū filios, qui in tuā ditionē uenient, pculdubio fidei ueritatē esse cognituros, quā obrem deo gratias deo, & spero quod filij uestri & ego & uos de felicibus earum rerum successibus abunde lætabimur, & uos deo debetis continue supplicare donec gratiam uobis det potiundi templi sancti in Hierusalem, quæ est in potestate hostiū Christi Maurorū & Gentiliū & Hæreticorū, & si hoc perfeceritis, caput tuū omni laude plenissimū erit. Cæterū ex numero legatorū, qui ad me ueniebāt cum prædicto Mathæo tres periere, & Præfectus magnus uestre classis deuenit apud Mazua in colloquium cum rege de Bernagais, qui est imperio meo subiectus, & statim legatos ad me misit, & munera ingentia, quæ mihi carissima fuerunt. Verum nomē uestrum omni gemma & thesauro mihi pretiosius uidetur, sed hæc transeamus &

mus & agamus inter nos quomodo inuadere & capere possumus alias infidelium terras, ego certe dabo millicentena millia dragmarum auri & totidem millia milliarium uirorum. Itemque materiam & ferrum & cuprum in usum ædificandæ & ornandæ classis, magnam etiã comæatus copiam. Amice unã conueniemus, & quoniam non est consuetudinis & dignitatis meæ, ad petendam pacem legatos mittere, & tu primus à me eam sincere quæsiuisti, ad uerificanda Christi uerba. Nam scriptum est: beati pedes, qui portant pacem, & ego propterea sum ad id paratus more Apostolorum, qui erant unanimes, & unius cordis ô Rex, & pater mi Emanuel, unus deus te sospitem uelit & seruet, qui est deus cœli, & semper unius substantiæ, nec iuuenescit, nec senescit. Is qui à te nuntium attulit Rodoricus Linia uocabatur, legationis optimorum uirorum princeps, & cum eo Franciscus Aluarez, quæ propter uitæ probitatem & singularem religionem, & iusticiam ualde charissimum habui, maxime quod uerissimis uerbis cum esset interrogatus de fide, aptissime respondebat, & ita debetis eum exaltare, & magistrum appellare, & dare ei officium conuertendi populos de Mazua, & de Delaca, & de Zeyla, & omnium insularum rubri maris: quoniam sunt in finibus regnorum meorum, & ego ei concessi crucem, & baculum in signum potestatis, & ita uos iubete ut hæc ei concedantur, & creetur episcopus illarum terrarum, & insularum, quoniam hoc meretur, & idoneus est in hoc officio administrando, & tibi deus plurimum benefaciet, ut semper sis fortis contra hostes tuos, & eos cogatis ad pedes uestros picdere, & deus tibi uitam prologet, & participem faciat regni cœlorum in optimo loco, sicuti ego pro me optarem. Audiui autem auribus meis multa bona de te, & oculis uideo, quæ uidere nequaquam credebam, & deus cuncta de bono in melius succedere uelit, & ibi sit uester locus supra lignum uitæ, ubi est locus sanctorum, Amen. Mitto autem mandata mea per fratrem Christophorum Licanati, qui desideria mea coram explicabit, & item ad Papam Romanum mitto eundem Franciscum Aluarez, qui nomine meo præstet obedientiam, ut iustum est, & ego petam à uobis, sicuti filius paruulus à patre, & quæ iussistis feci, & faciam si uenerint legati uestri, ut inuicem mutuis opibus adiuuemur: singulis autem uestris oratoribus qui uenerint, sicut tum fecistis ad Mazua, aut Delacam, & ad portus intra angustias maris rubri, ea tribuam, tribuique curabo, quæ fienda significabitis, sicuti maxime desidero, ut in consilio, & rerum actione prospere coniungamur, nam cum ad ea littora copiarum uestrarum peruenerint, mature & ego cum meis exercitibus adero. Et quoniam in finibus meis, nemo est Christianus, neque templa Christianorum uisuntur, concedam uestris hominibus habitandas illas terras, quæ sunt proxime Maurorum ditioni, propterea opus est, ut ceptis uestris debitum finem asseratis. Interim mittote ad me cæ-

latores

latores imaginum auri & argēti, & fabros cupri & ferri, & stanni & plum-
bi; item artifices qui literis nostræ linguæ pro ecclesia libros imprimant;
item aliquos qui ex auro bracteolas facere, & cum his inaurare alia me-
talla sciant. Hi erunt in domo mea honestissime tractati, & si discedere uo-
luerint, laborum suorum eis amplam mercedem soluam. Iuroq; per deum
Iesum Christum dei filium me eos libere, cum uoluerint, esse dimissurū.
Hoc autem peto fidētissime, quoniam mihi uestra uirtus spectata est, &
bonitas maxime agnita, & scio me à te amari plurimū, & hoc agnoui cer-
tius quod Matthæum mei gratia honorifice & liberaliter susceperitis, &
remiseritis. Et ideo adnitor ea impetrare: neq; hoc uobis pudorem affe-
rat. Nam omnia persoluā; & id quod filius petit à patre negari non debet:
& tu es pater meus, & ego filius tuus, & simus coniuncti simul. Sicut later-
culus cum laterculo in pariete copulatur, ita duo in uno corde & amore
Iesu Christi consentimus, qui est caput mundi, & qui cum eo sunt assimi-
lantur laterculis in muro coniunctis. Amen,

DAVID AETHIO-

PIAE REGIS SERENISSIMI LITERAE

AD SERENISSIMUM IOANNEM PORTUGAL

liæ &c. Regem; ex Aethiopico idiomate in Lusit-

anam, indeq; in Latinam linguam

tractatæ.

IN nomine dei patris omnipotentis, creatoris cœli & ter-
ræ, & omnium rerum factarum, uisibilem & inuisibilem.
In nomine dei filij Christi, qui est filius & consiliū & pro-
pheta patris. In nomine dei spiritus sancti paracleti dei ui-
ui, æqualis patri & filio, qui locutus est per os prophetæ
spirando supra Apostolos, ut gratias agerent & laudarent trinitatem per-
fectam in cœlo & in terra, in mari, & in profundo semper, Amen. Mitto
has literas & nuntiū ego Thus uirginis, quod est mihi nomē à baptis-
ma te, nunc uero cum imperij sceptro assumpsī nomen Dauid, dilectus deo,
columna fidei, stirps Iuda, filius Dauid, filius Salomonis, filius columnæ
Sion, filius seminis Iacob, filius de manu Mariæ, filius Nauper carnem,
maximo & potentissimo & altissimo Ioanni Regi Portugalliæ & Algar-
biorum, filio Regis Emanuelis. Pax sit tibi, & gratia domini nostri Iesu
Christi sit semper tecum, Amen. Eo tempore quo ad me relatum est de
potentia Regis patris tui, qui Mauros fœdissimi Maomethis filios debel-
labat, Deo gratias ingentes egi, propter incrementum, & magnitudinē,
& coronam conseruationis in domo Christianitatis, Similiter summam
cepi

coepi uoluptatem ex legatorum aduentu, qui uerba ipsius regis ad me detulerunt, ex quibus singularis amor & notitia & amicitia inter nos effecta est, ad eradicandos expellendosque malignos Mauros & incredulos gentiles, qui habitant inter tua meaque Regna. Dum essem in hac lætitia, audiui tuum meumque patrem prius esse uita defunctum, quam hinc legatos ad eum remitterem. Quamobrem gaudiū meum in mœrorem subito conuersum est: ita ut in hoc cordis mei dolore, mecum etiam aulae nostrae procures & praelati ecclesiastici, & qui in monasterijs sunt, omnesque demū subditi nostri uehementissimum luctum fecerint, ita ut uoluptas primi nuntij cum tristitia huius nouissimi exæquaretur. Domine, à principio regnorum meorum hactenus nulla legatio, nullusque nuntius uel à Rege, uel à Regno Portugalliae ad me peruenit. Tantum modo aliqua cognoscebam ex peregrinis, qui ex uoto sua sponte ad Hierusalem & Romam contendunt, & in diuersas terras extenduntur. Quos percunctor de moribus uestrorum Regnorum sed nunquam certa noua habui, nisi dum uiueret Rex tuus pater, qui duces suos ad me misit, & Procures cum Clericis & Diaconis, qui totum solennium missarum apparatus attulerūt. Et propterea maxime sum lætatus, & eos honorifice suscepi, & non multo post eos dimisi, ut reuerterentur cum honore & pace. Et postquā peruenerunt ad portum maris, qui est in finibus meis in mari rubro, non inuenire magnum praefectum classis, quem pater tuus miserat: is enim non expectauit, & de hoc me fecerat certiores, quoniam nō poterat expectare cum esset moris uestri de triennio in triennium magnum classis praefectum creare. Interim alius nouiter creatus aduenit: qua de causa longiorē quā opus esset moram legaticontraxerunt. Eos uero mitto, quos ad tuum & meum patrem mittebam cum meis mādatis & similiter eum quē ad Papam mitto. O domine rex frater mi, attende, & da operam amicitiae, quam inter nos pater tuus aperuit, & crebro mitte nuntios & literas, nam eas magnopere uidere desidero, uti à fratre meo. Nam id æquū est, cum ambo simus Christiani, & Mauri qui mali sunt, semper in sua secta concordēs existūt. Et nunc profiteor me nolle in posterum legationes Aegyptij regis admittere, nec aliorum item regum, qui ad me saepe legatos mittebant, sed solum celsitudinis tuae, quos uenire maxime opto, quoniā reges Mauri, me loco amici non habent propter religionis dissensionem, sed amicitiam simulant, ut tutius & liberius mercaturam nobiscum exercent, unde magnum commodum consequuntur. Ingentē enim uim auri, cuius sunt amicissimi ē regnis meis exportant, cum parum mihi sint amici, & commoda eorum nullam mihi afferant lætitiā: sed hoc tolerandum fuit, quoniam superiorum regum nostrorum uetus est institutū: & si eis nequaquam bellum infero, & penitus profligo, temperandum in

R. hoc

hoc mihi esse arbitror, ne illi contra sanctum templum in Hierusam uolent & diruant: In quo sepultura est Iesu Christi, quam deus in potestate foedissimorum Maurorum reliquit, & pariter solo æquaret alia templa, quæ sunt in Agypto, & in Syria: & hæc causa est, cur eos non inuadam & debellem, cuius rei me plurimum tædet, etiã hoc facilius mihi persuadeo esse faciundum, cum neminem Christianum regem habeam finitimum, qui me adiuuet, & cor meum exilaret. Ego mi Rex nequaquam latari possum de Christianis Regibus, cum eos audiam in uno corde minime consentire, uigereq; inter eos bella. Estote simul omnes in una cõcordia unanimes: Deberetis em̃ inter uos certo foedere esse contenti. Et certe si mihi Christianus Rex in meis finibus esset coniunctus, nunquã una hora ab ipso discederem, & de hoc non plane scio quid dicã, aut omnino faciam, cum hæc à deo ordinata esse uideãtur. Domine mi mitte obsecro frequentes ad me nuntios: nam cum literas tuas uideo, uultum certe tuum intueor. Quoniam maior amicitia oritur inter longinquos & distãtes, quàm inter eos qui propinqui sunt, propter desiderium quod tenentur. Nam is qui reconditos habet thesauros, cum eos oculus non uideat, corde semper & quidem uehementissime diligit, sicuti dominus Iesus Christus in Euangelio dicit: ubi thesaurus tuus, ibi cor tuum: ita cor meum apud te est, cū tu ipse meus sis thesaurus, & tu pariter me tuum thesaurum debes efficere, & cum meo tuum cor sincere copulare. O domine frater serua uerbū hoc, nam ex prudentissimis & uti audio, patrem tuum sapientia superas, & de hac re cognita statim deo gratias egi, abiectōq; dolore gaudium à me susceptum est, & dixi: Benedictus sit filius sapiens & magni capitis filius regis Emanuelis, qui sedet in cathedra Regnorum suorū. Dominus mi caue ne defatigeris, cum sis fortis, nō secus ac pater tuus, nec ostende debiles uires aduersus Mauros, & gentiles. Nam eos cum dei auxilio adiuuante uirtute tua facile debellabis, & destrues, & nō dicas tibi esse à patre tuo uires exiguas. Nam hæ sunt certe satis magnæ, & deus semper opem ferret, mihi adsunt uiri, aurum, cōmeatus instat, harenæ maris, & stellarum cœli. Nos simul cōiuncti, totam Maurorum barbariem destruemus, neque aliud à uobis peto, quàm peritos, uiros, qui meos milites armis instruant, & ordines seruare doceant, & tu Rex uir integræ ætatis existis: Rex Salomon duodecim annorum ætatis imperium suscepit, habuitq; magnas uires, & pater sapientior fuit, ego quoque cum Nau pater meus excessit ab humanis, puer undecim annorum remansi, ingressusq; sedem patris, deo dante, ampliores opes, & uires eo sum consecutus. Nam in manu mea omnes finitimi, & Regni gentes existunt. Propterea ambo gratias deo agere debemus tantī accepti beneficij. Præbe mihi aures frater & domine. Nam hoc uno uerbo à uobis postulo, ut artifices mihi mittant.

qui

qui imagines, & libros impressos, enses, & omnis generis arma militaria fabricare sciant. Itemq; architecti, fabri lignarii, & medici, qui pharmaca componere, & uulnera curare didicerint. Cupio etiam eos habere qui aurum in bracteas extenuare, & aurum & argentum egregie cælare ualeant. Ac etiam aurum, & argentum ex uenis terræ eruere: & metallorum omnium fodinas exercere sciant. Præter hos apud me etiam chari erunt, qui plumbeas tegulas ducent, & tegulas ex creta facere docebunt. Omnes deniq; artifices mihi usui erunt, & præsertim sclopetrorum. Adiuua me obsecro in his rebus. Sicuti frater fratrem, & te deus ita adiuuabit, & ab omni malo liberabit. Deus exaudiat orationes, & petitiones tuas. Sicuti recepit sancta sacrificia in omni tempore, & in primis sacrificia Abel, & Noë quando fuit in arca, & illud Habraam, quando fuit in terra Madian, & illud de Isaach, quando discessit à fossa iuramenti, & illud Iacob in domo Bethleem, & Moylis in Aegypto, & Aaron in monte, & Ieson filij Nau in Galgala, & Gedonis supra plagam, & Sansonis quando sitim habuit in terra sicca, & Samuelis in Rhama propheta, & Dauid Nacira, & Salomonis in ciuitate Gabeon, & Helix in monte Carmelo, quando suscitauit filium uiduæ mulieris è Richa supra puteum, & Iosaphat in prælio, & Manasse quando peccauit, & ad deum est conuersus, & Danielis in spelunca leonum, & trium sociorum Sydrach, Misach, & Abdenago in camino ignis, & Annæ ante altare, & Neemiæ qui fecit muros cum Zorobabel, & Marathia cum filijs supra quartam partem mundi, & de Esau supra benedictionem Ita domine, deus recipiet tua sacrificia & supplicationes, & te adiuuabit, & erit pro te contra omnes peruersitates in omni tempore & singulis diebus. Pax sit tecum, & ego te amplector sanctitatis brachijs, & similiter singulos amplector, qui tibi sunt à consilijs sanctis Regni Portugallia. Itemq; Archiepiscopos, & episcopos, sacerdotes & diaconos, uirosq; pariter & mulieres,
 Gratia dei & benedictio uirginis Mariæ matris dei sit tecum, omnibus,
 Amen.

R 2 DAVID

DAVID AETHIO-

PIAE REGIS SERENISSIMI ALTERAE

LITERAE AD SANCTISSIMUM D. N. CLE-

mentem Pontificem VII. per D. Franciscum

Aluarez eius Oratorem perlatae, & ex

Aethiopico in Lusitanam indeq;

Latinam linguam traducta.

ELIX sancte pater, qui à deo effectus es gentium conse-
crator, & sancti Petri sedem obtines. Tibi datae sunt cla-
ues regni coelorum, & quodcunq; ligaueris, uel solueris, su-
per terram erit ligatum, uel solutum in coelis, sicut dixit
Christus, & ita in Euangelio Mathaeus scribit. Ego rex cu-
ius nomē leones uenerant, & dei gratia Atani Tinghil, id est, Thus Vir-
ginis uocor, quod nomē est à baptismo: nunc uero in ipso suscepti regni
initio assumpsi nomē Dauid, dilectus à deo, columna fidei, cognatus stir-
pis Iuda, filius Dauid, filius Salomonis, filius columnae Syon, filius sem-
inis Iacob, filius de manu Mariae, filius Nau per carnē, Imperator magnae &
altae Aethiopiae, magnorum regnorum & ditionū, & terrarū, Rex de Xoa,
de Caffate, de Fatigar, de Angote, de Baru, de Belliguangue, de Adeon, de
Vangue de Goïame ubi Nilus oritur, de Amara, de Baguemidri, de Am-
bea, de Vague, de Tigrimhao, de Sabaym, unde fuit Regina Saba de
Bernegaes, & dominus usq; ad Aegyptū, hae puincia omnes sunt in mea
potestate, & plerūq; aliae magnae, & item paruae, quā nūc à me nequa-
quam numerant, neq; Regna & puincias suis nominibus expressi, ueluti
superbia, & uana gloria inductus, uerum ob id ut summus deus magis ac
magis laudaret, qui singulari benignitate tot amplissimorum regnorum
Christianae religionis superioribus meis regibus imperia tribuisset, sed
perfecto me clariore gratia inter alios reges dignū fecit, ut religioni conti-
nue inseruire. Quoniā me Adel dominū fecerit, hostem Maurorū & gen-
tiliū, qui adorāt idola. Mitto ad deosculādos pedes sanctitatis uestrae mo-
re ceterorū Christianae fidei regū fratrum meorū, quibus neq; religione,
neq; potētia sum inferior: ego etē in regnis meis sum colūna fidei, neq;
externis iuuar auxilijs, cum in solo deo spem opem reponā, qui me susti-
net, & gubernat ab eo tempore, quo angelus dei allocutus est Philippū,
qui fidem doceret eunuchū, potētis reginae Candacis, reginae Aethiopiae,
quā à Hierosolyma Gazam pergebat. Philippus tum baptizauit Eunu-
chum, & Eunuchus demū Reginā cū magna parte familiae & populi eius
qui nunquam desierunt esse Christiani, omniq; sequenti tempore persti-
terunt fortes in fide, praedecessores uero mei nulla alia ope audiui, quam
diuina

diuina, fidem in latissimis Regnis propagauunt, quod & ego quotidie efficere cōtendo. Maneo etenim intra maximos Regnorū meorū fines ut leo ingenti sylua circumdatus & septus aduersus Mauros obfidentes & alias nationes fidei Christianæ inimicissima, quæ nolunt audire uerbum dei, neq; cohortationes meas, & ego gladio accinctus eos persequor, & paulatim extrudo diuino scilicet fretus auxilio, quod nunquam mihi deest quod secus accidit Regibus Christianis. Nam si regnorum suorum fines extendunt, id facile possunt assequi: quoniam alter alteri fert opem, & auxilia subministrat, iuuanturq; benedictione uestre sanctitatis, cuius particeps ego sum, cum in libris meis literæ habeantur, quas superiori bus temporibus Papa Eugenius cum benedictione misit ad Regem semen Iacob. Qua accepta, & tradita per manus benedictione, ego fruor, & magnopere lætor. Cæterum ego in magna habeo ueneratione sanctum templum in Hierusalem, ad quod sæpiissime mitto oblationes debitas per nostros peregrinantes. Et multo plures & digniores mitterem, nisi itinera à Mauris, & infidelibus obsiderentur. Nam præter illud, quod dona nostra & thesauros nuntijs eripiunt, etiam eos libere pertransire non permittunt, Quod si paterent itinera, in familiaritatem, & commercium Romanæ ecclesiæ deuenirem, uti fit à cæteris Christianis Regibus, qui bus in religione Christiana nō solum inferior: & ita ut illi credunt, unam fidem rectam & unam ecclesiā confiteor, credoq; sincerissime in sanctā trinitatē & in unum deum, & in uirginitatē dominæ nostræ uirginis Mariæ, & articulos fidei teneo & obseruo, uti ab Apostolis conscripti fuerūt. Nunc deus optimus, manu potentissimi, & Christianissimi regis Emanuelis interpatescit, ut per legatos cōueniremus, & in fide coniuncti Christiani cum Christianis deo inferuiremus. Sed dum in aula mea eius Oratores essent, allatū est eum uitā cum morte cōmutasse, filiumq; eius, fratrem meū Ioannē paterni regni sceptrū accepisse. Vnde sicuti ex patris morte, summum senserā dolorē, ita ex filij felici in regnum assumptione, mirifice sum lætatus, adeo, ita sperem nos cōmunibus copijs & uiribus per regiones Maurorū pessimorū terra mariq; iter aperturos, atq; eos magno terrore illato, sedibus & regnis esse depulsuros, ut cōmodo pacatoq; itinere Christiani Hierosolymitanū tēplum petere, & libere cōmeare possint. Atque ego in primis, sicuti uehementer exopto, diuini amoris particeps esse possim in tēplo Apostolorū Petri & Pauli. Cupio autē ingenti desiderio cōsequi sacrosanctā benedictionē à Vicario domini nostri Iesu Christi. Nā proculdubio sanctitas uestras dei est Vicarius. Et cum à peregrinis, qui ex regionibus nostris ad Hierusalē, atq; inde Romā nō sine miraculo eunt & redeunt, multa de sanctitate uestra ab his audio, que mihi incredibile afferunt uoluptatē & gaudiū. Sed multo maiore oīno capere lætitiā, si mei

R 3 Oratores

Oratores breuiore itineris compendio uti possent, & noua referrent. Si cuti antequā moriar aliquando allaturos spero, non sine gratia dei omnipotentis. Qui uos in sanitate, & sanctitate conseruet, Amen. Ex osculo autem pedes sanctos, & supplex oro, ut benedictionem ad me mittat,

DAVID AETHIO-

PIAE REGIS SERENISSIMI ALTERAE

LITERAE AD SANCTISSIMUM D. N. CLE-

mentem Pontificem VII, per D. Franciscum

Aluarez eius Oratorem perlatae, & ex

Aethiopico in Lusitanam indeq;

Latinam linguam raducta.

IN nomine dei patris omnipotentis, creatoris coeli & terrae, inuisibilem & uisibilem. In nomine dei filij Iesu Christi, qui est idem cum ipso à principio mundi, & est lumen de lumine, & deus uerus de deo uero. In nomine dei spiritus sancti dei uiui, qui processit ex deo patre. Has literas is ego Rex mitto, cuius nomen leones uenerant, & dei gratia uocor Atani Tinghil, id est, Thus Virginis, filius regis David, filius Salomonis, filius Regis per manū Mariæ, filius Nauper carnis, filius sanctorū Petri & Pauli per gratiā. Pax sit tibi iuste domine pater Sancte, potens pure, sacrate. Qui es caput Pontificū omnium, & neminem metuis, cum nemo possit tibi maledicere: Qui es uigilantissimus supra animas curator & amicus peregrinantium, cōsecrate magister & prædicator fidei, earū rerum hostis, quæ conscientiam offendunt, amator optimorū morum, uir sanctus quem omnes laudent & benedicunt. O felix sancte pater, ego tibi reuerenter obediō, cum sis pax omnium, & cuncta bona merearis, & ita æquū, ut omnes tibi obedientiam præstent, sicuti sancti Apostoli præcipiunt apud deū: hoc uestrum est, ita etiā præcipiunt ut ueneremur episcopos, archiepiscopos & Prælatos. Similiter, ut te loco patris amemus, & loco Regis uereamur, & tibi uti deo fidem habeamus. Propterea dico ego humiliter ad terram genibus flexis tibi pater sancte, sincero admodum corde, quod tu pater meus es, & ego filius tuus. O pater sancte potētissime, cur neminē unquam ad nos misisti: ut certius de uita salutēq; mea cognosceres. Cū tu sis pastor, & ego ouis tua: Bonus etenim pastor, sed gregis nunquam obliuiscetur, nec tibi à regionibus uestris nimium semotus debeo existimari, ut nuntij ad me nequeāt peruenire, cum ex remotissimis terrarum Regnis Portugalliæ Rex Emanuel filius tuus Oratores ad nos cōmodissi-

me

me miserit, & si deus eum ad se in cœlum euocare distulisset, ea quæ tum agitabamus proculdubio felicem exitum habuissent, nunc uero maxime opto prospera & salutaria de sanctitate uestra, per certos nuntios audire: neque enim unquam uerbum à sanctitate uestra recipi, cum aliqua tantum à nostris, qui ex uoto peregrinantur audierim. Sed hi cum neq; meo nomine proficiantur, neq; quicquā literarū à uobis afferāt, incerta fide nobis percunctantibus dicunt se ab Hierosolyma; deinde solutis uotis ad usitanda Apostolorum limina Roma[m] peruenisse, cum intelligam ealoca facile peti, quod à Christianis teneantur, & certelummā capio ex eorū sermonibus uoluptatem, quoniā dulcissima cogitatione sancti uultus tui imaginem intueor, quæ mihi angeli formæ simillima uidetur, & illam sicuti angelicam me diligere uenerariq; fateor. Sed pfecto mihi esset gratius atq; iucundius uerba tua, tuasq; literas deuotissime contēplari. Atq; ita nunc te oro ut nuntium tuū cum benedictione ad me mittere uelis ad exhilarandum cor meū: nam cum in religione & fide consentiamus, id mihi ante omnia uidetur expetendum, suppliciterq; item oro, ut amicitiam meā ad instar annuli quem induis in digitum, & torquis aureæ quā humeris imponis, in intimū cor reponere uelis, ut mei memoria nunquā ex animo uestro deleatur. Gratis etenim uerbis & literis amicitia maxime crescit, cum eam sancta pax complectitur, è qua omnis humana lætitia facileprouenit. Quemadmodum enim is qui uehementer frigit, frigidam maxime aquam desiderat, ut in sacris scripturis habetur, ita animus meus ex nuntijs, & literis, quæ ex remotissimis terris deferuntur incredibile, gaudiū concipere solet, neq; tantūmodo de Sanctitate uestra, si aliqua audiero. Verū si certa de singulis terræ Christianæ Regibus referentur, mirum in modum lætabor, sicuti his accidit, qui præliando optima spolia reperiunt & legunt, hoc enim facillime fieri potest, postquam Rex Portugalliæ totū id iter aperuit: qui ad nos iam pridem legatos suos misit, cum strenuissimis equitibus, dum pater meus Rex Emanuel adhuc esset in humanis, neq; tum aut demum à quoquam alio Rege Christiano, uel ipso Pontifice aut nuntium, aut omnino literas recepimus. Quanquam in nostris Archiuijs proauī nostri earum literarū memoria conseruetur, quas papa Romanus nomine Eugenius ad has terras misit, cum regnaret semen Iacob Rex regum in uniuersa Aethiopia, Rex metuendus. Præscriptio autem literarū hæc erat. Eugenius Romanus Pontifex filio dilecto nostro Regi ex semine Iacob, Regi regum in uniuersa Aethiopia maxime metuendo &c. In summa autē literarū significabat filiū suū Ioannem Palæologū, qui biēnio an esset mortuus Regem regū Romanorū ad sacrosanctā synodū celebrandū euocatū fuisse, & cū eo Iosephum Patriarcham, Constantinopolitanū uenisse cū magno numero Archiepiscoporū

& episcoporum, & omnis generis Prælatorum, in quibus etiam fuissent procuratores Patriarcharum Anthiocheni, Alexandrini, & Hierosolymitani. Qui omnes secum sanctæ fidei & religionis amore firmiter se coniunxissent, constitutaque unitate ecclesiæ sublatis fuisse antiqui temporis difficultates non sine diuino auxilio, quæ erroneæ, & religioni contrariæ uidebantur, quibus rebus rite sancitis & constitutis ipse Papa omnibus singularem lætitiā peperisset. Hunc autem librum Papæ Eugenij ad uos mittimus, quem incorruptū seruauimus, totum etiam Pōtificiæ benedictionis ordinem & potestatem misissemus, nisi harum rerum nimis magnum uolumen esse uideretur, cum magnitudine librum Pauli ad gentes omnino superet. Legati uero qui hæc à Pontifice ad nos detulerunt, fuere Theodorus, Petrus, Didymus, & Georgius serui Iesu Christi. Tu uero sanctissime pater recte feceris, si euolui uestros libros iusseris, ubi harum rerū, de quibus scribimus, uti facile arbitror, aliqua memoria reperiatur. Itaque sancte pater si aliqua ad nos perscribes, firmiter existimato cuncta in nostros libros diligentissime fore conscripta ut posteris nostris earum rerum sempiterna memoria relinquatur. Et certe is mihi beatus esse uidetur, cuius memoria custodita literis in urbe sancta Roma, & in sede sanctorum Petri & Pauli cōseruatur. Hi enim sunt domini regni cœlorum, & totius mundi iudices. Et quoniam ita credo, propterea has mitto literas, ut mihi gratia paretur apud sanctitatem uestram, & uestrum sanctissimum senatum, ut inde sancta benedictio mihi proueniat, & bonorum omnium incrementum. Obnixè etiam precor sanctitatem uestram, ut mihi mittere uelit aliquas sanctorum imagines, & præcipue beatæ Mariæ uirginis, ut sæpissime sit in ore atque memoria mea nomen uestre sanctitatis, & cōtinuam ex muneribus uestris capiam uoluptatem. Idcirco etiam uehementer postulo, ut mihi artifices mittatis, qui imagines fabricent, atque item enses & arma bellica omnis generis, itemque cælatores auri & argenti, & fabros lignarios, præcipue architectos, qui domos ex lapide construant, & regulas ex plumbo cuproque ducere sciant, quibus domorum tecta protegantur: ad hos etiam nobis admodum chari erunt, qui uitrum conflare, organaque musica scite facta & doctè pulsare sciant. Itemque fistulatores & tibicines. Hos uero artifices ex domo uestra præcipue mihi mitti uellem, uel si horum domi uestre exigua erit copia, ab alijs Regibus filijs uestris eos sanctitas uestra poterit impetrare, quoniam uestris imperijs & nutibus facile obediunt. Hi cum ad me peruenerint pro meritis summo in honore habebunt, ex liberalitate mea mercedem amplam accipient, & si domū aliquis redire concupiscet, præmijs abunde ornatus abibit uti placuerit, quando nec inuitum quempiam sim retenturus, cum fructum aliquem ex eius industria percepero. Nunc ad alia trāseundum est,

est: & tam à te postulo sanctissime pater, cur non hortaris Reges Christianos filios tuos, ut arma deponant, & uti fratres decet inter se concordēs esse uelint: postquam ipsi oues tuæ sunt, & tu ipse pastor earum: optime quidem tua sanctitas nouit, quid Euangelium præcipiat, quod dicit, omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Nam si Reges animis & fœdere certo consentient, facillime Maomethanos omnes delebunt, & pseudopropheta sepulchrum, quod in urbe Mecha est, felici irruptione disturbabunt & diruent. Ob hanc rem da operam pater sancte, ut inter eos bona pax fiat, & certum fœdus amicitiae percutiatur, hortareque eos, ut mihi adesse atque opem ferre uelint, cum in Regnorum meorum finibus à Maomethanis Mauris pessimis hominibus sum ex omni latere circumdatus. Ipsi autem Mauri Maomethani inter se mutuis auxilijs utuntur, Regesque cum Regibus, & Reguli cum Regulis aduersus nos sincere & constantissime conueniunt. Mihi Maurus quidam admodum est uicinus, cui finitimi alij Mauri arma, equos, atque instrumenta bellica suppeditant. Hi sunt Reges Indiæ, Persidis, Arabiæ, atque Aegypti. Quibus de rebus singulari animo indies capio molestiam, cum hostes Christianæ religionis fraternâ charitate inter se coniunctos pacem frui conspiciam. Reges uero Christianos fratres meos nihil omnino istis iniurijs commoueri, neque ullam opem mihi afferre, uti certe deceret Christianos, postquam fœdissimi filij Maomethis inter se mutuis opibus adiuuantur. Neque ego is sum qui ad id militares copias postulem, cum milites mihi superflui sint, orationes & supplicationes tantum peto, locumque gratiæ apud sanctitatem uestram, & reges fratres meos exopto: quæ rêda enim mihi est hæc uobiscum amicitia, ut copiose his rebus, quas supra postulauim ad terrorem Maurorum sum instructus, & Christiani nomini uicini mei intelligant Reges fratres meos singulari studio mihi fauere, atque opem ferre, quod certe ad commune decus pertinet, postquam in una religionis & fidei ueritate consentimus, & in consilio sumus permāsure. Quod firmum ac absolutum erit cum eo quod utilius eueniet, Deus itaque desideria uestra impleat super laudibus Iesu Christi, & patris nostri, quem omnes laudant per omnia sæcula: & tu domine pater sancte complectere me cum omnibus sanctis Iesu Christi, qui sunt Romæ, & pariter in hos amplexus recipiātur omnes incolæ Regnorum meorum, & qui Aethiopiā inhabitant, & reddatur gratia domino Iesu Christo cum spiritu uestro. Has uero litteras sanctitas tua accipiet de manu fratris mei Ioannis Regis filij potētissimi regis Emanuelis per Oratorem nostrum Franciscum

Aluarez.

Quibus literis perlectis, cum idem Franciscus Alvarez Orator, hæc ipsa quæ subsequuntur Lusitano sermone protulisset. Tum deinde Secretarius eiusdem Oratoris Portugalliæ eadem uerba, ut ab omnibus intelligi possent, latine pronuntiavit, uidelicet: Sanctissime ac beatissime pater, serenissimus, ac potentissimus dominus Dauid Rex magnæ & altæ Aethiopiæ, uulgo Prætegyan appellatus, haud minus cultu ueræ religionis, quàm imperio, opibus, ac regnis præcellēs; hunc suum Oratorem ad sanctitatem uestram cum his litteris quas ei reddidit, destinauit: Mandans ut eidem sanctitati uestræ, tanquā uero Christi Vicario, Petri successoris, ac uniuersæ ecclesiæ summo pontifici, ueram obedientiam & subiectionem nomine suæ maiestatis, ac omnium Regnorum suorum humiliter sicut fecit præstaret: Eiusque munusculū aureæ crucis, non tam pretio, quod tenue est, quàm ueneratione eiusdem crucis, quàm dominus noster Iesus Christus pro nobis subire dignatus est, à uestra sanctitate, æstimandum offerret: Supplicans eidem humiliter eiusdem principis sui nomine, ut hæc omnia pio parentis affectu à deuotissimo filio suo suscipere dignetur.

Ad quæ Secretarius eiusdem sanctissimi D. N. à sanctitate sua iussus in hunc modum respondit.

Sanctissimus dominus noster: Te domine Francisce Alvarez, serenissimi Dauid Aethiopiæ regis Oratorem, unā cum obedientia, munere & litteris, quas attulisti grato admodum animo, benigna uoluntate, & paterno affectu recepit: Gratias deo agens, quod suis temporibus literas, & Oratorem tanti Christiani Regis, ac tam remoti, uidere sibi concesserit. Itaque literas ac tua uerba diligenter ac libenter audiuit, obedientiam unā cum uenerabilibus fratribus suis. S. R. E. Cardinalibus benigne acceptat: Munusque ipsum, cum ob imaginem & honorem sanctæ Crucis, cum obmittentis affectum, ualde gratum habet: tum uero Serenissimū Portugalliæ Regem summe collaudat in deo domino, quod is præter cætera eius & progenitorum suorum ingentia erga Rempub. & fidem Christianam merita, etiam de ipso Dauid rege benemereatur, amicitia, cōmercium, cum eo coniungat, ac te cum his literis tuto ad sanctitatē suā peruenire curauerit. Quod ad reliqua attinet, sua sanctitas omnem datura est operam, ut prijs dicti regis desiderijs quantum in tanta terrarum disfunctione fieri ab ea poterit, satisfiat, utque is semper intelligat se apud sanctitatem suam, & sanctam Apostolicam sedem inter cæteros Christianos principes, charissimi in Christo filij, loco, amore, & honore esse. Ac forte de his rebus sua sanctitas & cum Oratore Portugalliæ ac tecum hic aget, & per literas ac nuntios suos maiestati tuæ regis particularibus respondebit.

Finis.

IOANNIS BAPTI-

STAE EGNATII VENETI DE ORI-
GINE TVRCARVM.

VRCAE, partim Caspio mari proximi, qui Asiam, Ori-
entemq; uastarunt, Caucasq; ueteres incolæ, qua parte
ad Arctum uergit: partim inter Scythicas gentes relati,
& Hunnici sanguinis, qui postea Vngari dicti sunt, existi-
mati: quod ex Græcis autoribus, & Latinis aliquot colli-
gas. Veteres scriptores (quod sciã) de his nihil, præter Mellam & Plin, ille
præter nudum Turcarum nomen in Scythiæ relatione nihil aliud addi-
dit. Siue igitur ueteres illi à Mella relati, siue recens aliquod genus homi-
num, eorum certe qui Caspij maris accolæ fuere, tenuissima memorant
primordia & ut cæterarum gentiũ planè obscura: nam septingentesimũ
ab hinc annum natali solo relicto, in Persidem atq; Asiam minorem pri-
mum impetum fecere, sed nec unus dux illis, nec certum imperium: uagi,
dispalatiq; quoue cuiq; fors affuit, latrocinantes magis quàm belligeran-
tes prouincias uastarunt: prima stipendia Basilio Macedone imperante
sub Muchumetio Saracenorum principe meruere: quorum præcipue o-
pera Babylonios, Indosq; ille uicerit. Sed peperit his uirtus inuidiam pro-
hibitiq; ad sua redire, indignati primo secedunt: inde uno alteroq; prælio
Tangrolipicis Mucaletij ducis eorum auspicijs feliciter aduersus Sara-
nos gesto, tandem egregie uincunt. Muchumetiumq; profligatum acie
obtruncant: ex quo res Turcica ad Tangrolipicem delata. Is alijs Turcis
ad se accersitis Cucumetiũ nepotem aduersus Arabas: cum paratissimis
copijs misit: qui prælio ab his uictus, cum à patruo per summum contem-
ptum exceptus esset, eius iracundiã ueritus, ab illo deficit, & Pasara Cho-
rasmiõrum urbe munitissima sese includit. Tangrolipix interea prælio
genti funestissimo in Mediæ finibus cum Romanis Asani alterius nepo-
tis ductu confligit. Quo uicto & cæso, indigatus ille Aleimũ fratrem ite-
rum in Romanos misit: qui egregiã uictoriã capto Liparite Græcorũ
duce, & cæsis etiam Iberis Romanorũ socijs retulit: sed cum Liparitem
primum, mox & dona à principe missa facile Turca reddidisset, nec præ-
starent Romani quod promiserant, ingentibus copijs accinctus Tangro-
lipix Asiam omnem ad Euxinum mare aut uastat, aut subigit: uariatũ de-
inde ingente factionibus exortis ad Gallorum usq; memorabilem illam
expeditionem, qua fracti ab his sæpius, magna etiam imperij parte mul-
tati sunt. Donec Othomanus ab hoc Selino, qui rerum nunc potitur, no-
nus ueterẽ gentis gloriã asserere ausus est.

S 2 agrarijs

agrarijs natus, uirtute ac calliditate singulari, conflata per seditionē manu, circumferre Turcica coepit arma, in suæ gentis homines nō minus infestus quā in nostros. Paulatimq; rerum successu, & imperādi libidine inflāmat, castellum, quod Othomanū de suo nomīne appellari uoluit, cepit: distabat id à Pruthia Trapezunte uersus itinere dierum sex, agebatur autē annus salutis nostræ millesimus trecentessimus. præeratq; in Bæronæ sede Bonifacius octauus, circa exitum Michaëlis Palæologi, & Andronici nepotis initia: quo tēpore Germanis Albertus imperabat. Othomanus igitur his auspicijs intra octo & uiginti annos, quibus rerum potius est, incredibile dictu quantū rem suam auxerit: magnam certe Bithyniæ partem breui subegit, oppidaq; ad Euxiniū posita non parca cepit: qui moriēs Orhani filio regnū per manus tradidit: sub quo dissidio Græcorū Cantacuzeno & Palæologis cōtendentibus, ad eō res Othomanica creuit, ut Prusiam Græcis ademerit, & dum Cantacuzeno magis quā Palæologis fauet, primus in Europam ab eo accersitus, traiecit. Caramanum etiam, perfidia in illum usus, cuius filiā in uxorem duxerat, interfecit: et eius filio adolescente, non exigua principatus parte exiit. Qui post uigesimalium secundū imperij annum Ammuratē filium hæredem reliquit. Is auitā, paternamq; felicitatē æmulatus, in Caramanum auctum maternum nō minus infestus quā pater fuit: mox ab imperatore Palæologo sollicitatus in Bulgaros, fratremq; Peloponnessi principē, qui bellum mouerant xii. Turcatū millibus in Europam transportatis, egregie Bulgaros, hostesq; imperatoris ultus est: hinc Europeis opibus illectus, dum ulcisci imperij hostes simulat, usus Genuensium nauibus, Hellespontum ad Abydū superat, Callipolimq; cum alijs oppidis occupat. Is fuit annus millesimus trecentessimus sexagesimus tertius, nec multo post Seruiā, Bulgariāq; ingressus, cum Hadrianopolim prius occupasset, occurrentes sibi cum paratissimis copijs hostes, ingenti cæde profligat, Lazaro Seruiæ principe in acie cæso, sed mox à seruo in domini uindictam Ammurates occiditur, cum annos uiginti tres imperiū tenuisset, Pazaite & Solimanolibris superstitibus. Pazaites interfecto per insidias fratre, patris mortem ulturus, Marcum Craieuicū Bulgarorū principem prælio superat, & interfecit, inde magnam Bulgariæ partē sibi subiecit: nec tanto rerum successu quiescit, Bosnam, Croatiam, ultioresq; Illyrici partes uastat. Constantinopolim annos octo obsidet, facileq; obsessam iam tunc expugnasset, nisi Vngarorū, Gallorumq; aduentum formidans, quibus ad Nicopolim occurrit, memorabili prælio nostros superasset, cæsis, captisq; magna ex parte Gallorū ducibus, in primis Ioanne Burgundiæ duce, & Sigundo Vngariæ tunc rege tumultuaria pugna fuso, qui facile in hostis potestatem uenisset, nisi Venetæ classis occursum seruatus è fuga esset;

esset, cui tum Thomas Mocenicus, qui postea Michaëli Steno successit, præerat: inde ad Constantinopolitanam obsidionem spei plenus regrediens, cum eam biennio obsessam tenuisset, trepidissimis Tamberlanis Scythæ nuntiis, qui infinita penè multitudine Turcarum terras inuaserat, excitus, illi ad Stellam montē congregiunt, in Galatiæ, Bithyniæq; cōfinio. Cæsa sunt in ea acie Turcarum ducenta millia: uiuus ipse Pazaïtes in hostis potestate uenit, qui aureis catenis caueæ uictus, ad mortem usq; à Tamberlane circumductus est. Incidit hæc clades Turcis in annum millesimum trecentesium nonagesimum septimum salutis nostræ, Bonifacio nono pontifice Romano. Huic duo fuere liberi mares: Orhanes, quē alij Calepinum, & Maomethes, quem nostri Moysen magno, uti uideo, errore dicunt. Orchane intra bienniū per insidias à fratre interfecto Maomethes rem Turcarum solus occupat, qui Turcia auito regno Asiæ recepto per Tamberlanis interitum, Bulgaros & Vlachos prædis & cladi- bus afflixit, Hadrianopolicę recepta, regiam ibi sedem statuit: ipso post annos septem & decem mortuo, Ammurates filius regnum init, Ioanne x x i i i. Barionæ sedem tenente. hic maiorum gloriam nō solum æquauit, uerum etiā longe superauit. Prima illi expeditio in Mysorum principem, qui nunc Serui dicuntur, fuit: de quibus Scopiam & Nouemontū post longam obsidionem cepit. Duos Reguli filios captos oculis priuat, postea sororem eorum uxorem sibi adsciscit, restitutoq; per has nuptias Nouemonto: in Vlachos, Vngaros & Germanos incursiones graues facit, inde in Epeirum deflectens Croiam expugnat, Venetorum arma in se sollicitat, Thessalonica hisper uim adempta, interim unā ab Vngaris ingenti pugna uictus, inducisq; ab his decennialibus impetratis, iterum ab iisdem Vngaris præter iusiurandi fidem Eugenij pontificis hortatu bello petitur: quos duplici prælio ducum nostrorum discordia & ambitione uicit, in altero ad Varnam Ladislaus rex Poloniæ, & Iulianus Cardinalis obiere: in altero ad Basila uictus Hunniades, cæsisq; principes Vngari nō pauci, præter Gregarium militem, qui ad internitiōē occubuit. Nec moratus Peloponnesum fratrum discordia iniuriæ obnoxiam in ditionē redegit: exinde reputans animo regni molestias, & fortunæ inconstantiam animo agitans, in Asiam abiit solitariam uitam secutus, & Maomethæ filio cura rerum demandata sub Calibassæ tutela, quam non multo post repetere suatus (ætas enim filij nō satis idonea rei administrandæ adhuc uidebatur) Epeirum ingenti exercitu repetit (defecerat enim ferè uniuersa Scanderbecchio autore) & Croia frustra per aliquot menses oppugnata, mœrore animi obiit, cum annos quatuor & x x x. regnasset. Longum esset, si Maomethis eius filij res gestas explicem, quæ quantæ fuerint, nouum Othomanicæ familiæ magni cognomen tum ab eo quæsitum, & in

S 3 hæredes

heredes iam transmissum arguat. Is enim duo Christianorum imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntium subuertit: regna duodecim nobis ademit, ducentas urbes Christianam pietatem secutas cepit, & in his Chalcidem insulam armis & Scodram deditione Venetis extorsit. bellum maritimum permultos annos cum maioribus nostris gessit. Capham ponticam urbem expugnauit. Rhodon insulam frustra tentauit, Italiae capto Hydrunte arma intulit: & dum plusquam ciuile bellum in maiorem filium meditatur, cum annum unum & xxx. praefuisset, obiit anno salutis nostrae M CCCC. octuagesimo primo, quinto Nonas Maij. Quo mortuo res Turcica ciuilibus armis aliquandiu iactata est. Sed minore fratre uicto & fugato, solus imperium Pazaites obtinuit, qui Vlachie castella quaedam cum expugnasset, inde in Sultanum Aegyptium copias eduxit, a quo saepe uicti Turcae, tandem pacem, foedusque iniere. Caeterum cum otij appetentior a natura uideretur, nec tamen per suorum hominum ferociam feriari a re bellica posset, paratis terra marique ingentibus copiis anno M CCCC. nonagesimo secundo, Cerauniorum montium accolas inuadit, tractumque illum liberarum semper ad eam diem gentium Turcicae seruituti subdit, inde septimo post anno terribili classis apparatu Venetis Methonem, Naupactumque, mox inde & Dyrrhachium adimit, quin & in Foroiulienfi agro trepidatum Turcis foede terram eam magno nostrorum damno uastantibus. Nec multo post pax secuta Andreae Gritti patricij clarissimi opera, postquam non diu superstes Pazaites fuit regno a Selino filio pulsus, qui rerum nunc potitur, ex quo annos ferme xxx. imperitasset.

POMPONII LAETI

DE ORIGINE MAOMETHIS.

HERACLII Sergius Constantinopolitanus Pont. caput diademate cinxit, eademque die Fabiam Eudociam duxit uxorem, simulque & sacratissimae coronae, & nuptiarum pompa celebrata est. Totum Orientem uastauerunt Persae, & legiones saepius reparatas, saepius deleuerunt. Hinc Scythae & Auari Europam diripuerant, & Romanos milites interfecerunt, paucissimi in tot caedibus supererant, ex his qui militauerant sub Mauricio & Phocate, uix crediderim quod quidam scribunt duos tantum superuisse. Ambiguus erat Heraclius Europamne, an Africam uindicaret. Crispum Capadociae praefecit, foedus cum Chagono ante longum murum Atanasij percussit, cum Langobardis induciae nondum exierant, Africam firma praesidia tuebant. Itaque tota mole ad Orientem liberandum conuersus est, priusquam bellum gereret, legatos eos misit ad Cosroem, ut a uastatione urbium, & Romanorum caede cessaret, utque iam satur humano sanguine rediret in Persida, deinde frustra

stra orauit inducias, ille cum animus omnia perdendi erat, bis legatus contempsit. tandē spretis conditionibus pacis, superbe & cōtumeliose respondit, se nunquā cum Romanis quieturū, nisi postposita & abnegata Iesu Nazarenī crucifixi religione, Mitrā, hoc est, Solem, qui unicus est deus, adorarent. Imperator indignatus, desperata pace, expeditionē quā m cœperat, parauit, acrem delectū undiq; haberi iussit, nouas legiones scripsit. Nam ueteres occiderant, & priusquā ad bellum duceret exercuit, ut solet de Tyronibus fieri ad liberandū Orientē pergit. Cosroēs factus de bello certior, Palæstinā, Iudeāq; diripuit. Hierosolymas post longam Christianorum occidionē, exhaustis omnibus, & omni suppellectile, cōsumpsit. Lignum salutiferæ crucis, unā cū sanctissimo urbis episcopo, in auita regna ferri iussit. Ostanē Satrapā cum ualido exercitu, contra uenientē Heraclium misit, res primū leuibus præliis tentata est, deinde totis uiribus pugnatū est. Persi uicti terga dedere. Cæsa sunt hostiū supra x x x millia. Ostanes fugit. Saraces & Sarabasses duces cecidere, nec tanta cæde ultimus. Iamq; iterū ac tertio uictores, delcto ac cæso supplemēto longe maiore, cū duce Saie & Razetene in uiscera Persidis sup̄ rato Tygride penetrauimus, sæuitūq; est, nō modo in homines, uerū in urbiū direptiones, nec temperatū est à p̄fanis hostiū templis, qua strage, nostra uulnera recōpensauimus. secūdo & tertio prælio. cœlesti auxilio usi, uictoriā adsecuti sumus, sed tertius ille cōgressus cæsis multis millibus, finē bello Persico fecit. Cosroēs desperatis rebus Ctesiphontē aufugit, ubi à Siroē interfectus est, qđ pater Medarse filio alteri, sed natu minori regnū tradiderat. Quare & hic cecidit uxoresq; negotio p̄fecto, Siroēs, ablatas opes quas reperit, captiuosq; Romanis, & lignū uitæ restituit Heraclio, & primus ipse de morte patris ac fratris scripsit ad principē. Paxq; ei data est, ijs conditionibus, ut limes Persici ac Romaui imperij Tigris esset, atque Persæ Mesopotamiā non attentarēt. tertiæ pugnæ diēs, fastis Rom. adscriptus adhuc magnæ uenerationis est. Exercitus uictorū & laureatus honustus ferculis atq; tropeis magna lætitiā & ingenti gloria Cōstantinopolim redit. dux purpuratus aureo inuectus curru, non lauream manu, sed lignū crucis tenens, se lætantibus populis spectandū præbuit. Gratum & salutiferū spectaculū, occurrētibus sacerdotibus regio ornata insignibus, pompaq; admirabili, præeūte Pōtifice, in sacratissimo tēplo positū est, maior hic certe triūphus, quā q̄ Deglemere uicto & Africa recuperata habitus est. Imperauit Heraclius an. x x x i. ferūt hydropis occubuisse. Alij scribūt nouo cladis genere, testiū folliculo sursum uerso, simul cum uirili mēbro, & semp̄ tento adeo ut quoties meieret, nisi tabula umbilico admotā prohibente, uultum lotio sparsisset. Exisimant ob inlicitas nuptias id accidisse. Lapsus etiam fertur in hæresim Monotelitarum.

S 4 Huius

Huius tempore prodisse in lucē Maometh memoriae proditum est; obscuris genitum in Arabia parentibus, captumque ab Scenitis (Numidarum more uiuunt) & mox uenditum. Abdimoneples Ismaeliticī generis emit locuplex mercator, qui non ut seruum, sed liberum loco educauit. Forma puerum conciliabat: cum adoleuisset mercimonijs praeponuit, qui dexteritate ingenij cum ualeret, commertio usus Christianorum Iudaeorumque & aliorum, & lucro augendo diligēs, primum domino gratus, inde innoticiam plurimorum uenit. Erat tum in Arabia Sergius monachus. Eo enim ē Byzantio fugerat, scelestae opinionis poenas metuens, inque domum Abdimoneplis consuetudine diuertebat, Maomethi plurimum fauens, nactusque iuuenis facilitatem atque promptitudinem, in diuersa haud difficulter deduxit. Interea herus moritur sine liberis: uxor uidua dum uirum quæreretur, & esset quinquagenaria, domique haberet ualidum annis iuuenem, domesticis nuptijs usa traditur, Sergio (ut ego existimo) persuadente: iuuenis Magicae uanitatis non expers, potens pollensque carmine, intra paucos dies muliebri menti mirum de se studiū immiscuit, adeo ut illa nimio ardore deperiret. Corripiebat Maometh comitiali morbo, quod ubi uxor animaduertit, aegre referēs rogauit, quidnam rei esset: tum ille monitis Sergij, desine mirari, inquit, morbus adest, sed conspectum coelestis nuuntij, ad me dei iussu uenientis: ferre cum nequeā, mens & membra obstipescunt: idemque contingere omnibus Prophetis narrabat, se quoque prophetam esse dictitans. Vana spe elusa foemina, fidem praestitit, & quē modo amabat, obseruare simul & colore coepit: in ea perasuione cum diem obisset, heredem uirum toto (ut aiunt) axe scripsit: ijs opibus fretus, palam de se loquebatur: multi adsentiebantur, praesertim foeminae, inter quas antea gloriabunda uxor, nomen laudesque mariti & coelestium congressus disseminauerat: siqui uero repugnarent: cogebantur armis: breuique sermone & metu exercitum satis amplum coegit. Negligentia Caesaris Augusti animos praebuit, qui exiguis copijs, primos illos conatus effringere potuit, neglectus ignis paulatim augescens, cum fomes suppetit, absumit omnia, desidiaque nostrorum, pernitiōsa tabes creuit, cui fomentum medicae manus adhibere nequeunt. Arabes primi defecere; proximae deinde regiones, ipsaque inuadit Syria, in qua ferax Damascus uir expugnata, uiuentis Phylarchi, & templū & diuinos honores princeps inspexit. Pugnassee postea fertur cum Persis, & partem copiarum amisisse, rediisseque ad ad suos Arabes, copiasque suppleuisse Scenitis, manu bello ualidissima & rebus gestis clara, quae indignata ob negata stipendia fraude quaestorum, & Romani ducis tenacitate. Maomethi haesit & ruc defecisse prouincias quidā scribunt. Scriptor haud ignobilis, qui paulo post illa tempora fuit, tradit Maometh cum plerisque ad declarū cohortibus

hortibus Syriam intrasse, & per legatos petiisse ab Heraclio regiones ad incolendum, atq; impetrasse, & ingentem illum numerum, cum alimenta deessent, direptionibus agrorum, uillarumq; & urbium quæsiuisse: adijciunt post rapinas reuersum cum ad antiquas sedes, aperuisseq; leges, & fuisse legislatorem: tandem natum an. x l. ueneno interisse, quod ad fines dominorum, ad quos hæreditas spectabat, paruuisse ferunt, & clam cibis immiscuisse. Eo sublato Ismahelitica gens, quod ab duce didicerat, ferre palam deterrita non est. Tota ferè quæ antea cceperat cessit Aphrica, sed oræ Mediterraneæ maris longe ferius. Demum desidia Romanorū principum, eò superstîtio creuit, ut magnitudine eius atq; armis perterritus oriens, & bona pars Europæ, non sine clade, & nostra ignominia, descîuerit. Heraclius ex Fabia Eudocia uxore suscepit Epiphaniam & Heraclium, qui Cōstantinus nouus adpellatus est, quem ab ineunte ætate sacro diademate adornauit pater. Defunctæ Fabiæ funus cum efferretur, puella sorte quadam spuit per fenestram, contigitq; tetigisse elatum cadauer, nulla facta mora comprehensa & rogo Fabiæ posita, uiua exusta. Duxit postea Martinam filiam fratris, lata lege, ut idem omnibus liceret, ex qua genuit Heraclonam. Successit primum patri Constantinus nouus, qui regnū à patre adcepit, non malum fidei dogma, nondum annum imperans, à nouerca ueneno sublatus est. Adripuit imperium Martina cum Heraclona, qui natus erat an. x. & ij conspiratione senatus ante biennium capti, & in exilium Capadociā missi, mulieri linguam præcidunt, ne oratione, qua plurimū ualebat, populos commoueret, puero abscederunt nasum, ne decor aut gratia in uultu miserationem facerent. Senatus tunc sine militibus principē fecit, quod raro contigit, & ante & post Tacitum Aug. electus est Constans Constantini F. genitus ex Gregoria filia Nicetæ Patricij, & is filius Gregoriæ, qui multum dilectus ab Heraclio fuerat, magnisq; honoribus functus. Constans uero dum frustra in Longobardos impetum facit, in suos conuertit iram: laminas argenteas, quibus Panteon tegebatur, & alia quædā preciosa, reliquias hostiliū prædæ atq; incendiorū substulit, & secum in Siciliā tulit. Dumq; ibi in balneis se lauat, à ministris, autore Mazese, interfectus est. Qui dum pace Constantinopoli fruïtur, mortem obiit, regnumq; per manus filio Iustino tradidit. In hoc defecit Heraclij progenies, decimo Imperij anno, deiectus solio à Leontio Patricio, exul in Ponto, afflictus calamitate occubuit, abscessis naribus: soli Heraclio inter omnes principes Rom. quantū rerum gestarum monumenta docent, stirpis suæ apud inferos sextum legere Augustum, Lachesis suo inextricabili uolumine concedit. Præfuerunt omnes an. LXXXVII.

Finis.

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS PE/
TRYS MENSE AVGVSTO ANNO

D. M. XXXII.

